

AYRINTILANMIŞ ŞİİR VE İZLENLERİ

YUNUS VE MEVLANA

Mustafa Önelik

ANADOLU'NUN
SÖNMEYEN IŞIKLARI

YUNUS VE
MEVLANA

Mustafa Özçelik

Mustafa Özçelik

1954 yılında Eskişehir'in Günyüzü ilçesinde doğdu. Türk Dili ve Edebiyatı alanında yüksek öğrenim gördü. Nevşehir, Eskişehir ve Kütahya'da çeşitli okullarda öğretmenlik yaptı. Dumlupınar üniversitesinde öğretim görevlisi olarak çalıştı.

Edebî hayatı Maverâ dergisinde yayımladığı şiirleriyle başladı. Başta Maverâ, Yedi İklim ve Yönelişler olmak üzere, Dergâh, Düş Çınarı, Kırâğı, Kardelen, Ay Vakti, Bir Nokta, Kültür Dünyası, Kültür, Somuncu Baba, Berceste gibi pek çok dergide şiir ve yazıları yayımlandı. Yurt içi ve yurt dışında çeşitli kültür-sanat etkinliklerine katıldı. Çalışmaları muhtelif kurumlarca ödüllendirildi. Şiir, öykü, deneme, makale, masal, biyografi ve antoloji türlerinde yayımlanmış kitapları bulunmaktadır.

Yayımlanmış eserlerinden bazıları:

İfşa, Serenat, Dünyanın Tenhasında, Güneş ve Ayna, Gül ve Hançer, Nasreddin Hoca, Şehitler Tepesi, Son Günün Sevinci, Şiir İklimi, Gece Işıltısı, Nûn ve Kalem, Eylül Irmakları, Mehmet Âkif ve İstiklal Marşı, Mehmet Akif ve Çanakkale, Bizim Yunus, Dünyanın Bütün Çiçekleri, Ben Öğretmenim Çocuklar, Eğitime Adanmış Hayatlar.

ANADOLU'NUN
SÖNMEYEN IŞIKLARI
YUNUS VE
MEVLANA

Mustafa Özçelik

Anadolu'nun Sönmeyen Işıkları
YUNUS VE MEVLANA

Copyright © Sütun Yayınları, 2010

Bu eserin tüm yayın hakları Işık Yayıncılık Tic. A.Ş. 'ye aittir.

Eserde yer alan metin ve resimlerin Işık Yayıncılık Tic. A.Ş. 'nin önceden yazılı izni olmaksızın, elektronik, mekanik, fotokopi ya da herhangi bir kayıt sistemi ile çoğaltılması, yayımlanması ve depolanması yasaktır.

Editör
Kalender YILDIZ

Görsel Yönetmen
Engin ÇİFTÇİ

Kapak
İhsan DEMİRHAN

Sayfa Düzeni
Ahmet KAHRAMANOĞLU

ISBN
978-975-9089-76-4

Yayın Numarası
70

Basım Yeri ve Yılı
Çağlayan Matbaası
Sarnıç Yolu Üzeri No: 7 Gazimir/İZMİR
Tel: (0232) 252 20 96
Mayıs 2010

Genel Dağıtım
Gökkuşuğu Pazarlama ve Dağıtım
Merkez Mah. Soğuksu Cad. No: 31 Tek-Er İş Merkezi
Mahmutbey/İSTANBUL
Tel: (0212) 410 50 60 Faks: (0212) 445 84 64

Sütun Yayınları
Kısıklı Mahallesi Meltem Sokak No: 5
34676 Üsküdar/İSTANBUL
Tel: (0216) 318 42 88 Faks: (0216) 318 52 20
www.sutun yayinlari.com

İçindekiler

- 7 Önsöz
- 11 İki büyük ruh kahramanı
- 15 Menkıbelerde Yunus Emre ve Mevlana
- 19 Şiirlerindeki benzerlikler
- 23 “Mevlevî Yunus”
- 29 Sarıköylü Yunus Emre
- 39 Yunus Emre’yi yeniden keşfetmek
- 45 Yunus’u anlamının imkânları
- 51 Menkıbeleri
- 55 Bizim Yunus
- 59 Sevgi kahramanı
- 63 Yunus’un dili
- 67 Yunus Emre’de birlik fikri
- 75 Beyân-ı Hâl-i Hazreti Mevlana
- 81 Yaşadığı çağ
- 85 Şiir ve musiki
- 87 Mevlana’nın eserleri
- 89 Hangi Mevlana
- 91 Horasan illerinden gelen yolcu
- 97 Şiirin ve musikinin diriltici gücü
- 103 Mevlana’ya adanmış şiirler

- 111 Mevlana'dan günümüze mesajlar
117 Sûfî bir muallim olarak Mevlana
123 İlim adamının vasıfları
127 Sonuç yerine
128 Kaynakça

Önsöz

Yunus Emre ve Mevlana, 13. asırda Anadolu semasında parlayan ve parıltısı hiç sönmeyen iki mana, iki kutup yıldızı... Malumdur, kutup yıldızı, yol gösterici nitelik taşır ve hep aynı yönü gösterir. Böylece, karanlık gecede, uçsuz bucaksız tabiat ortamında yol ve yönlerini bulmak isteyenler ona bakarlar.

Toplumların da karanlık çağları vardır. Savaş, tefrika, kin ve nefretin siyasî, sosyal ve ekonomik düzeni bozmasıyla başlayan bu karanlık, sadece bu anlamdaki tedbirlerle düzelmez. Çünkü böylesi bir ortamda ruhlar, gönüller ve zihinler yara alır. Ferdin ve toplumun ayağa kalkması, önce bu yaraların sarılmasıyla mümkündür.

İşte bu iki mana kahramanı da bunu yaptı o yüzyılda. Ayrılık yerine birlik, düşmanlık yerine dostluk dediler. Onların bu çağrıları, Selçuklu'nun Bizans sınırında küçücük bir uç beyliği olan Osmanlı'da yankı buldu. Anadolu birlik ve düzenliğine yeniden kavuştu.

Bu iki büyük gönül mimarı, aynı kaynaktan beslendi. Aynı hassasiyetleri taşıdı. Sadece hitap ettikleri kesimler itibariyle sanki aralarında sözleşip farklı dil ve üslup kullandı. Böylece çağrıları, köylüden şehirlieye, yerliden yabancıya, fakirden zengine her kesime ulaştı. Çünkü hangi dil ve üslup kullanılırsa kullanılsın aşkın lisanı birdi.

Bugün dünya, 13. asrın şartlarını yaşıyor. Gerek ülkemizde gerekse Batı'da, Amerika'da çok ciddi problemler var. Bunları aşmak için siyasî, ekonomik tedbirler alınmaya çalışılıyor. Fakat problemlere bütüncül olarak yaklaşmak isteyenler Mevlana'nın, Yunus Emre'nin kapısını çalıyor. Bu, şüphesiz önemli bir gelişmedir. Şimdilik el yordamıyla yapılan bu arayışlar, dileriz ki her ikisinin de gerçek muh-teva ve misyonlarıyla anlaşılmasına vesile olur.

Bu kitap, aynı asırda yaşamış, aynı sıkıntılarla karşılaşmış, aynı çözüm yollarını göstermiş iki büyük mana erini birlikte ele alıp onları bu şekilde sunma niyetinden doğdu.

Burada bir açıklamaya ihtiyaç var. Bu kitaptaki metinlerin büyük bir kısmı, ilmî toplantılarda tebliğ olarak sunuldu. Kimi zaman konuların müşterekliği dolayısıyla kimi tekrarlar yapıldı. Bunu özellikle tercih ettik çünkü yazıların yapısını bozmak istemedik. Bir de yazıları dipnota boşmak istemediğimiz için kaynakları kitabın sonunda belirttik.

Mevlana ve Yunus Emre muhiplerine selam olsun.

Mustafa Özçelik

“On üçüncü asır sonlarına doğru, biri Konya’da, diğeri Eskişehir civarında iki büyük ruh kahramanı yükselir. Mevlana ve Yunus Emre... Bunlardan birincisi yüksek tabaka, ötekisi halk tabakası üzerinde asırlarca devam eden bir saltanat kurar.”

Mehmet Kaplan

İki büyük ruh kahramanı

13. asır, kültür ve düşünce tarihimizde çok özel bir zamanın adıdır. Çünkü 11. asırdan itibaren Orta Asya'dan gelen Türk dalgası, yeni yurt edindikleri Anadolu'ya her sahada ve her anlamda kendi damgalarını vurma gayreti içerisindeydi. Bütün gaye, bu toprakları kalıcı bir yurt yapmak, maddî ve manevî anlamda gelişmiş bir medeniyeti inşa etmektir.

Anadolu'da bütün bunlar olurken önce Haçlı Seferleri ardından Moğol saldırıları bu coğrafyayı pek çok ekonomik, sosyal ve kültürel buhranla yüz yüze getirmiştir. Anadolu bu buhranların ortaya çıkardığı meseleleri kendi iç dinamiklerinden gelen güç ve imkânlarla çözmeye, Türk-İslâm medeniyetinin aslî değerleriyle bu karanlık dönemi aşmaya çalışmıştır.

İşte böyle bir süreçte Anadolu'da dirilişin, tecdidin manevî mimarları sayabileceğimiz pek çok isimle karşılaşırız. Bu kadro içerisinde elbette Muhiddin Arabî (1165-1240), Şeyh Edebali (1206-1326); Sadreddin Konevî (1207-1274) Hacı Bektaş (1209?-1271?); Nasreddin Hoca (1208-1284) Gülşehrî (1250?-1335?) gibi pek çok isim bulunmaktadır. Bu isimler, Anadolu'nun dil, edebiyat ve fikir planında mimarları sayılırlar. Anadolu, onların çalışmalarıyla ve eserleriyle Haçlı ve Moğol saldırılarının ve kaos ortamında ortaya çıkan fikrî ve akidevî sıkıntılarını açtığı

metafizik yaraları sararak yeni bir kültür ve medeniyetin coğrafyası haline gelmiştir.

Metafizik yaralardan da söz ediyoruz çünkü bu üç hadisenin ortaya çıkardığı savaş, kavga, tefrika gibi olaylar hem somut hem de metafizik anlamlarıyla zuhur etmişti. Yıkılan sadece şehirler değil aynı zamanda gönüllerdi. Dolayısıyla her üç olayın da insanların fikir ve gönül yapısı üzerinde olumsuz tezahürleri olmuştu. Dolayısıyla bu ermişler kafilesinde bulunan her isim birer manevî kurucu yahut önder hüviyetindedirler. Her biri kendi tarzı, üslubu içerisinde gayret göstermişler ve yaşadıkları çağda insanlar için birer manevî tabip olmuşlar; hatta bununla da kalmayarak tesirlerini günümüze kadar devam ettirmişlerdir.

Bu seçkin kafiye içerisinde iki isim vardır ki onları daha özel bir konumda düşünmek gerekmektedir. Bu iki isim hemen tahmin edileceği gibi Mevlana ve Yunus Emre'dir. Çağdaş bir Mevlana ve Yunus yorumcusu sayabileceğimiz Mehmet Kaplan'ın ifadesiyle: "On üçüncü asır sonlarına doğru, biri Konya'da, diğeri Eskişehir civarında iki büyük ruh kahramanı yükselir. Mevlana ve Yunus Emre... Bunlardan birincisi yüksek tabaka, ötekisi halk tabakası üzerinde asırlarca devam eden bir saltanat kurar."

Kaplan Hoca, bu tespitinde son derece haklıdır. Gerçekten de mukayeseli bir çalışmayla incelediğimizde aynı çağda yaşamış bu iki büyük ruh kahramanı'nı birbirinden ayrı düşünmek imkân

Ortak nokta

1- Bu iki ismin ortak noktasıdır. Mevlana ve Yunus Emre'nin hayatları arasında yarı yüzyıllık bir zaman farkı vardır. Yunus 33 yaşında

iki büyük ruh kahramanı

Ortak nokta çağdaş oluşlarıdır. Mevlana ve Yunus Emre (1240-1320) tarihleri arasında yarı yüzyıllık bir zaman farkı vardır. Mevlana'nın vefatında Yunus 33 yaşında ise Mevlana 33 yaşındadır.

İlginç bir tevafuk oluşturan bu durum, onları aynı çağın insanları olarak görmemizi gerektirmektedir.

2- Diğer bir ortak noktaları ise her ikisinin de mutasavvıf ve şair olmaları, diğer mutasavvıf şairlerde olduğu gibi şiiri duygu ve düşüncelerini halka aktarmada bir vasıta, bir form olarak görmeleri fakat bunu çok sanatkârane yapmış olmalarıdır. Tek fark birinin Türkçe, diğerinin diğeri Farsça ile söylemiş olmasıdır ama bu farklılık bu müşterekliği elbette ortadan kaldırmaz.

3- İkisi de vahdet-i vücud anlayışına bağlı birer sûfidir. Bilindiği gibi 12. ve 13. asır, Anadolu'da tarikatlar asrıdır. Bu süreç içerisinde tarikatlar üzerinde en çok etkili olan isim Muhyiddin Arabî'dir (1165-1240). 1204 yılında Konya'ya gelen Arabî, Anadolu'da vahdet-i vücud anlayışının yayılmasına vesile olmuştur.

Bu anlayışın ondan sonraki en önemli ismi elbette ki Mevlana'dır. Dolayısıyla bu anlayış yankısını önce Mevlana'da bulur. Böylece Moğolların kasıp kavurduğu Anadolu'nun Konya şehrinde Muhyiddin Arabî'den sonra bir Mevlana rüzgârı esmeye başlar. Böylece Konya, bir ilim ve irfan şehri olarak onun nefesiyle yeni bir cazibe merkezi olur. Burada inancın, sevginin, barışın, kardeşliğin sesi yükselir. Üstelik oldukça evrensel bir söyleme dönüşerek, coğrafya, ırk, dil, din farkı gözetmeyen bir sestir bu.

Bu sesin daha sonraki terennümcüsü ise Yunus Emre'dir. Arabî'nin vefatından bir yıl sonra doğan Yunus Emre'nin bütün fikirleri de vahdet-i vücud anlayışına dayalıdır. Zaten Mustafa Kara'nın çok ilginç bir tespitiyle bu üç isim, o çağda Moğol, Haçlı ve Babailerle zuhur eden Celali tecellinin cemali karşılığıdır.

4- Bu iki gönül insanı bu benzerliklerden ötürü görüşüp tanışmış olabilir mi? Bu kimi araştırmacılara mümkün görünmektedir. Çünkü halk, Yunus'u ne kadar ümmi bir şair olarak görmek istese de onun belli bir tahsil süreci geçirdiğini şiirlerinden çıkarmaktayız. O, irfan yolundan

önce ilim yolunda yürümüştür. Üstelik bu durum, yani ilimden irfana geçiş de bu yoldaki her isimde görebileceğimiz bir durumdur.

Yunus, tahsilini muhtemelen Konya’da yapmıştır. Çünkü Konya’nın o çağda Kayseri ile birlikte böyle bir ilim merkezi olma hüviyeti vardır. Konya medreseleriyle, dar’ül-huffazlarıyla, dar’ül-hadisleriyle, hankâh ve zaviyeleriyle ünlü bir yerdir. Bu durum, Yunus’un tahsilini Konya’da yapmış olma ihtimalini güçlendirmektedir. Durum böyle olunca da Yunus’un Konya medreselerindeki öğrenimi sırasında aynı şehirde bulunan Mevlana’dan; Mevlana’nın da meclisine gelen Yunus’tan habersiz olması düşünülemez. Dolayısıyla Yunus, ilim tahsilinden sonra irfan sularına kulaç attığında en yakınında bulunan isim olarak Mevlana’yı bulmuştur.

Bunu nerden mi biliyoruz? Şüphesiz, bu konuda elimizde somut belgeler yok. Ama doğrusu bu anlamda bir belgeye de fazlaca ihtiyaç olduğunu düşünmüyoruz. Çünkü şairin eserinden daha büyük belge olmaz. Öyleyse Yunus’un şiirleri bu anlamda bir belge olarak pekâlâ görülebilir. Buna göre Yunus, şiirlerinde Mevlana meclisinde bulunduğunu bizzat kendisi söylemektedir: “Mevlana sohbetinde saz ile işret oldu / Ârif manaya daldı çün biledir ferîşte(h).”

Yunus’un Mevlana’ya duyduğu muhabbeti; Mevlana da Yunus’a karşı duymuş “görklü nazar”ıyla Yunus’u mana âlemlerinin derinliklerine indirmiştir: “Mevlana Hüdavendîgâr bize nazar kılalı / Onun görklü nazarı gön-lümüz aynasıdır.” beyti ancak böyle hususi bir yakınlığın söyletebileceği bir beyit olsa gerektir.

Nitekim bu beyitlerden hareketle Abdülbaki Gölpınarlı, Tuncer Gülensoy, Mehmet Önder, Beşir Ayvazoğlu gibi pek çok araştırmacı Yunus’un Mevlana ile görüşmüş olabileceğinden söz etmektedirler.

Menkıbelerde Yunus Emre ve Mevlana

Mevlana-Yunus birlikteliği ve yakınlığı Mevlevî menkıbelerine de konu olmuştur. Bunlardan birisi şöyledir:

a- “Yunus’un Konya’da bulunduğu günlerde bir gün yine uzun uzun Mesnevi sohbeti yapılmış. Ardından da ona Mesnevi’yi nasıl bulduğu sorulmuş. Yunus cevaben: “Uzun yazılmış. Ben olsaydım: ‘Ete kemiğe büründüm / Yunus diye göründüm” yahut “Ete kemiğe büründüm / Âdem oldum göründüm” derdim, olur biterdi.” demiş.

Yahya Kemal, bu beyit için: “Yunus’un ne anlayışta, ne kadar yontulmuş, ne ince bir ruha sahip ne güzide bir insan olduğunu gösteren, misilsiz denecek kadar toplu ve güzel bir beyit.” der.

Bir başka yorumcu Turan Oflazoğlu bu menkıbeden şöyle bir yorumun çıkabileceğini düşünmektedir. “Halk, gerçek şiirin az ve öz söyleyişini sevmekte, hikâyenin masalın yani öyküleştirmenin şiire zarar vereceğini söylemektedir.” Yunus’un söyleyiş tarzı dikkate alındığında bu olay pekâlâ gerçekleşmiştir denebilir. Yani bu beyit Yunus - Mevlana münasebetinin bir belgesi sayılabilir.

Bu beyit konusunda farklı düşünenler de vardır. Gölpinarlı, bunu Yunus’un terbiyesine ve yapısına yakıştırmaz

ve böyle bir şeyin olamayacağını söyler. Üstelik ona göre bu beyit Yunus'un değil Said Emre'nindir. Mehmet Önder ve Muhittin Celal Doru ve Raif Yelkenci de bu sözün Mevlana'yı Yunus'un yanında küçülten bir uydurmaca olduğu kanaatini taşırlar. Onlara göre bu söz Yunus'un irfanına yakışmaz.

b- Şu menkıbe de Mevlana'nın Yunus'a verdiği değeri göstermesi açısından önemlidir: "Genç Yunus, Konya günlerinde sık sık Mevlana'nın yanına gider, bir zaman kalır imiş, geri döneceği zaman Mevlana, onu kale kapısına kadar giderek uğurlarmış. Mevlana'nın müritleri, bu duruma şaşırıp kalırmış. Bir gün sükûtu bozarak bunun sebebini sormuşlar. O da; "İlahi menzillerin hangisine çıktım, bir Türkmen kocasının izini önümde buldum. Onu geçemedim." demiş.

Bahrü'l-velaye'de işte bu Türkmen kocasının Yunus Emre olduğu söylenmektedir. Eğer bu malumatı doğru kabul edecek olursak yine bu menkıbenin ilk bakışta Yunus'u Mevlana'dan üstün göstermek şeklinde anlaşılması söz konusu olabilir. Fakat dikkatli bir bakış, yine Oflazoğlu'nun yorumuyla söyleyecek olursak halkın Mevlana'yı da büyük gördüğünü ama dili üslubu ve yaşantısıyla Yunus'u kendine daha yakın hissettiğini göstermektedir.

c- Bir başka menkıbe ise şöyledir: "Yunus, Hz. Mevlana'nın büyük oğlu Sultan Veled ile arkadaşlık etmiş, her ikisi de Mevlana'dan ders almıştır. Mevlana vefat edince Yunus pek perişan olmuş, ardından içli göz yaşları dökmüş, tesellisiz, ışısız bir ömür sürmeğe başlamış. O günlerde Mevlana'nın mübarek merkadi üzerine bir türbe yapılmış. Yunus, inşaatın gönüllü ırgadı olmuş, sabahtan akşama kadar omzunda taş, tuğla taşıyarak vecd içinde çalışıyormuş. Bir seher vakti, erkenden baş mimar inşaatı kontrole gelmiş, birde ne görsün, bir işçi yerden bir tuğla alıyor ve (Allah - Hak) diyerek yukarı fırlatıyor. Tuğla

havada birkaç devir yaptıktan sonra kubbede yerini buluyormuş. Mimar hayretler içinde kalıp biraz daha yaklaşıyor: “Kimsin sen?” diye sormuş. Bu sırada o işçi yerden aldığı tuğlayı yukarıya fırlatmış bulunuyormuş. Fakat her ne hikmetse bu tuğla yerine varmamış düşüp parçalanmış. Yunus’un kerameti meydana çıkınca Konya’yı terk etmeye karar vermiş. Sultan Veled’i ziyaret edip elini öpüp ayrılacağını bildirmiş. Sultan Veled de onu: “Git Yunus Git... Sen artık türbe değil gönül binaları yap.” diyerek uğurlamış.

Bu menkıbe, bir yandan Yunus’un Mevlana ile yakınlığını göstermesi, bir yandan da Sultan Veled’in, Yunus’un tarihî misyonunun farkında olan biri olarak ona: “Sen bina değil gönüller bünyâd et! Haydi, yolun açık olsun.” diyerek onu irşat görevi için Konya’dan uğurlaması açısından oldukça manidardır. Öyle ki bu söylencedeki uğurlama cümlesiyle Yunus’un ebedî hayat felsefesini özetleyen: “Ben gelmedim dava için, benim işim sevi için / Gönüller dost evi için, gönüller yapmaya geldim.” söyleyişiyle birlikte düşününce işin sır perdesi aralanmış olur.

d- Mehmet Önder’in verdiği bilgilere göre 25 yaşından 33 yaşına kadar yaklaşık 8 yıl Konya’da kalan Yunus Emre, Tabduk yoluna bundan sonra düşer. Bektaşî menkıbesi onu Hacı Bektaş yurdundan Tabduk yurduna gönderse bile, Mevlevî söylencesine göre Tabduk’un yanına Konya’dan sonra gider. Yunus, bu gidişte bile Konya günlerini ve Mevlana sohbetlerini unutmaz ve daha sonra Mevlana’nın vefatı üzerine duyduğu elemi onun çevresindeki uluların da isimlerini zikrederek bir dörtlüğünde şöyle dile getirir: “Fakih Ahmet Kutbeddin / Sultan Seyyid Necmeddin / Mevlana Celaleddin / Ol Kutb-ı Cihân kanı”

e- Biz, bütün bunların Yunus’la Mevlana arasındaki münasebetin birer belgesi olarak görülebileceğini düşünmekteyiz. Tabi, aksi düşünceler de vardır ve bunlara da kısaca değinmek gerekir. Mesela Vecihi Timuroğlu, bu

tür beyitlerin Yunus'un Mevlana ile görüştüğünü göstermez diyerek "nazar kılma"nın bir tasavvuf terimi olarak ele alınması gerektiğini bunun da Yunus'un kendisine Mevlana'nın değer verdiğini gösterdiğini ama görüştüklerine bir delil olamayacağını söylemektedir.

Bizim bu yoruma itirazımız şöyledir: Nazar kavramının sûfilikte somut olarak gerçekleşmesi daha doğru bir bakış tarzıdır. Çünkü bu yolla şeyhin müride bakışı onun ruhuna tesir eder, ona yeni bir şekil verir. Yani nazarın eğitici bir özelliği vardır. Dolayısıyla sûfilerin sohbeti gibi nazarlara da onlar için bir feyiz kaynağıdır. Yunus'un dediği gibi: "Erenlerin nazarı toprağı guher eyler."

Şiirlerindeki benzerlikler

Her iki ismin de vahdet-i vücud anlayışının terennüm-cüsü olmaları aralarında kişisel farklılıklar bulunmasına rağmen söyleyişlerinde büyük benzerlikler ortaya çıkarmıştır. Her ikisi de ağırlıklı olarak Allah ve insan sevgisini, barışı, hoşgörüyü terennüm etmişlerdir. Aşka, hayata, ölüme, gurbete... bakış tarzları birbirinin aynısıdır. Bu durumu örneklendirmesi açısından şu beyitlere bakalım:

Mevlana-Yunus

*Yetmiş iki millet sırrını bizden işitir
Mezhep ve millet derdi yoktur âşıkların*

(Mevlana)

*Yetmiş iki millete kurban ol âşık isen
Tâ âşıklar safında imam olasın sadık*

(Yunus)

*Aşktır bizim Medresemiz, Ulu Tanrı müderrisimiz
Biz bu medresenin talebeleriyiz, dersimizi her dem tekrar
ederiz*

(Mevlana)

*Biz talib-i ilmlerüz, aşk kitabın okuruz
Çalab müderris bize aşk hod medresedür*

(Yunus)

*Gönül buğday tanesine benziyor, bizse değirmene
Değirmen nerden bilecek ki bu dönüşün hikmeti ne?*

(Mevlana)

*Bu dünyanın misali, benzer bir değirmene
Gaflet anın sepeti, halkı anda üğüne*

(Yunus)

*Ey âşıklar, ey âşıklar bizim dinimiz mezhebimiz aşktır.
Biz aşkın çocuklarıyız.*

(Mevlana)

*Ey âşıklar ey âşıklar
Aşk mezheb-ü dindir bana*

(Yunus)

*İlmin bütün ahkâmını nefsinde bulursun
Bir lahza eğer nefsine hâkim olabilsen
Esrar aramak tozlu kitaplarda haşivdir
Kendini bilirsin ilmi ancak bilebilsen*

(Mevlana)

*İlim ilim bilmektir
İlim kendin bilmektir
Sen kendini bilmezsin
Ya nice okumaktır*

(Yunus)

*Dün, dünle beraber gitti cancağızım
Şimdi dünya yeni, yeniden doğmak,
Yeni şeyler söylemek lazım*

(Mevlana)

*Her dem yeni doğarız
Bizden kim usanası*

(Yunus)

*Tevazu ve alçak gönüllülükte toprak gibi ol.
Hoşgörüde deniz gibi ol.
Şefkat ve merhamette güneş gibi ol.*

(Mevlana)

*Halimize haldaş ol, sırrımıza sırdaş ol
Müşkülüm ayan olsun, baş indir yolumuza.*

(Yunus)

*Sen, sev ki sevilsin sevenler.
Şu toprağa sevgiden başka bir tohum ekmeyiniz.
Şu tertemiz tarlaya başka bir tohum ekmeyiz biz.*

(Mevlana)

*Gelin biz tanış olalım, işin kolay kılalım.
Sevelim sevilelim, dünyada kimse kalmaz.*

(Yunus)

Bu benzerliklerden yola çıkarak Yunus'u Mevlana'nın bir taklitçisi saymak tabii ki yanlış olur.

Bu benzerliği sağlayan en önemli sebep, bağlı oldukları sülûfik anlayışının aynı oluşudur. Yani hamur ve maya aynıdır. Bir de Yunus'un Mevlana'yı üstat, mürşit kabul etmesidir. Dolayısıyla Yunus, bu anlamda Mevlana'nın adeta Türkçe söyleyeni olmuştur. Ama bu söyleyiş tekrar söyleyelim ki elbette kendine özgüdür.

“Mevlevî Yunus”

Yunus Emre, şair olmaktan öte ve önce bir sûfidir. Menkıbeye göre Hacı Bektaş dergâhına buğday istemek için gitmiş, orada kendisine nefes yani manevî yol teklif edilmiş, o da önce buğdayı seçmiş, ardından dönüş yolunda yaptığı hatayı anlayarak dönmüştür. Fakat Hacı Bektaş, onu kendisi eğitmek yerine Tabduk Emre’ye ısmarlamıştır. Dolayısıyla her sûfi gibi Yunus’un da bir şeyhi vardır ve bu araştırmacıların ortak kabulüne ve Yunus’un kendi ifadelerine göre Tabduk Emre’dir.

Fakat burada tartışılan konu Yunus Emre’nin hangi tarikatın mensubu olduğudur. Biliyoruz ki ona başta Bektaşilik olmak üzere, Halvetilik, Nakşibendîlik, Kadirîlik gibi pek çok tarikat, kendi yollarının bir mensubu olarak göstermişlerdir. Buna Mevlevîlik de dâhildir. Türk klasiklerinde böyle bir mensubiyetin olabileceği: “Elimizdeki şiirler Yunus’un tarikat zincirinin Mevlana’ya ulaştığını göstermektedir. ‘Mevlana Hüdavendigar bize nazar kılalı / Anun görklü nazarı gönlümüz aynasudur.’ beyti de bunu ispatlamaktadır.” cümlesiyle daha kesin bir yargıya bağlanmaktadır.

Mevlana ve Yunus’un görüştükları ve aralarında duygu, fikir hatta söyleyiş benzerlikleri olmasına rağmen iki önemli sebep bu iddiaları boşlukta bırakmaktadır. Bunlardan ilki bu tarikatların o çağda henüz kurumlaşmamış

olmalarıdır. İkincisi ise Yunus'un tarikatlar konusundaki özel tutumudur. O, kurumlaşma sürecine girenlerden istifade etmiş, bu tür oluşumların hepsine sıcak ve samimi bakmış, ancak hiç birine tam anlamıyla müntesip olmamıştır. Yani o bir bakıma tarikatsız bir tarik ehlidir. Sezai Karakoç'un yorumuyla söyleyecek olursak: "O, şair olduğunu bir an bile unutmaz, şiirinin ödev ve sınırını bir an bile aklından çıkarmaz. Yeni bir tarikat kurmaya bile kalkışmaz." Onun geniş bir benimsemeye konu olmasında bu tutumu bir sebep olarak görülmelidir.

Peki, Mevlevîlik açısından durum nedir? Yunus Emre Mevlevîliğin ilk iki önemli ismi olan Mevlana ve oğlu sultan Veled'i tanımış olsa bile yine bu kurumlaşma sürecine daha sonra giren bu tarikata da mensup olmayacağı tarikatlar konusundaki o özel tavrı nedeniyle de mümkün görünmemektedir. Dolayısıyla Yunus Emre, Mevlana ile birlikte düşünülmesi gereken bir isimdir lakin onu bir Mevlevî tarikatı müntesibi olarak görmek mümkün değildir. Ama bu durum Mevlana ve Yunus Emre münasebetinin gerçek oluşunu ortadan kaldırmaz. Çünkü her ikisi de yaşadıkları asrın iki büyük ışığı, söz mülkünün iki büyük sultanıdır. Anadolu tasavvufunun fikri mimarlarıdır. Bu öylesine ince bir kader sırrıyla gerçekleşir ki, tasavvuf öğretisi bu iki coşkulu âşıқта derinlikli yorumunu ve estetik anlatımını bulur.

Birlik çağrısı birinde Farsça ile diğerinde Türkçe ile yapılır. Mevlana, irşat görevini ilmin ve irfanın da başkenti durumundaki Konya'da yapmaktadır. Bu durum onu Farsça söyletir. Yunus ise şehir insanı değildir. Halkın içinden fakir bir rençper olarak çıkıp geldiği bu ilim ve irfan noktasında içinden çıktığı sosyal çevreye göre başka bir lisanı tercih eder. Özbeöz Türkçe söyler. Bu sadece bir tercihle de ilgili değildir. Türkçe, şehir dili olarak çok işlenmiş bir dil durumunda değildir. Ama Oğuz boyları içinde konuşulan

Türkçe, Dede Korkut'tan beri ilmik ilmik işlenerek yüksek bir edebiyat dili haline gelmeyi başarmıştır. Yani durumu hem seslenen kitlenin özellikleri hem de Türkçenin kullanılış alanlarıyla ilgili bir tercih belki de zaruret olarak düşünmek durumundayız.

Farsça yahut Türkçe... Aşkın lisanı kendinedir. Beden kulağına değil gönül kulağına seslendiği için hangi dilde söylendiği de çok önemli değildir zaten ve aşkın diriltici sesi yeniden söylenmeye başlar. Sağımızda Mevlana, solumuzda Yunus... Biz, hangisine kulak kesilirsek kesilelim lisan farklı bile olsa gönül özde aynı şeyi duyar. Duyulan aşk çağrısı, birlik (tevhid) sesidir. Aralarında mana olarak hiçbir fark yoktur. Mevlana'nın: "Ne olursan ol, gel." demesiyle Yunus'un: "Gelin, tanışık olalım." demesi aynı şeydir.

Bugün bu iki büyük isim o asırda olduğu gibi yine misyonlarıyla bu asırda da bütün canlılığıyla insanlığın gündemindedir. Yani kader şartları bugün de onları inanç temelli yeni bir medeniyetin inşasında insanlığın önüne birer ışık olarak tekrar çıkarmıştır. Bu durumda uluslar arası, çağdaş birer isim olmaları, onların başka bir benzeşme noktası olarak ortaya çıkmaktadır.

Şimdi bütün mesele, bütün hakikat erlerinin dilleri, üslupları farklı da olsa özde aynı şeyi söylediklerini bilecek onları anlama çabasının içerisinde olmaktır. Dün, onlar nasıl Allah ve insan merkezli bir sevgi medeniyetinin manevî mimarları olmuşlarsa bugün de aynı misyonlarıyla çağın umut kapılarıdır. Bunun için "Gel" çağrılarını duyacak kulak, bu sözün gerçek anlamını kavrayacak yüreklere ihtiyaç vardır.

Birinci Bölüm

Sarıköylü Yunus Emre

Sarıköylü Yunus Emre

1. Çağa bakmak

Yunus'un yaşadığı çağda Anadolu üç büyük tehlikeyle karşı karşıya geldi. Bunlardan ilki Batı'dan gelen Haçlı saldırıları, ikincisi Doğu'dan gelen Moğol akınları, üçüncüsü ise Babailer isyanıdır.

Bu üç olay, Anadolu'yu tam bir felaketler yurdu haline çevirdi. Savaşlar, isyanlar, iç kargaşalıklar, açlık, kıtlık gibi olaylar karşısında Anadolu insanı tam anlamıyla bir kaos ortamına girdi. Babailer isyanı ise inançlar konusunda aynı kargaşayı doğurdu. Zaten Haçlı ve Moğol saldırılarının da bir boyutu bu idi. Her iki emperyalist güç de bir yandan siyasî ve ekonomik beklentiler adına Anadolu'ya saldırırken bir yandan da Anadolu'da yeşermeye başlayan Türk-İslâm medeniyetine bir meydan okuma ve onu yok etme tavrı içinde idi.

İşte böylesi bir zamanda Anadolu bozkırından bir ses yükseldi. Bu ses, Yunus'un, Sarıköylü Yunus'un, Yunus Emre'nin sevgi, barış ve hoşgörüyü dillendiren evrensel sesiydi:

*Ben gelmedüm da'vîy için
Benüm işüm sevi için
Dostun evi gönüllerdür
Gönüller yapmaya geldüm.*

Bu ses, sade bir dervişin nefsinin olgunlaştırmak adına yüreğinden yükselttiği çığlığın ötesinde bir içeriğe sahipti. Bu ses, aynı zamanda toplum adınaydı, insanlık adınaydı. Bu ses, çağının sorunlarını kavramış, onların hangi yol ve yöntemle çözülebileceğinin farkında olan bir münevverin, öncü bir mütefekkirin sesiydi.

Anadolu bu sesle dirildi, derlenip toparlandı. Birlik ve dirliğine yeniden kavuştu. Osmanlı sadece gaza erlerinin gayretleriyle değil onlarla birlikte Yunus Emre gibi gönül erlerinin çabalarıyla sadece cihangir devletin değil bir kültür ve medeniyetin adı oldu.

2. Derviş Yunus

Yunus Emre, öncelikle derviş bir insandı. Bu kelimenin “fakir, yoksul, dilenci” şeklindeki sözlük manası bizi yanıltmasın. Sûfilik yolundakiler kendilerine sıfat olarak bu kelimeyi seçerken asıl soyutlandıkları şey, maddî zenginlikleri değil, benliklerinin kendilerini insanî olandan uzaklaştıran kibir, kıskançlık, kötülük gibi manevî hastalıklarıydı çünkü toplumsal mücadelelere aday insanlar, bu zaafaları taşıdıkları sürece başarılı olamazlar. Bu yolun çetin sınavları ancak olgun bir kişilikle, arınmış bir gönülle sağlanabilir. Yunus da öyle yaptı. Medresede öğrendiği zahiri ilimlerin hakikat kapısından girmesine imkân vermediğini anladığı anda irfan yolunun yolcusu oldu. Hacıbektaş dergâhında yüreğine düşen aşk ateşiyle yollara düştü ve Tabduk Emre dergâhına kapılandı. Yunus, buradaki aşk mektebinde efsanevî kırk yıllık çilesini (eğitimi) tamamladıktan sonra dili çözüdür ve her bir mısraı çağının problemlerine çözüm adına ışık tutan şiirlerini söylemeye başlar.

3. şair Yunus

Yunus’un şiirleri bir dervişin şiirleridir. O bakımdan onun derdi sadece şiir söylemek değil bu yolla topluma bir

mesaj iletmeektir. Çünkü dervişlik, bir anlamıyla da insanlara faydalı olmaktadır:

Her kime dervişlik bağışlana

Kalbi pak ola gümüşlene

Nefesinden misk ü anber tüte

Budağından il il şar yemişlene

Yaprağı derdlü için derman ola

Gölgesinde çok kademler işlene

Bu didaktik ve faydacı tutum, onun şiirini zayıflatan bir unsur değildir. Tam aksine bu anlayış onu zenginleştirmiştir. Zaten lirizmin dehası bir şair olması nedeniyle o duyguyla fikri potasında öylesine eritmiştir ki onun şiirlerinde estetik güzellikle faydacılık iç içe geçmiştir. Bu altın terkibi başaran Yunus, Türkçede bütün zamanların en büyük şairi olmuştur. Çünkü onda ne halk şairlerinin çoğunda görülen ve söylediklerini şiirden çok manzume olarak görmemizi gerektiren kolaycılık ne de divan şairlerindeki halktan ve hayattan kopuş, yabancı dillerin tesirindeki kapalı söyleyiş özelliklerini görürüz. Onun şiiri bu yüzden kendisiyle başlayan ve bütün zamanlarda hemen bütün şairleri etkileyen kendine özgü bir şiirdir. Hem kendi iç dünyasının yankısıdır hem topluma tutulan bir ayna hem de sorunlara ilişkin çözüm önerilerini içeren bir şiirdir. Bilgelikle sanatkârlık; fertle (kendiyile) toplum iç içedir.

4. Münevver Yunus

Münevverlik, aydınlanmış olmayı gerektiriyordu. Yunus, bu aydınlanmayı Tabduk'un dergâhında gerçekleştirdi. Dağdan toplayıp dergâha getirdiği odunların düzgün olması, aralarında eğri bir tek bile odun bulunmaması sadece maddî perspektifle anlaşılacak bir durum değildir. Düzgün odun ifadesi bir sembol olarak düzgün insan demektir.

Düzgün odunlar toplamı da düzgün toplum anlamına gelmektedir. Yunus'un dağda bulduğu odunların hepsi elbette düz değildi. Ama Yunus, baltasıyla onları düzgün hale getirdi. Yani bir emek harcadı, bir gayret sarf etti. Çilesi bitip topluma açılma vakti geldiğinde şeyhi onu gezilere gönderdi. Bu gönderişi de yine mecaziyla düşündüğümüzde aynı gerçekle karşılaşırız. Toplumunu tanıma, sorunlarını tespit etme, olumluluk adına yapılabilecekleri planlama ve bunları gerçekleştirme...

Bütün bunlar, bir münevver tavrıdır. Kendi yüreğinin karanlığını aydınlatan insan, aynı ışığı başka yüreklerle de taşımayı onurlu bir görev bilir. Bu yolun zahmetlerine aldırmadan "gönüller yapmak" için yollara düşer. Yunus da öyle yaptı. Bütün bir Anadolu'yu dolaştı. Azerbaycan'a, Suriye'ye gitti. Bu yerler, Haçlı ve Moğol fırtınalarından en çok yara almış yerlerdi. Sorunları bizzat yerinde gördü. Ama dağdaki gibi elinde baltası değil artık dilinde sözü vardı. Sözle iyileştirdi gönül yaralarını... Kılıç yaralayandı, öldürendi. Arınmış ve aydınlanmış bir gönülden çıkan sözler ise şifa idi... Yunus'un sözü onca yüceltmesi onun bu gücündendir:

*Kelecı bilen kişinün yüzünü ağ ide bir söz
Sözü pişürüp diyenün işünü sağ ide bir söz
Söz ola kese savaşı söz ola kestire başı
Söz ola ağulu aşı yağ ile bal ide bir söz*

Yunus'un sözünü söylerken kullandığı dil ve üslup da dikkat çekicidir. O, devrinin genel edebî anlayışına uymadı ve Türkçe söyledi. Halkın anlayacağı mecaz ve sembollerle kurdu şiir dilini. Bu tavır iki önemli sonuç doğurdu. İlki, halka kendi diliyle hitap edilince Yunus'un fikirlerinin anlaşılması kolay oldu. Diğerisi ise en az bunun kadar önemli bir sonuçtur. Bu yolla Türkçe, bir edebiyat dili haline geldi. Anadolu'daki Türk Edebiyatı'nın kuruluşunda bu yüzden en büyük pay sahibi Yunus Emre'dir. Dolayısıyla onu

dilimizin “ses bayrağı” edebiyatımızın “mimarı” olarak da görmek gerekir.

5. Mütefekkir Yunus

Mütefekkirlik derin ve ince düşünmeyi gerektiren bir sıfattır. Bu sıfatın bir anlamı da “makul fikirler” ortaya koymak demektir. Yunus’a mütefekkir dememizin asıl sebebi de budur. Zira kargaşa ortamlarında herkes kendi doğru bildiği şeyin peşindedir. Başkalarını anlama ihtiyacını bile duymaz. Bu durumsa kavga ve kargaşa, modern terimlerle söyleyecek olursak ben, sen ve öteki demek, kendini merkeze alarak diğerini ötekileştirmek.

Yunus, böylesi bir ortamda makul fikirlerin insanı olarak karşımıza çıkar. Bu fikir, insanları dil, din, kadın, erkek... ayrımı yapmadan Allah’ın sıfatlarının kendilerinde tecelli ettiği, ilahî aşk cevherini özünde bulunduran varlıklar olarak görmek ve onları sevmek esasına dayanan tasavvuf düşüncesidir. Hatta bu sevgi sadece insanla da sınırlandırılmaz. Bütün varlıklara ve nesnelere yönelir. Çünkü bunların hepsi yaratılmış şeylerdir. Öyleyse bir dervişin tavrı “Yaradılanı sevmek Yaradan’dan ötürü” olabilir.

Yunus, burada böyle bir bilinçle kuru nazariyelerle uğraşmak yerine bağlı olduğu sûfilik düşüncesini bir “aşk felsefesi”ne dönüştürdü. Bununla da yetinmedi. Bu felsefenin hayatta yaşanabilir bir anlayış olması için uğraş verdi.

*Bir hastaya vardın ise bir yudum su verdin ise
Yarın anda karşı gele Hak şarabın içmiş gibi
Bir kez gönül yıkdunsa bu kılduğun namâz değil
Yitmiş iki millet dahı elin yüzün yumaz değil*

şeklindeki söyleyişlerini basit manada bir ahlakî öğüt olarak görmemek gerekir. Bu ve benzeri mısralarda amaçlanan aşk felsefesini hayatta yaşanır kılmak ve pratik davranışlara

dönüştürmek niyetidir. Çünkü insan fert olarak düzelince toplum da düzelecek demektir.

Burada şu soruyu sormanın tam zamanıdır. Sûfilikte fakirleri gözetme, kollama, insanları sevmeye, hoş görme, kalp kırmama şeklindeki bu tür öğütler sadece ferdi anlamda insanların kurtuluşu için midir? Başka bir deyişle bir dervişin derdi sadece kendi nefsi midir? Mücadelesinin merkezinde sadece kendisi mi vardır?

Meseleye böyle bakmak Yunus'u anlamamak olur. Burada bu tür öğütlerle sağlanmak istenen tek tek düzgün insanlar oluşturmak ve düzgün bir topluma ulaşma çabasıdır. Yunus, dergâh günlerinde dağdaki odunları düzgün hale getirerek onları dergâh ocağının ateşinde işe yarar hale getirme şeklindeki sembolik tutumunu ahlakî öğütleriyle diğer insanlar için de düşünmektedir. Çünkü düzgün insanların oluşturduğu topluluk da ilahî aşk ateşinde yanarak birbirini seven, koruyan kollayan, birbirine karşı anlayışla davranan, birbirini hor görmeyen ve bu oluşumdan sonra da üreten, çoğaltan, toplumsal kurtuluş adına gayret eden, dünyayı yaşanabilir bir yer haline getirmek, bir barış yurduna çevirmek isteyen bir topluluk olabilecektir.

Dolayısıyla Yunus'taki çaba bir "toplumsal değişim ve toplumda menfi olanı müsbete dönüştürme" çabasıdır. Bu yüzden Yunus ve benzeri kişileri, hayatlarını nefislerini ıslah için geçiren insanlar olarak görmenin ötesinde "toplumsal ıslah projesinin öncüleri" olarak görmek gerekir. İşte tam bu noktada vahdet-i vücud fikrine temas etmenin de zamanı gelmiş demektir.

6. Bir'de bir olmak

Yunus Emre'yi mütefekkir katına yükselten esas fikir aslında budur. Muhyiddin Arabî'nin sistemleştirdiği, daha sonra Mevlana tarafından dillendirilen bu fikrin sade bir

Türkçe ile geniş halk kitlelerine bir proje olarak sunumu Yunus'la gerçekleşir. Bu anlayış şüphesiz, insanın nefes aldığı sürece Allah'la bir ve beraber olma bilincini ifade eder. Zıttı ise kesrettir. Çokluk ise dağılmak anlamına gelir. Burada bir tespih örneği düşünülebilir. Aynı ipe dizilen tespih tanelerini bir arada tutan “imâmeme”dir, o koptuğunda taneler de dağılır. Dağılan her tane artık diğer tanelerle olan ortak paydasından, bağından ve imâmemeye bağlılığından uzaklaşmıştır. İşte insan da Allah'la birlik içinde olma bilinciyle hareket ettiği sürece diğer insanlarla da birlik içinde yaşar. Ayrılık-gayrılık, ben ve öteki gibi tutumlardan uzak kalır. Hayatında kaos olmaz. O'ndan koptuğunda ise kaosu yaşar. Bu sadece Allah'tan uzak kalmakla sonuçlanmaz; aynı zamanda diğer varlıklardan da uzaklaşmayı ifade eder. Hz. Peygamber (s.a.s.) diliyle söyleyecek olursak: “Toplulukta rahmet, ayrılıkta ise azap vardır.” yahut “Rahmet, topluluğun üzerindedir.”

Yunus'ta Tevhid-i birliktelik, bu yüzden sosyal birlikteliği de ifade eder. Bu birliktelik niyetinde önşart yoktur. Tek ortak payda insan, geniş anlamıyla “Yaradılmış” olmaktır. Yaradılmış Yaradan'ın eseridir. Yunus'un şu ifadesi böylesi bir toplumsal genişlik anlamıyla ele alınmalıdır:

*Gelin tanışık olalım iş kolayın tatalım
Sevelim sevillelim dünya kimseye kalmaz*

Tanışmak, bilişmek, sevmek, sevilme... Yunus felsefesinin anahtar kavramları işte bunlardır. Ancak bu kavramlar içselleştirilir ve somut davranışlarla hayata geçirilirse dünya yaşanabilir bir yer olabilir. Bu içselleştirmede tanışmanın, bilişmenin, sevmek ve sevilmenin kişinin öncelikle kendi varlığında gerçekleşmesi gerekir. Bu sağlandığında içerdeki zenginlik ve güzellik dışarı yansıyacaktır. Bu öylesi bir bilinçtir ki, bırakın bir insana zarar vermek için ona taş atmayı, yoldaki taşı bile birine zarar vermesin

diye kaldırmayı gerektirir. Yapılan her şey sevgiyle yapıldığı için insana zahmet vermez. Güzel olan her söz ve davranışı onu mutlu eder.

Yunus'u bugüne getiren ve bu çağın insanını Yunus'a götüren öz işte budur. Çünkü Yunus'un yaşadığı çağın şartları ile yaşadığımız çağın şartları arasında çok da büyük farklar yoktur. Çağdaş Haçlılar ve Moğollar bugün de vardır. Tıpkı onlar gibi bunlar da dünyayı yakıp yıkıyorlar. İnsanları öldürüyorlar, tabiatı tahrip ediyorlar. Pek çok felsefî anlayış bu emperyalist niyetlere alet olarak tıpkı Babailer gibi insan zihninde ve gönülünde onulmaz yaralar açıyor. Üstelik bu eylemlerini çağdaş bilim ve teknolojinin imkânlarını kullanarak yaptıkları için tahribatları daha büyük oluyor.

Bütün bunların farkında olanlar ise hangi dinden, hangi ırktan, hangi coğrafyadan olurlarsa olsunlar Yunus ve onun gibi sözü, fiili olan isimlere koşuyorlar. Çünkü bu söz ve eylemdeki en önemli nitelik evrenselliştir. Tanrı fikrini mesela Yahudilik'te olduğu gibi bir kavme indirgemek yerine "Âlemlerin Rabbi" şeklinde algılayış bu evrenselliğin özündeki en önemli etkidir. Dolayısıyla Yunus ve Yunuslar, böylesi evrensel bir bilinç ve duyarlılığın sesi olarak kendi çağlarında olduğu gibi bu çağda da insanlığın önünde ışık oluyorlar.

7. Meseleyi içten tespit etmek

Sûfilikte görülene takılıp kalma yoktur. Her sûfi Hz. Peygamberin "Ya Rabbî, bana eşyanın hakikatini göster" duasını ilke edinerek çiçeğe çiçek, böceğe böcek, insana da sadece et, kemik ve sinirden mürekkep bir varlık olarak bakmaz. Arka planıyla ilgilenir. Çünkü hakikat özdedir. İşte Yaradılmış'tan Yaradan'a gitmek fikrinin özünde bu anlayış vardır. Vahdet-i vücud'un felsefî anlamda kişinin Allah'la olan birlikteliği şeklindeki bu temel ilkesi diğer

varlıklar ve her türlü toplumsal olay ve durum için de geçerlidir. Bugün çağdaş sosyolojinin gelişmişliğinin bir göstergesi olan, görünene takılıp kalmadan onun arkasındaki asıl sebep ve etkenleri görmeye yönelme şeklindeki yöntemi sûfizmin daha o zamanlar uyguladığı bir yöntemdir.

Bu açıklamadan gelmek istediğimiz nokta şudur: Yunus Emre, neden somut anlamda savaştan, beylerin kavgalarından, yani görünür meselelerden doğrudan söz etmek yerine bir ahlak adamı olarak ahlakî ilkeleri öğütleyen biri olarak karşımızdadır? Çünkü o çağdaki bütün sorunların sonuçları yani savaş, kargaşa, ayrılık... olup bitenlerin görünen yüzüdür. Birer sonuçtur. Önemli olan bu sonucu doğuran sebepleri bulmaktır. Çünkü bu sebepler bulunmadan o sonuçları değiştirmenin imkânı yoktur.

Tasavvuf ve onun yorumcuları bu yüzden merkeze insan nefsinı koyarlar. Çünkü toplum dediğimiz de sonuçta insanların oluşturduğu bir yapıdır. Bu yapı içerisinde her biri bu yapıyı oluşturan birer taş mahiyetindeki fertler, iyilik ve kötülük adına ne varsa hepsinin müsebbibi durumundadırlar. Onların yürekleri ve zihinleri iyi ise onlardan doğacak sonuçlar yani davranış ve hareketler de iyi olacaktır.

Tabiatı tahrip eden insan egosu, kargaşayı doğuran insanın içindeki kargaşadır. Öyleyse önce bunların ıslahı gereklidir. Sûfiler: “Cesedin içinde bir et parçası vardır ki, iyi olur olursa bütün ceset iyi olur. Bozuk olursa bütün ceset bozuk olur. İşte o (et parçası) kalptir.” hadisinin bilincine varmış kişilerdir. Bir sûfinin sevgiyi öncelemesi bundandır. O duygu içerdeki ışığı dışarı yansıtacaktır. Başa dönecek olursak düzgün odun imajı; düzgün insan gerçeğine dönüşecektir.

Yunus’u çağdaş bir öncü haline getiren bu tutumu onu, sevgisizliğin, hoşgörüsüzlüğün cehenneme çevirdiği

dünyamızda bir ışığa dönüştürüyor. Dolayısıyla Yunus Emre; modern dünyanın sorularına cevap verebilecek bir zenginliği içinde taşıyor. Önemli olan onu aslî gerçeğiyle kavramak ve anlamak olmalıdır. Çünkü böylesi kritik zamanlarda yanlış anlama/anlatma, sorunları daha da karmaşık hale getirecektir. Yunus'u anlamada ise aslında zorluk yoktur. O, bu coğrafyanın, Türk-İslâm kültürünün yetiştirdiği bir derviş-şair, bir bilge, bir iman ve aksiyon insanı bir aşk ahlakçısıdır. Batılı yaklaşımlarla onu bir panteist, hümanist yahut devrimci olarak ele almak ondan gelecek ışığa gözlerimizi kapamak olacaktır.

Yunus Emre'yi yeniden keşfetmek

Yaşadıkları çağları etkileyen tarihî şahsiyetler, sadece yaşadıkları zaman için değil sonraki çağlar için de önemli isimlerdir. Bir toplum, bu tür isimleri yaşadığı zamana ve geleceğe taşıyarak onları büyük ve önemli kılan özelliklerinden yararlanma imkânı bulur ve bu imkânla bugününü ve yarınını daha sağlıklı olarak inşa eder. Fakat bunu yaparken son derece hassas olunması gereken bir husus vardır. Bu isimler, doğru anlaşılmalı ve yine aynı şekilde doğru anlatılmalıdır. Bu durum, onların bizi, günümüzü ve yarınımızı zenginleştirmeleri için neredeyse tek yoldur.

Meseleyle bizim toplumumuz açısından baktığımızdaysa bu tek yolun yolcusu olmadığımız, olamadığımız ortadadır. Zira bir medeniyet kriziyle karşı karşıya kaldığımız Tanzimat'tan bu yana, ortak değerler, ortak dünya görüşü gibi temel meselelerde çok farklı düşünce ve yaklaşımlara sahibiz. Batı'dan ithal pek çok düşünce, fikir hayatımızda büyük bir çalkantı oluşturmuş, ortaya çok farklı ideolojik tavırlar, anlayışlar çıkmıştır. Başka bir ifadeyle: "Türk aydınının müşterek değerleri yoktur." Durum böyle olunca da bu tür konularda bir "mutabakat" sağlanması, "ortak" anlayışların benimsenmesi epeyce zorlaşmış, ortaya farklı algılamalar çıkmıştır.

Biyografik tartışmalar

Yunus Emre de bu tür farklı algılamalara konu olan isimlerin başında gelmektedir. Son asırda Yunus Emre'ye eğilen ve bu konuda eserler veren kişilere baktığımızda çok farklı Yunuslarla karşılaşmaktayız. Tartışmaların bir boyutu onun nereli olduğu, mezarının nerede bulunduğu gibi biyografik meselelerle ilgilidir. Bu konulardaki tartışmalar, bir dönem çok hararetli bir şekilde devam etmiş, onu sahiplenen her şehir, her bölge Yunus'un kendi topraklarında doğduğu yahut mezarının bulunduğu konusunda iddialar ileri sürmüş, kendilerini haklı çıkaracak belgeler ortaya koymuştur. Bu durumun tek faydası o yöre halkının gündeminde Yunus'un hep var olmasını sağlaması ve aktüalitesini devam ettirmesidir. Fakat bu çabaların Yunus'u anlama konusunda çok da faydalı olduğunu söylenemez. Dahası, etrafında bir kült oluşturularak onun "canlı" tarafının üstü örtülmektedir.

Tartışmaların bir başka boyutu ise kimliğine ilişkindir. Geçmişte tekke çevrelerinde bir sûfi, halk nezdinde derviş olarak bilinen Yunus Emre, Fuat Köprülü'den itibaren ise "akademik", "mistik" ve "hümanist" değerlendirmelerin konusu oldu. Bu farklılık, şüphesiz ki ideolojik yaklaşımların bir sonucu olarak ortaya çıktı. "Bir şair, bir halk düşünürü, bir dilci, çağını aşan bir hümanist, bir Türk milletçisi vb. olarak ele alındı." Böylece onun asıl kimliği olan sûfilik yönü bilerek yahut bilmeyerek göz ardı edilince bütün bu farklı tanımlamalar onu çok bilinmeyenli bir denkleme dönüştürdü. Bu da onu doğru tanımamızı ve anlamamızı zorlaştıran bir sonuç doğurdu. Şimdi bu değerlendirmelerin kısa tarihine bir göz atalım.

Geçmişteki Yunus Emre algısı

Yunus Emre ile ilgili algılamaların tarihine baktığımızda özetle şunları görmekteyiz. Yunus Emre'yi kimilerininin

söylediği gibi Cumhuriyet devrinde öğrenmedik. Yunus Emre, yaşadığı asırda da sonraki dönemlerde de bilinen bir şahsiyetti. Bilhassa sûfi çevreler ve halk arasında tanınıyor ve seviliyordu. Tekke çevreleri onu çok önemli bir sûfi olarak değerlendirdiler. Şiirleri, tasavvufî eğitimin en önemli vasıtalarından biri kabul edildi, bestelenerek icra edildi. Hakkında Niyazi Mısrî, Bursalı İsmail Hakkı gibi sûfilerce şerhler yazıldı. Yine sûfi şiir, onun açtığı yolda gelişti ve her mutasavvıf şair onu kendine rehber, usta kabul etti.

Yunus, bu anlamda kimi kitaplarda da adı geçen bir isim oldu. Mesela Âşık Paşa, Garipnamesinde ondan çok saygılı bir dille bahseder. Hacı Bektaş Velayetnamesinde saygıyla anılır ve hakkındaki menkıbelere yer verilir. Mevlevî kaynaklarında da ona ilişkin bahislere sıkça rastlanır. Ahmet Dede, Hacı Bayram Veli, Otman Baba, Üftade, Lamii Çelebi, Evliya Çelebi, Katip Çelebi... Yunus'tan bahseden isimler arasındadır. Bütün bu kaynaklarda Yunus Emre bir sûfi olarak ele alınır. Ortak algı bu şekildedir.

Halk arasında da durum aynıdır. Halk, onu kendi diliyle kendine hitap eden bir derviş olarak görmüş, şiirleriyle manevî dünyasını aydınlatmış, ona sevgi ve saygısını göstermek için Anadolu'nun pek çok yerinde makamlar ihdas etmiş, dahası onu tarihin cansız sayfalarına emanet etmek yerine sınımsız menkıbeler oluşturarak hem yaşamasını hem de geleceğe ulaşmasını sağlamıştır. Üstelik bu menkıbeler, onun hayatının kuru bir biyografisi değil, seyr-ü suluk yolundaki serüvenini anlatan metinlerdir. Dolayısıyla Yunus, halk için de kuru bir biyografik malumatla değil şiirleri ve dervişliği ile önem taşımıştır.

Millî edebiyattan sonra

Bu devir hem hakkında yazılan ilk incelemelerle birden bire ilim ve kültür muhitlerinde bir keşif çabasına konu olduğu tarihtir. Bu tarih aynı zamanda Yunus Emre

ile ilgili algı yanlışlarının da ortaya çıkmaya başladığı tarihtir. Bilindiği üzere bu dönemde iki önemli isim, Yunus'u gündeme getirir. Bunlar, Rıza Tevfik ve Fuat Köprülü'dür. Her iki isim de onun asıl kimliği olan sūfiliğine vurgu yapmakla birlikte, kimi yanlış yorumların da kaynağını oluştururlar. Rıza Tevfik, Yunus'a felsefe ve edebiyat perspektifinden bakar. Durum böyle olunca onu "Panteist", yahut "nev-Eflatuni mezhebinden bir sūfi"; Melamî, Hurufî, Hint sūfizminden itikatça farklı olmayan bir mistik ve "en iyi Türkçe yazan şuarayı sūfiyemizden biri" olarak görür.

Köprülü'de de durum çok farklı değildir. O da Yunus'a akademik ve millî bir anlayışla yaklaşır ve onun sūfilik anlayışını İslam ve tasavvuf anlayışına bağlı görmekte birlikte "panteist" bir anlayışın temsilcisi olarak görür ve onda "Yunan ahlak sistemlerinin tesirinin bulunduğunu belirtir. Rıza Tevfik gibi o da Yunus'un diline, Türkçesine, halk şiirine yaptığı katkıyı ve Anadolu'da Türkçe şiir çığırını açmasına dikkat çeker, hatta bu yönünü daha da öne çıkarır. Bu durumun Millî edebiyat akımına geçmişten bir kök bulma arzusuyla ilgili olduğu aşıkardır. Nitekim Yunus Emre, muhafazakar çevrelerde yıllar boyunca bu iki ismin daha çok da Köprülü'nün bakış tarzıyla yorumlanmıştır. Zaman zaman bu yorumlarla onun ahlakî görüşleri de eklenerek Yunus bir "ahlakçı" isim olarak kabul edilmiştir.

Cumhuriyet'in ilk yıllarındaysa Yunus Emre'nin -bilhassa sanat çevrelerinde- Bergson'un sezgicilik anlayışından etkilenecek fakat "yerli kaynaklarla da beslenme ihtiyacı" duyarak onu bir "mistik" olarak değerlendirildiğini görmekteyiz. Burhan Toprak, Peyami Safa gibi isimler, onu pozitivist anlayışın darmadağın ettiği fikir ve sanat hayatımızda bu yönüyle öne çıkarırlar. Bu bakış tarzı da Batı'dan kazanılmış bir anlayıştır.

Yunus Emre, kendilerini solcu, aydınlanmacı olarak vasıflandıran çevrelerin de ilgi alanına girer. Bu çevrelerin

ortak algısı ise onu “hümanist” bir şair-düşünür olarak görmektir. Üstelik bu anlayış, Tanrısız felsefeden kaynaklanan felsefî bir hümanizm şeklindedir. Israrla onu hakim kültür olması itibariyle zaman zaman din ve tasavvuf düşüncesinden etkilenmiş biri olarak görmekle birlikte hayatı zahitlik-dervişlik gibi suni ayrımlara tabi tutarak din ve tasavvuf dışı bir zemine kaydırmak isterler.

Bütün bu tartışmaların, farklı yaklaşımların ışığı altında çizilen Yunus tablosunda elbette ona ait renkler görmekteyiz. Fakat tablo, bu tanımlamaların hepsinde de eksik olduğu için Yunus’u bir bütün olarak göremediğimizden dolayı onu sahih kimliğiyle tanımakta güçlük çekiyoruz. Sonuç itibariyle böyle bir kimlik tanımlamasına sahip olunamadığı için de Yunus, hakkında yazılan her kitapta yeni bir tartışmanın öznesi haline getirilmektedir. Gerçi, son yıllarda Yunus’a daha dikkatli bakışlar da söz konusudur. Mesela Sezai Karakoç, onu tarih ve düşünce olarak olması gereken misyonu ve anlayışı itibariyle ele alarak Mevlana, Hacı Bektaş ve Hacı Bayram Veli gibi “Yeni Anadolu’nun o çağdaki önder kurucularından bir sûfi.” olarak görür. Dr. Mustafa Tatçı ise ömrünü Yunus Emre araştırmalarına hasreden bir bilim adamı olarak Yunus’u hem akademik anlamda hem de sûfilik bağlamında olması gereken yere oturarak inceleyen bir isimdir. Fakat Yunus’un çağdaşımız olması ve ondan nasiplenmemiz açısından bu tür çabaların çoğalması gerekmektedir. Ortada çok ciddi engeller olsa bile aslında bunun için ne yapılacağı bellidir. Sadece konu ile bilgilenmek ve niyetlerimizi sahih tutmak yeterli olacaktır. Çünkü düşülen yanlışlıklarda ya bilgisizlik ya da kasit söz konusudur.

Yunus'u anlamanın imkânları

“Yunus Emre her şeyden önce bir mutasavvıftır.” Bu yüzden Yunus'u doğru anlamanın yolu asıl kimliği olan sûfilik vasfıyla ele almak, ondaki bu kimliği oluşturan din ve tasavvuf düşüncesi zemininde değerlendirmek ve yaşadığı çağın şartları içinde yorumlamak ve şiirine özgü hususları iyi bilmek gerekir.

Bunu yapabilmek için elimizdeki imkânlara bakalım:

1- Ortada çok kesin bilgi ve belgelere dayalı detaylı bir Yunus biyografisi yoktur. Olması da zor görünmektedir. Fakat ortadaki biyografilerden en azından onun hangi yüzyılda, nerede yaşadığı, tahsil durumu, tarikatı, gezileri, bağlı olduğu tasavvufî düşünce hakkında sınırlı hatta birbirleriyle zaman zaman çelişen bilgiler edinmek mümkündür. Bu bilgiler bizim, Yunus'u, çağı içinde ve sûfi gelenek bağlamında ele almamızı sağlayabilir. Fakat bunun tam bir sonuç vermesi mümkün görünmemektedir. Öyleyse biz daha çok onun aydınlık dünyasına girebilmenin başka yollarını bulmalıyız. Bu konuda bana göre önümüzde imkânlar Yunus'un şiirleridir. Şiirlerin bu konuda önemli bir imkân olduğu herkesçe kabul görecektir. Fakat ortada bazı zorluklar vardır.

a- Yunus'un kendi şiir söyleme seyrinde belli bir düzen olsa bile bu şiirler, sonradan başkaları tarafından belli bir sıra gözetilmeden toplanarak bir divan haline getirilmiştir.

Bu şiirlerin içsel düzeni bilinmeden doğru sonuçlar çıkarmak çok zordur. Zaten bu yüzden eskiden dergahlarda Yunus Emre divanını ancak müntehiler ve eğitimini ikmal edenler okuyabilir, diğerleri onların şerhlerine göre bunlardan istifade ederlerdi. Demek ki şimdi de bu tür bir geleneğin oluşturulması, Yunus uzmanlarının yetiştirilmesi ve yeni şerh çalışmalarının yapılması gerekmektedir. Bu arada yine Dr. Mustafa Tatçı'nın yapmaya başladığı yeni şerh çalışmalarının bu anlamda yeni bir gelenek başlatabilecek özellikte olduğunu da belirtmiş olalım. Dolayısıyla Yunus'u anlamak sadece bir ilim meselesi değil aynı zamanda bir irfan meselesidir. Bu da ona onu sûfilik bağlamında ele alacak çalışmalarla yapılabilecek bir iştir.

b- Yunus Emre, pek çok mutasavvıfın aksine başından beri şair tabiatlıdır. Böyle bir imkan ve yeteneğe sahip olduğu için seyr-i sülukunun başından itibaren, her safhasında şiirler söylemiştir. Bu açıdan şiirlerinde temkin yerine telvin yani renklilik, çeşitlilik, oturmamışlık, değişkenlik vardır. Bazı şiirleri cem halinde, bazıları cem'ul cem halinde yazılmıştır. O, hal diliyle bulunduğu makamlara göre konuşmuştur. Onda kendi anlayışına göre bir şeyler bulmak adına rast gele okumak yerine onu bir bütün olarak okumak gerekir. Bunu yaparken de tasavvufun temel kavramları ve onun şeriat-tarikat-marifet-hakikat gibi süreçleri dikkate alınmalı ve tasavvufî kavramların anlamları iyi bilinmelidir.

c- Yunus'un şiirlerinin temel nitelikleri dikkate alınmalıdır. Bilindiği gibi şiirinin en belirgin özelliği yoğunluktur. O, bir "sehl-i mümteni" ustasıdır. "O, kolay şeyleri kolayca anlatan biri değildir. Tam tersine eskilerin irfan dedikleri coşkulu bir düşünce düzeyine erişenlerin sezebilecekleri bir anlam zenginliği ve derinliği vardır." Dahası Yunus Emre, Arif Nihat Asya'nın da dediği gibi bir "mana" şairidir. Lafız her ne kadar manayla münasebetli ise de ne

yaparsak yapalım yine de manayı lafızla sınırlandırmanın imkânı yoktur. Yunus Emre, oluş hikâyesini anlattığı şiirinin birinde: “Ballar balını buldum. Kovanım yağma olsun.” demektedir. Necip Fazıl’ın şiir poetikasını açıkladığı yazısında belirttiği gibi “Arı bal, yapar fakat izah edemez.” İşte bu yüzden kelimeler de Yunus’un o engin ve zengin iç dünyası hakkında bize yeterli bilgiyi vermekten aciz kalacaklardır. Bu anlam derinliği ve zenginliği sadece şiirlerindeki kelimelerin sözlük manalarını bilerek anlayamayacağı için kavramsal çalışmalara ihtiyaç vardır. Onun şiirlerine halk diliyle yazmıştır diye bir Karacaoğlan, bir Dadaloğlu şiirine yaklaşır gibi yaklaşamayız.

d- Yine onun şiirinde işlediği sevgi, kardeşlik, dervişlik, millet gibi kavramlara bugünün perspektifinden ziyade o çağın koşulları ve anlayışı içinde anlam yüklemek lazımdır. Mesela “yetmiş iki millete bir gözle bakmak” ifadesi, dini ne olursa olsun herkesi aynı gözle görmek olarak mı anlaşılmalıdır yoksa Hz. Peygamber’in (s.a.s): “Ümmetim yetmiş üç fırkaya ayrılacak, içlerinden yalnız birisi kurtuluşa erecektir, öbürleri cehennemlidir.” hadisiyle ilgili olarak mı anlaşılmalıdır? Zira o dönemde millet, din ve mezhep anlamında kullanılmaktadır. Tabi ki bu durum, Yunus Emre’nin bütün insanları kucaklayan biri olmasına mani değildir. Fakat günümüzün düşünce ve akımlarının kavramlarıyla onu açıklamak yedi asır önce yaşamış Yunus’un gerçek kimliğini anlamada yararlı olamaz.

e- Yunus’un şiirleri 13. asır Anadolu Türkçesi ürünüdür. Bu yüzden o dönem Türkçesinin söyleyiş özelliklerini iyi bilmek doğru anlamlandırma konusunda önemlidir. Nitekim divan nüshalarına bakıldığında bu tür okuma ve anlama yanlışlarına sıkça düşüldüğü görülmekte ve bu durum şiirlerin anlaşılmasında bir engel olarak karşımıza çıkmaktadır.

Fikri dünyası

Her eser, ne kadar üstün bir sanatkârın kaleminden çıkıp tamamen bir söz hüneline dönüşse bile bir dünya görüşünün ürünüdür. Bu, Yunus için de böyledir. O, bir İslam sûfîsidir. Nasıl, Tolstoy, Hıristiyanlıktan soyutlanarak anlaşılabilirse Yunus ta İslam'dan ve tasavvufun soyutlanarak anlaşılabilir. Dolayısıyla tasavvufu bilmeden Yunus'u anlamak mümkün değildir. Bu yüzden tasavvuf iyi bilinmeli, daha da önemlisi onunla ilgili olarak meseleye dıştan bakışı yansıtan müsteşrik bakış açıları terk edilmelidir. Zira bu bakış açısı tasavvufu "Orta Asya ve kısmen Hind ve İran karışımı inançların, Yunan ve Hıristiyan etkilerinin İslami unsurlarla yoğrulduğundan vücut bulmuş bir akım" olarak görmektedir. Meseleye böyle bakıldığında Yunus'un İslamiyet'le münasebeti de tartışmalı hale gelir, onu ancak başka düşünce disiplinleri içinde anlamlı olabilecek mistik, hümanist, panteist gibi tanımlamaları yapmak kolaylaşır.

Sûfilik ise temel anlayışı itibariyle Kur'an ve sünnete bağlı, ilk uygulamalarını bizatihi Hz. Peygamberin hayatında görebildiğimiz bir anlayıştır. İslam'a özgü bir irfan yolu olarak bu dinin deruni bir yorumudur. Öte yandan, bazı yönleriyle diğer evrensel görüş ve düşünce mektepleriyle benzerliklere sahiptir. Bu benzeşme evrensel tavrıdadır. Bu durumu bir intihal olarak görmemek gerekir. Bu yüzden Yunus Emre'yi "Felsefi manada panteist, mistik yahut hümanist kabul etmek doğru değildir." Şiirleri incelenirken Yunus'un sûfilik anlayışı bu çerçevede ele alınmalıdır. Dolayısıyla onu felsefi yaklaşımlarla anlayamayız. O bir filozof değil bir sûfidir.

Yunus Emre bir sûfidir ama onu bu yönüyle ele alırken tasavvuf çerçevesi içinde ama özel bir bağlamda ele almak gerekir. O, Anadolu bir sûfi olarak bu coğrafyaya özgü bir anlayışın temsilcisi olarak kendi tarzında bağımsız bir

sûfi tavrı gösterir. Bu yüzden Yunus Emre’de Tasavvuf, genel manada; “Allah’ın niteliğini ve kâinatın oluşumunu vahdet-i vücud anlayışıyla açıklayan dinî ve felsefî akım, kâinatı bir tek vücudun tecellilerinden ibaret addeden bir disiplin olmakla birlikte sadece bireysel bir yol değildir.” Başlangıçta insandan hareketle gelişmiş olmakla beraber, özellikle Anadolu ve Balkanlar üzerindeki gelişmesi toplumsal ağırlıklı olmuş ve Anadolu’da daha özel bir yorum kavuşmuştur. Bu tür bir yorumun en önemli ismi ise Yunus Emre’dir.

Bu yüzden Anadolu öncesi tasavvuf anlayışı özünde “Hak ile Hak olma”ya ulaşma maksadını taşır, insan-ı Kâmil’i gaye edinirken Yunus’la en önemli temsilcisine kavuşur. İslam metafiziğinin zirve anlayışı olan vahdet-i vücud anlayışı, sadece ilahî birliği değil sosyal birliği de amaçlamaktadır. Zira bu anlayışın en temel vasfı “bütünü her bir parçasının birbirini ile organik bir irtibat” içinde olmasıdır. Meseleye böyle bakan biri sadece kendini değil, diğer insanları hatta sadece insanları değil, bütün varlıkları birlikte düşünecek, kendi saadetinin ancak onların da saadetiyle olabileceği anlayışına göre hareket edecektir.

Yunus’un şiirindeki pek çok ahlakî öğüt de aynı şekilde değerlendirilmelidir. Bunlar sadece kişisel olgunluk için yapılmamakta, toplumsal olgunluk da gözetilmektedir. Mesela üzerinde sıkça durduğu gıybet, dedikodu, kıskançlık gibi kavramlar sosyal münasebetlerle ilgilidir. Yani karşımızda bir “sosyal düzen” fikrine sahip, aksiyoner bir ahlaka, tutuma sahip bir sûfi vardır.

Bu bağlamda şunu da eklemek gerekir. Tasavvuf’un çeşitli bölgelerde ve bu düşünceye bağlı olduğunu söyleyen kimi kişilerde farklı tezahürleri, uygulamaları görülebilir. Zaten tasavvufla ilgili olumsuz yorumların kaynağı da aslında bu tür örnek olaylar ve kişilerdir. Öte yandan mesela İran bölgesinde tasavvuf, bir lokma bir hırka anlayışına

bağlı pasif bir sistemin adı iken Anadolu'da aktif bir sistemin adıdır. Öyle ki onlar arasında gazi derviş tipler, sadece ellerinde tespih olan değil kılıç olan savaşçılar olarak gerek Anadolu'da gerekse sınır boylarında savaşarak Osmanlı Devleti'nin kuruluşunda önemli roller oynamışlardır.

Çağın dikkate almak

Hiçbir kimse yaşadığı çağdan bağımsız olamayacağına göre Yunus'u da kendi çağının şartları içinde ele almak gerekir. Köprülü'nün de dediği gibi "her büyük adam bir içtimai muhitin mahsulüdür" ve çağının yansıtıcısıdır. Yaşadığı çağın sosyal, siyasal, ekonomik ve fikrî şartları iyi bilinmelidir. Bu yapılmadığı takdirde anlamak meselesi yine bir probleme dönüşecektir.

Bu yüzden onun şiirleri o çağın bir karmaşa çağı olduğu, insanların barış ve birlik içinde yaşayacakları sosyal bir düzene ihtiyaç duydukları ve tasavvufun bu çağda insanlar için bir sığınak, bir umut kapısı olduğu bilgisi dikkate alınarak okunmalıdır. Şayet böyle bir okuma yaparsak ondaki vahdet-i vücut fikrinin aynı zamanda sosyal bir birlik fikri olduğu da görülecektir.

Menkıbeleri

Yunus Emre konusunda ikinci önemli kaynağımız menkıbelerdir. Doğrusu bunların bilhassa Yunus'un biyografisi ve süluk serüveni hakkında açıklayıcı metinler olduğunu düşünüyorum. Bilimsel yaklaşım menkıbelerin çok da dikkate alınacak metinler olduğunu düşünmüyor olabilir, bunu anlar, kendi bağlamı içinde bu tavrı kabul edebilirim ama maddî kültüre ait bilgileri öğrenmede nasıl çanak, çömlek vs. unsurlar birer veri hükmündeysen, manevî kültür için de hikâyeler, masallar, atasözleri gibi menkıbeler de birer veri dolayısıyla kaynak hükmünde görülmez. Zira bunlar her ne kadar söze dönüşmüşlerse de hal'in, ruhun, gönlün, aklın mahsulleridir.

Menkıbelerin değişik şekillerinin olması ayrı bir zenginliktir. Çünkü bunlar her devirde yeniden üretilir, menkıbeye konu olan kişi evrensel örneklere göre biçimlendirilir, yeni yorumlarla zenginleştirilir. Böylece o kişi yeniden hayatın içine sokulur. Menkıbeler böylece, ilgili kişiyi unutmaktan korurlar.

Biz, burada Anadolu halkının ferasetini görüyoruz. "Anadolu insanı, manevî bir dünyaya tarihten daha çok inanır. Bu yüzden Yunus'u da tarihe emanet etmek, onu müze unsuru haline getirip ölüme mahkûm etmek yerine, gönül hanesine, o mukaddes makama almış, gönülden dile aktarmış, tekrar dilden gönle taşımış, destanlaştırarak, masallaştırarak

tarihe karşı korumuş, ölümsüzleştirmiştir.” Bu yüzden akar-sular gibi Yunus ırmağının da asırlardır ne rengi ne tadı ne de kokusu kaybolmuştur, Yunus Emre her dem taze ve canlı kalmıştır. Bu durum tıpkı onun: “Her dem yeniden doğarız / Bizden kim usanası” mısralarında belirttiği durum gibidir. Yeniden doğmak, yeniliği hep korumak, eskimemenin ölüp gitmemenin bir çaresi olarak görülmüştür.

Menkıbeler, tarihî bir şahsiyete onun benimsenme şekline göre bir elbise giydirerek onu sürekli yorumlayarak tazeliği, canlılığı sağlamışlar, nesnel bilgiler gibi bayatlamasına, eskimesine engel olmuşlardır. Böylece bu menkıbeler, kuru bilgilere canlılık getirmiş ve karşımıza daha sıcak bir Yunus portresi çıkarmıştır. Bu yol aracılığıyla hiçbir boşluk bırakılmadan Yunus’un hayatı nakış nakış işlenmiş, her safhası bilinir olmuştur. Böylece ortaya halkın efsane yoluyla çizdiği bir Yunus portresi çıkmıştır. Sonuç olarak tarihî bilginin ve metodolojinin hakkını yememek adına Yahya Kemal’in şu cümlesini de burada zikretmek yerinde olacaktır: “Tarihte zahirî hakikat, masalda ledünnî hakikat gizlidir.” Yunus, bir ledün sultanı olduğuna göre onu tarihin derin dehlizlerinde değil, gönlülerin sonsuz denizinde aramak lazımdır. Bu da suya girmekle olacaktır. Denizin zahir güzelliği, onun hakikatini göstermeye yetmez çünkü... Hakikat, suyun içindedir. İşte Yunus Emre hakkında ki menkıbelere bir de bu gözle bakmak yerinde olacaktır.

Menkıbe yorumları

Tabi, şiirler konusunda olduğu gibi menkıbeler konusunda da bir sıkıntı var. Menkıbeler de Yunus Emre’nin şiirleri gibi sembolik metinlerdir. “Menkıbelerde bir vak’a, çoğu zaman sembol, metafor, remiz ve alogri gibi çeşitli anlatım teknikleriyle, görünüşte maddî hayattan uzak, farklı ve insan üstü öğelerle nakledilir. Bu yüzden onları zahiriyle ele almak, anlatılan olayları somut zaman mekân ve kişi

kavramına bağlayarak anlatmak böylece ondan sosyolojik ve biyografik metinler elde etmek mümkün değildir. Dahası bu bize çok da fazla bir fayda sağlamaz. Halk, Yunus Emre'yi nasıl müşahhas bir şahıs olmaktan çıkardıysa bu durumu menkıbeler için de söyleyebiliriz. Bunlar, somut bir hikayeye dayalı olsalar bile soyut metinlerdir. Çünkü sembolik tarz, gerçeğin geleceğe canlı olarak aktarılmasında hemen hemen tek yoldur. Öyleyse menkıbelerin dilini de çözmek için hakikatten mecaza bir yolculuk gerekiyor. Bunun için o remizleri, sembolleri çözmek gerekiyor.

Bu da şiirlerde olduğu gibi menkıbelerde de ilmî olmanın yanı sıra kalbî yaklaşıma ihtiyaç gerektiriyor. Mesela böyle bir yöntem uygulandığında menkıbedeki buğday motifini dünyevî değerleri ifade eden bir sembol olarak düşünebiliriz ki bu da Yunus'un macerasına uyar. Bu sembolik dili çözen hakikatle karşılaşabilir. Peki, bu noktada yani bu dili çözsük bile ilgili kişinin tam olarak bilinip anlaşılması mümkün müdür?

Burada söylenecek olan ancak şu olabilir. Menkıbede çizilen portre, halkın gönül gözüyle çizdiği portredir ama buna tümüyle gerçek dışı demek de mümkün değildir. Gerçeği olmayanın hayali de olmaz... Evet, menkıbede söylenen hakikatin ta kendisi olmayabilir ve gören gözün, hissedenden kalbin hakikatidir. Eğer Yunus Emre, asırlardır halkın gönlünde yaşıyorsa o zaman menkıbeye, onunla çizilen bu portreye itibar etmek durumundayız. Yunus'u anlamada tam olarak bir imkâna dönüşme bile halkın Yunus'u nasıl anladığı konusunda tam bir imkândır menkıbeler. Öyleyse onlara, bir tür "sivil biyografi" olarak bakmak ve özelliklerine göre bir sonuç çıkarmak gerekecektir.

Bütün bu söylediğimiz hususların ışığında ortaya çıkan sonuç şudur. Yunus Emre'yi dilinin yalınlığı dolayısıyla hemen anlayabileceğimizi sanmak bir yanılgıdır. O bir şairdir ama kendine mahsus bir şiir dünyası ve anlayışı

vardır. Üstelik asıl kimliği sūfiliktir. Bir düşünce ve anlayış sistemine bağlıdır. Öte yandan belli şartları olan bir çağda yaşamıştır. Onu anlamak bütün bu hususları dikkate alarak çok yönlü çalışmaları gerekli kılmaktadır.

Bu çabayı göstermek hem kendi toplumumuz için hem de bütün bir dünya insanlığı için önemlidir. Zira biz nasıl doğu ile batı arasına sıkışmış ve bir türlü istikametini bulamamış bir toplum isek, çağımız da kutsal olanla, manevî olanla bağını koparmış, insanı yüceltelim derken onu ilahî olandan koparıp iyice yalnızlaştırmış, bu yüzden de tamamen seküler bir hayata mahkum etmiştir.

İşte Yunus Emre'yi doğru anlama çabaları, dünya insanlığı için de bir yol haritası olacak, Yunus Emre izinde yürümeyi başarabilen insanlık, 13. asırda olduğu gibi iktiden, ayrılıktan, kavgadan uzaklaşarak birliğe, beraberliğe, sevgi ve anlayışa ulaşarak kendine emanet edilen bu dünyada mutlu olmanın yollarını bulabilecek demektir.

Bizim Yunus

Yunus Emre'nin takipçisi ve çağdaş bir yorumcusu sayabileceğimiz Necip Fazıl Kısakürek, ona duyduğu ilgi ve muhabbetin birer tezahürü sayabileceğimiz iki şiir yazar. Bunlardan ilki Yunus Emre başlığını taşıyan şiiridir:

Yunus Emre

*Kaç mevsim bekleyim daha kapında
Ayağымda zincir, boynumda kement.*

*Beni de piştiğın bela kabında
Kaynata kaynata buhara benzet!*

*Bekletme Yunus'um bozuldu bağlar,
Düşüyor yapraklar, geçiyor çağlar,*

*Veriyor ayrılık dolu semalar
İçime bayıltan acı bir lezzet!*

*Rüzgâra bir koku ver ki hirkandan,
Geleyim izine doğru arkandan.*

*Bırakmam tutmuşum artık yakandan,
Medet ey şairim, Yunus'um medet!*

Bu şiirin yazılış tarihi 1926'dır. Yani Necip Fazıl'ın sanat ve düşünce hayatında yeni bir sürece girdiği yıllar... Şairin böyle bir döneminde önüne örnek bir şahsiyet olarak Yunus Emre'yi koymasını oldukça manidar bir durumdur.

Gerçi Yunus, o yıllarda dili ve yerli şiir duyarlılığıyla pek çok şairi etkilemiş bir isimdir. Ama bu şiire baktığımızda Necip Fazıl için Yunus'un önemli kılan sadece bu yönü değildir. Zira Necip Fazıl bu şiirinde: "Yunus gibi olmak, ona benzemek, onun geçtiği vadilerden geçmek" hedeflerini koymuştur kendisine ve Yunus'u derviş kimliğiyle, sûfi kimliğiyle örnek almaktadır. Demek ki Yunus Emre bir sûfi yahut başka bir ifadeyle bir derviş şairdir. Peki, kimdir derviş? Nasıl bir insandır? Hangi özellikleriyle insanlar için bir örnek şahsiyettir? Bu sorunun cevabına geçmeden önce Necip Fazıl'ın Yunus'la ilgili ikinci şiirine bakmak gerekir:

Bizim Yunus

*Bir zaman dünyaya bir adam gelmiş;
Okunu kör nefsin, kılıçla çelmiş...*

*Bizim Yunus,
Bizim Yunus...*

*Bir zaman dünyaya bir adam gelmiş;
Ölüm dedikleri perdeyi delmiş...*

*Bizim Yunus,
Bizim Yunus...*

*Bir zaman dünyaya bir adam gelmiş;
Eli katile de kalkamaz elmiş...*

*Bizim Yunus,
Bizim Yunus...*

*Bir zaman dünyaya bir adam gelmiş;
Zaman, onun kement attığı selmiş...*

*Bizim Yunus,
Bizim Yunus...*

*Bir zaman dünyaya bir adam gelmiş;
Toprakta devrilmiş, göğe çömelmiş...*

*Bizim Yunus,
Bizim Yunus...*

*Bir zaman dünyaya bir adam gelmiş;
Sayıları silmiş Bir'e yönelmiş...*

*Bizim Yunus,
Bizim Yunus...*

Bu şiirin yazılış tarihi 1972'dir, diğerinden yaklaşık yarım asır sonra. Yunus Emre, Necip Fazıl için örnek ve önderliğini, sûfi terimle ifade edecek olursak mürşitliğini yine devam ettirmektedir. Bu şiirde dikkati çeken ilk nokta "Bizim Yunus" ifadesidir. Yunus için "Âşık, Garip, Miskin..." gibi pek çok sıfattan söz edebiliriz ama "Bizim Yunus" ifadesi onun Necip Fazıl'da ve genel olarak asırlar boyunca bütün toplum nezdinde ne denli bir benimseyişle sahiplenildiğini göstermektedir.

Burada konuyla ilgili bir menkıbeyi de hatırlamak gerekir: "Yunus, Tabduk'a otuz yıl hizmet etti. Fakat can gözünün açılıp ilahî sırlara mazhar olamadığına dair bir kanaate kapıldı. Tekkeyi terk edip dağlara, kırlara düştü. Bir gün bir mağarada iki dervişe rastladı, onlarla arkadaş oldu. Her gün onlardan biri dua etti, dua sebebiyle her akşam bir sofraya indi. Nöbet Yunus'a geldi. O da dua etti: "Ya Rabbi, benim yüzümü kara çıkarma. Onlar kimin hürmetine dua ediyorlarsa, Onun hürmetine beni utandırma." dedi. O gece iki sofraya yemek geldi. "Kimin yüzü suyu hürmetine dua ettin?" diye sordular. "Önce siz söyleyin." dedi. Onlar: "Biz Tabduk Emre kapısında otuz sene hizmet eden Yunus dervişin hürmetine dua ederiz." dediler.

Yunus bunu duyunca hemen geri döndü ve gelip Ana Bacı'ya sığındı: "Aman!" dedi. Ana Bacı dedi ki: "Evladım, Tapduk Hazretlerinin gözü eskisi gibi görmüyor, eşiğe yakın bir yere otur, birazdan dışarı çıktıklarında ayakları

sana takılıp “Kim bu?” diye soracaktır. Ben: “Yunus.” derim. Tapduk Hazretleri: “Hangi Yunus?” derse bil ki seni gönlünden çıkarmıştır. “Bizim Yunus mu?” derse bil ki gönlündesin.”

Yunus, başıyla birlikte gönlünü de eşîşe koydu.

Tapduk Emre Hazretleri, bir müddet sonra dışarı çıktılar. Gözleri dünyaya kapalı, ama kalbi ötelere açık Pir’in ayakları Yunus’a takıldı. “Kim bu?” diye sordu. Hanımı: “Yunus, efendim.” dedi. Pir’in ağzından, Yunus’a dünyalar bağışlayan şu söz çıktı: “Bizim Yunus mu?”

Menkıbeler, halkın o kişiye bakış tarzını yansıtan metinlerdir. Bu yüzden buradaki “Bizim Yunus” ifadesi de asırlar boyunca Yunus’un, “halkın maşeri vicdanındaki müstesna yerini” göstermektedir.

Buradan Derviş Yunus’un, Bizim Yunus’un kimliğine geçebiliriz. Çünkü bu şiir, onun dervişlik sürecini öz olarak anlatmaktadır. Bugün bilmekteyiz ki Yunus, Mevlana gibi isimler bir tekkede sırtlarında cübbe, ellerinde tespih sadece kendi nefslerinin terbiyesiyle meşgul olan münzevi kişiler değillerdir. Böyle olanları da elbette vardır ama Yunus ve Mevlana gibi olanlar da aynı zamanda bir toplumun hakikat namına değişim ve dönüşümünü sağlamak için mücadele eden kişilerdir. Birer öncü, birer örnek, birer yol gösterici, birer ruh kahramanı, birer manevî tabiptirler. Zaten bugün de bu yönleriyle anılmakta, bilinmekte ve sevilmektedirler.

Sevgi kahramanı

Burada Yunus'un mücadele yöntemi olarak niçin sözü, şiiri seçtiği sorusu akla gelebilir. Onun yaşadığı çağda insanlar hep ölümler ve zulümler gördüler. Dolayısıyla hep kılıcın hükmü işledi. Kan döküldü. Böyle bir ortamda “kanı kanla yumak” elbette söz konusu olamazdı. Ayrıca peygamberî metot da bu değildir. Tıpkı onun yaptığı gibi hakikati bilmeyenlere bildirmek, uyuyanları uyandırmak gerekiyordu. Bunun da yolu sözden, şiirden geçiyordu çünkü söz, hele de şiir çok etkileyici bir özelliğe sahipti.

Yunus da öyle yaptı. Şiirler söyledi. Bu şiirlerle önce insanların ruhunu diriltmeyi amaçladı. Çünkü insan olarak insan değişmezse toplum da değişmezdi. Bu yüzden onun kalp kırmamak, yalan söylememek, insanları sevmek, kurlarını hoş görmek... Şeklindeki ahlakî öğütlerini kişisel öğütler olarak değil aynı zamanda toplumsal ıslah projesinin birer parçası olarak görmek gerekir. Çünkü her şey, hayır olan da şer olan da insanın kendi içindedir. Kendine yalan söyleyen başkasına da söyler. Kendiyle barışık olmayan başkalarıyla da barışık olmaz. İçinde hakla beraber olmanın bilincine ermeyen dışında yani söz ve hareketlerinde de O'ndan uzak olur.

Yunus'ta en çok vurgulanan ve öne çıkan kavram “sevgi”dir. Yunus'un bu kavramı öncelenmesi, elbette sülûfik yolunun bir gereğidir. Çünkü bu anlayışa göre insan

ve kâinatta olan her şey aşk, sevgi üzerine yaratılmışlardır. O yüzden insanı ve diğer varlıkları sevmek, bu yolun aslî şartıdır. Tabi burada Yunus'un sevgi anlayışının zaman içerisinde ve özellikle günümüzde istismar edilmek istendiğini, yanlış yorumlandığını da söylemek gerekiyor. Yunus'un insana ve diğer varlıklara sevgisi, soyut, bir aşkın değere bağlı olamayan bir sevgi değildir. O, yaratılmışları Yaradan'dan ötürü sever.

*Yaradılmışı severiz
Yaradandan ötürü...*

Var olan her şey, Allah'ın yarattığı şeylerdir. O'ndandır. O'nun kendi ruhunu üflediği varlıklardır. Dolayısıyla Yunus'u ilahî bir muhtevadan yoksun hümanist kelimesiyle sıfatlandırmak, ona yapılabilecek ön büyük kötülük olur. Batı'da doğan hümanizm akımı, "insanı sevmek" manasında değil "insanı Allah'tan koparmak" şeklinde bir anlayışın adıdır. Ama yine de bir yanlış algıyı düzetmek adına söyleyelim ki; eğer hümanizm insanı sevmek manasında ise bütün Müslümanlar hümanisttir. Çünkü onlar barış ve esenlik değerlerini öne alan bir dine inanmaktadırlar. Dolayısıyla onların bu tavırlarını açıklamak için batılı kavramlara hiç ama hiç ihtiyacımız yoktur.

Yunus'ta öne çıkan bir kavram da hoşgörüdür. Bu da sevgi kavramı gibi istismara açık bir kavramdır. Hoşgörü, insanın her kötülüğünü kabullenmek değil, onu yanlışları var diye bir kenara itmeme, bu yanlışlarını düzetmek adına ona yakın olmak, müsamaha göstermektir. Bu, "Rahman ve Rahim" kavramlarının zatına sıfat olduğu bir Allah inancının gereğidir.

Onun mücadelesi kötü olan insanla değil, insanı kötü yapan huylarlardır. Kınadığı, düzeltilmesini istediği bunlardır. Zaten bunları eleştirirken sadece eleştiriyle yetinmemekte

ve doğru olan alternatif çözüm yollarını da göstermektedir. Bu yolun temelinde yine sevgiye dönecek olursak Allah aşkı ve vahdet-i vücud anlayışı vardır. Yüreğini böylesi bir aşkla dolduran kişi, çevresine de böyle bakacak, böylesi arınmış bir gönülden ne kötü bir söz ne kötü bir davranış sadır olacaktır. Yani Yunus'ta "aşk" kavramını "samimi iman" anlamında anlamak gerekir. Bu yüzden onun "aşk eri" şeklindeki ifadelerini de "Müslüman", "Mümin" anlamında düşünmek gerekir.

Bu çerçevede vahdet-i vücud, anlayışına da temas etmek gerekir. Bu anlayışın tasavvuftaki karşılığını sadece felsefî mülahazayla ele almak yanlış olur. Burada yaratılanla bir olma fikrini; yüreği asıl sahibine yani Allah' teslim etmek, bu yüce makamı ona teslim etmek şeklinde anlamak gerekir. Bu, işin ferdî boyutudur. Bu kavramı aynı zamanda sosyal birlik fikri olarak da yorumlamak gerekir yani Allah'la bir olan, onun yarattığı her şeyle de birlik olma şuurunu taşıyacaktır. Burada bütün bunları Yunus di- liyle de ifade etmek gerek:

*Bir kez gönül yıkdunısa bu kıldığın namâz değıl
Yitmiş iki millet dahı elin yüzün yumaz değıl*

*Erenler gelüp geçdiler dünyâyı koyup göçdiler
Havâyâ ağup uçdılar bular hümâdur kaz değıl*

*Cân odur kim Hak'a ire ayak odur yola gire
Er oldur alçakda tura yüksekden bakan göz değıl*

*Münkir ile müdde'iyi sayma buçuğa koyanı
Gıt ahûra tak buları her kim (ki) âşıkbaş değıl*

*Toğrı yola gitdünise er eteğın tutdunısa
Bir hayır da itdünise birine bindür az değıl*

*Yunus bu sözleri çatar sanki balı yağa katar
Halka metâların satar yüki güherdür tuz değıl*

Bir kez gönül yıkanın namazı neden namaz olmaz, abdesti sadece el yüz yıkamaktan mı ibaret kalır? Bunu anlamlandırmak zor değildir. Eğer ibadet kişiye bir olumlu davranış öğretememişse gerçek anlamından uzaklaşmış demektir. Özetle mesele ihlâslı bir mümin olma, kendi içine taşıdığı güzellikleri dışarıda yaşanır kılma, İslamî terminoloji ile söyleyecek olursak “iyiliği emir, kötülükten nehyetme” anlayışıdır.

Yunus'un dili

Bilindiği üzere her büyük şair, şiiri bir söz ustalığı olarak görmekten öte ona bir anlam yükler ve bir poetika oluşturur. Çünkü sözün tek başına güzel olmasının bir değeri yoktur. Söz, taşıdığı anlamla önemlidir. Bu anlayış da yine dinî bir temele dayanır. Çünkü söz dince kutsal sayılır. “Ya hayır söyle ya sus” yahut “Söylediğini güzel söyle” ilkesi sözün hangi değerlerle yüklü olması ve nasıl söylenmesi gerektiğinin özlü bir ifadesi olarak görülmelidir.

Yunus bu düşüncede olan bir şairdir. Onda da “öz, biçimden önce gelmektedir” yani nasıl söylediğinden önce ne söylediği önemlidir. O da bir değerler dünyasına bağlı her büyük şair gibi şiiri kutsal bir bağlamda ele almış, şiirini bu anlam çerçevesinde kurmuş, söze bir anlam ve misyon yüklemiştir. Bu durum onun söyleyiş gücünde asla bir olumsuzluğa yol açmamıştır. Çünkü güzel olanın güzel söylenmesi halinde güzel sonuçlar doğuracağıının farkındadır.

*Keleci bilen kişinin yüzünü ağ ide bir söz
Sözü pişürüp diyenin işini sağ ide bir söz*

demesi bundandır. Çünkü şiir, bir söz sanatıdır. Yunus, bu yüzden şiire öncelikli olarak bu dikkatle bakar ve sözün şiir olabilmesinin şartını “sözü pişirmek” şeklinde

ifadelendirir. Son derece ilginç sayılması gereken bu ifade tarzı sözün şairin zihin ve gönül dünyasında bir işlem den geçmesi, çiğ yiyeceklerin pişirme işlemiyle nasıl lezzetli ve faydalı hale geliyorlarsa sözün de benzer bir işleme tabi tutulmasını belirtmektedir:

Yunus Emre'nin şiiri bir önceki yazıda belirttiğimiz gibi estetik düzeyi çok yüksek bir şiirdir. Sözün manasına uygun şekilde anlaşılması, ondan beklenen etkinin oluşması için “sözü çatmak” yani üzerinde emek sarf etmek, onu sanatın kurallarına göre söylemek gerekir. Bunu yaparken de maksat sadece güzel söylemek değil asıl maksat “balı yağa katmak” şeklinde bir “faydacılık” anlayışıdır. Çünkü Yunus'un şiir söylemede bir gayesi vardır. Bu gaye, İslâm iman ve idealini geniş halk topluluklarına duyurmaktır. Yunus'un şiirlerine dikkatli bir gözle bakıldığında onların lirizm değerinin yüksekliği yanında aynı zamanda didaktik bir taraf da görmemiz bu yüzdendir. Fakat Yunus, didaktik şiirlerine bile lirizm katmış, başka bir deyişle söze verdiği bu değerle “didaktik mısralarını bile şiir gücüne yükseltmiş, fikirle lirizmi kaynaştırarak kendisini Türkçenin Mevlanası doruğuna çıkarmıştır.”

Yunus'a göre söz, son derece etkili bir vasıta dır: “Söz ola kese savaşı söz ola kestire başı / Söz ola ağulu aşı yağ ile bal ide bir söz” ifadesi sözün bu büyük tesirini gösteren ilginç bir örnektir. Söz, Yunus'a göre insanın yüzünü ak etmeli, faydalı sonuçlara yol açmalıdır. Bunun için sözün hem gönül hem akıl süzgecinden geçirilerek söylenmesi esastır. Eğer böyle yapılırsa kişi ne zaman, neyi, nasıl söyleyeceğini iyi bilir. Sözün iyi ve güzel olanını, iyi ve güzel biçimde söyler. Böylece söz: “Bu cihan cehennemini sekiz uçmak” edecek bir kudret kazanır.

Kişi bile söz demini dimeye sözün kemini

Bu cihân Cehennem'ini sekiz uçmağ ide bir söz

Yunus, bu söyleyişle bir tefekkür şairi olduğunun, yaptığı işin şuurunu hep taşıdığıının ve bu yoldaki başarısının da farkındadır: “Yunus ne hoş demişsin bal u şeker yemişsin / Ballar balını buldum kovanım yağma olsun.” ifadesi bu durumun bir göstergesidir. Buradan tekrar başa dönecek olursak Yunus’un derdinin şairlik değil şiiriyle insanlara faydalı olma düşüncesi olduğu görülür. Tabi ki bu durum onun şairliğinde bir noksanlık meydana getirmemiştir. Çünkü neyi nasıl söyleme konusunda ortak değer olarak güzellik ve faydayı benimsemiş, her iki kavramı da ince söyleyişleriyle kaynaştırıp birleştirerek hem bir “deha” hem bir gönül şiiri ortaya koymuştur.

Yine sözün “cihan cehennemini cennete çevirmesi” ifadesi de bu anlamla birlikte Yunus’un çağına özgü, onun sorunlarını bilen bir insan sıfatıyla nasıl bir şiir söylenmesi gerektiği konusundaki yaklaşımını da izah etmektedir. Çünkü çağ, acıların, zulümlerin ve kötülüklerin çağıdır. Böyle bir çağda söze öyle kutlu bir misyon verilmelidir ki bütün bu olumsuzlukları olumlu bir şekilde dönüştürsün. Yaralara merhem, dertlere derman olsun. Yunus, şiirini böyle bir bilinçle kurmuş, muhatabı olan insanlarda böyle bir etki meydana getirmek istemiş ve bunu başarmıştır.

Bize düşen bu sözleri anlamaktır. Ne var ki sözü pişirip söyleyen Yunus’un sözleri üstü örtülü sözlerdir. Mana hemen kendini ele vermez. Yunus Emre, sade diliyle şöhret bulmuş bir şair olmakla beraber onun bir sehl-i mümteni ustası olduğunu bilmekteyiz. Dolayısıyla onda sadelik içinde çok zengin, derin bir anlam katmanları görülür. Üstelik o, kendine özgü bir şiir dili kurmuştur. Bu aşk’ın dilidir. Aşk ise kelimelere sığmaz. Ancak yaşayanın bilip anlayabileceği bir haldir. O yüzden bu dil, onun kendi ifadesiyle bir “kuş dilidir.” Bu dilin anlattığı öyle bir haberdur ki: “Dilsizler haberini kulaksız dinleyesi / Dilsiz kulaksız sözünü can gerek anlayası”dır.

Yunus, Bizim Yunus, işte böyle bir Yunus'tur. Onun dervişlik yolunda çektiği çile, verdiği mücadele bugün için de erdemli insan, erdemli toplum olma meselesinde bize büyük imkanlar sunmaktadır. Yani Yunus, bu çağda da içimizdedir, bizimledir, Bizim Yunus'tur.

Yunus Emre'de birlik fikri

Tasavvuf şiirimizin müstesna şairi Yunus Emre'nin şiiri öncelikle ferdi bir şiirdir. Bu şiir, adına insan dediğimiz fani varlığın dünya gurbetinde yaşadığı serencamı ifade eder. Yalnızlığı, acıları, sevinçleri, korkuları, ümitleri ile insan, Yunus Emre şiirinin en temel unsurudur. Aslında Yunus'u, kendimize bu kadar yakın bulmamızın, sevmemizin sebebi de budur yani bizi anlatıyor olmasıdır. Onun anlattığı serencam bizim hikayemizdir.

Biz, Yunus Emre'nin şiirinde bu serencamı okurken aslında onu sadece kalbî yolculuğuyla değil, devrinin şartları içinde de düşünmek durumundayız. O, insanların olgunlaşması, kendisiyle, çevresiyle ve toplumla barış içinde yaşaması için mücadele etmiştir. Dolayısıyla bu olgunlaşma, boyutunu genişleterek toplumun bütün fertlerinin olgunlaşması, onların da yine hem kendileriyle hem birbirleriyle hem de Yaradan ile barış içinde yaşamalarının mücadelesine dönüşür. Hatta giderek bu boyut daha da genişler ve içine bütün bir insanlığı alır. Dahası, Yunus Emre'nin bu çok boyutlu mücadelesi sadece çağının şartları içinde de ele alınabilecek, onunla sınırlandırılacak bir mücadele değildir. Evrensel tavır ve duyusuyla onu yaşadığı çağın sınırları içinde hapsedemeyiz. O, bu sınırlamayı şiiriyle aşar, etkinliğini, canlılığını, içtenliğini, sıcaklığını bütün çağlara ulaştırır. Dolayısıyla Yunus, bu manada bizim çağdaşımız bir şair hüviyeti kazanır.

Yunus'un bu tavrını anlamak için önce yaşadığı çağın şartlarına bakmak gerekir. Yunus Emre, göçebelikten yerleşik hayata geçmekte olan bir toplumun insanıdır. İstikrarını yeni yeni bulmaya çalışan Türk topluluklarının haçlı seferleri, göçler, yenilgiler, Moğol istilaları gibi olaylarla hem maddî hem de manevî çok büyük sıkıntılar yaşamak zorunda kalmış, birlik ve dirliğı bozulmuş, değer hükümleri alt üst olmuş bir toplumun insanıdır.

Selçuklu sonu Osmanlı kuruluşu arası bir döneme tekabül eden bu yıllarda tablo böylesine olumsuzdur; ama öte taraftan başka bir gelişme yaşanır bu coğrafyada. Bütün bu sıkıntılara karşı Anadolu'da bir tasavvuf çağı başlar. Moğol istilasından kaçmak zorunda kalarak Anadolu'ya akan horasan dervişlerinin faaliyetleriyle had safhaya ulaşan bu canlılıkla Anadolu, yaralarını tamir etme sürecine girer. Dahası, bu tasavvufî anlayış İran sahasında "bir lokma bir hırka" anlayışı şeklinde ifadesini bulurken Anadolu'da tam aksine savaşçı, mücadelecî bir ruhla kendini ifade eder. Bu savaş, insanın hem kendi nefsiyle olan mücadelesini hem de devrin olumsuzluklarıyla olan mücadelesinin adıdır. Hatta gazi derviş tipiyle bu savaş, sınır boylarında Bizanslılarla sıcak çatışmayı da ifade etmektedir.

Yunus Emre, işte böylesi bir ortamın, böylesi bir tasavvuf anlayışının egemen olduğu bir çağın insanıdır. O da her mutasavvıf gibi vahdet-i vücud olarak isimlendirilen bir anlayışa mensuptur. Dervişlik yoluna girdiğinde bu anlayış doğrultusunda eğitim görür. Bu anlayışın ilkeleri doğrultusunda nefsinin eğitir. İşte bu süreçte hepimiz gibi bir insandır. Sonsuz bir yola girmiştir ama henüz hamlığı üzerinden atamamış biri olarak ölümden korkar, yalnızlık duygusu çeker. Kötülöklere isyan eder. Olup bitenleri anlamlandırmakta zorlanır. Bütün bunlar, Yunus Peygamberin balığın karnında geçirdiğı ya da ipekböceğinin tırtıl, koza ve kelebek safhalarını yaşamasına benzer imtihan

zamanlarıdır. Tapduk Emre'nin ocağında aldığı eğitimle, dört kapı ve kırk makamdan geçerek olgunlaşır.

Onun, günü gelip “Yunus miskin çiğ idik, piştik el-hamdülillah” dediği süreç, bu olgunlaşmanın başarıyla tamamlandığının ifadesidir. İşte bu noktadan sonra Yunus'u irşad gezilerinde görürüz. İşte bu andan itibaren Yunus Emre, hayatın ve insanların içinde bir sûfidir. Kendi, kişisel olgunlaşma sürecinin diğer insanlarda da gerçekleşmesi arzusuyla hareket eder ve sonuçta bu arzusu gerçekleştirir. Yunus, bu mücadelesinde elbette yalnız değildir. Kendinden önce aynı anlayışı Anadolu'da seslendiren Mevlana vardır. Sonra diğerleri; Şeyh Edebali, Nasreddin Hoca... Böylece hepsi birden Anadolu'nun yıkıntılarında insanı dirilterek yeni bir toplumsal yapının kurulmasına ortam hazırlarlar. Osmanlı, böyle bir ortamda kurulur. Beylerin ayrılıkları biter. Birlik çağı başlar.

İşte Yunus Emre, Anadolu'daki bu manevî mimarlardan biridir. Halk planındaki tesir sahası itibariyle de en başta gelenidir. Onu böylesi başarılı kılan sebep ise; tasavvuf anlayışına getirdiği yorumdur. Yunus Emre'de tasavvuf, nazarî ve kitabî bir anlayış değildir. Bu felsefeyi bir iman ve aksiyon haline getirerek pratik hayata mal eder. Tesirli olmasının bir başka önemli sebebi de bunu şiirle, üstelik Türkçeyle yapmış olması keyfiyetidir. Bu yüzden vahdet-i vücud anlayışına bağlı pek çok sûfi unutulup giderken, bu anlayışı sanat imkânlarıyla anlattığı için Yunus, unutulmamış, Peyami Safa'nın ifadesiyle üç zamanın hem geçmişin hem bugünün hem de geleceğin şairi olmuştur.

Yunus, tebliğinde, uyarıcılık görevini yaparken şiirinde aşk, birlik ve barış kavramlarını öne çıkarır. Bu tavır, vahdet-i vücud anlayışının bir gereğidir. Yaratıcı ile bir olma ancak aşkla, sevgiyle mümkün olabilecek bir hadisedir. Birlik ise barış demektir. Allah'ı seven, O'nunla birlik olan nefsiyle savaşı kazanıp barışa ulaşmış insandır. Bu noktaya gelen kişi

artık ölümden korkmaz. Var olan her şeyi Allah'ın bir tecellisi olarak görür. Dünyadaki iyilik-kötülük, hayat-ölüm, zalim-mazlum gibi zıtlıkların sırrına erer. Bunların mahiyetini kavrar. Her şey O'ndandır. Öyleyse her varlığa saygı duymak, sevmek, barışı yaşanabilir bir anlayışa çevirmek gerekir. İşte bu noktada Yunus'un Allah sevgisini mücerret ve mistik bir inanış olmaktan çıkararak hayatı ve insanları kuşatıcı müşahhas bir anlayışa çevirdiği görülür.

Yunus Emre, güçlü bir şairdir ama tek derdi şiir söylemek değildir. O, şairden çok bir ahlakçı tavrıyla hareket eder. Çağının problemlerinin farkındadır. Dert belli olduğu gibi derman da bellidir. Savaş varsa bunun panzehiri barış, kin varsa yerine sevgi, düşmanlık varsa yerine kardeşlik ikame edilmelidir. Bu da ne inzibat tedbirleriyle ne ekonomik politikalarla sağlanır çünkü sorun, insanın içinde, kalbindedir. İnsan, bunu anladığı anda önce içini kulluk terbiyesiyle tamir edecek, sonra bu aydınlanmış gönülle hayata çıktığında aynı aydınlığı hayata da yansıtacaktır. Böylece sevgi, barış, birlik, dirlik çağları maksadına ulaşacaktır. Nitekim de öyle olmuştur.

Burada bir sūfiye böylesi toplumsal misyon yüklemek zorlama bir yorum olarak görülmemelidir. Zira bu durum, Yunus'un fertçilikten toplumsallığa uzanan anlayışına ve onun tasavvuf anlayışının ilkelerine son derece uygundur çünkü o hak ve halk kavramlarını birleştirme yoluna gitmiştir. Tasavvufta bu iki idrakin ayrılması söz konusu olamaz. Zira bu durum Tevhit anlayışının da gereğidir. Tevhit birlik demek olduğuna göre bu anlayış hem kişinin yaratıcı ile hem de diğer varlıklarla olması gereken münasebetini ifade eder. Bu yüzden Yunus'taki vahdet-i vücud anlayışını aynı zamanda sosyal birlik fikri olarak da görmek ve böyle anlamak gerekir.

Yunus'un nefsiyle ve toplumsal bozukluklarla verdiği mücadelede şu tavrı da son derece dikkat çekicidir. O,

Tabduk Emre dergahında da sade, gösterişsiz, iç yangınlarını dışarı vurmayan, kendisine imtihan olarak dağdan odun getirme görevi verildiği için, böylesi bir inziva ve murakabe yerinde hep kendi nefsiyle meşgul olan, onun eğirliklerini düzetmeye çalışan bir dervıştır. Bu samimiyet, kendi kozasında oluş süreci, manevî kemal noktasında nerelere geldiğinin bile farkına varmayan bir saflık ve sadelik içinde olmuştur. Oluş sürecini yine bir dağda karşılaştığı dervişlerden öğrenmiş, şeyhinin de bu durumu belirtmesi üzerine topluma açıldığında da aynı sadeliği, içtenliği sürdürmüştür. Onun bütün sözleri kendi nefesine söylenmiş sözler olarak karşımıza çıkar. Bu yüzden “Dün ü gün bütün endişem” dediği Allah fikriyle varlığı dopdolu konuşmuş ve yaşamıştır. Tarikatım olsun, müritlerim olsun diye bir tavrın içinde olmamıştır ki bu özelliği de onun o çağın şartları içindeki tarihi misyonuna son derece uygun bir tavidir. Böyle yaptığı için şu veya bu topluluğa, şu veya bu tarikata değil yetmiş iki millete seslenmiş, onları aynı gözle görmüştür.

Yunus, bütün bunları yaparken bir kez daha söyleyelim ki, İslam ve tasavvuf çerçevesinde hareket etmiştir. Savunduğu ahlak, İslamiyet’in sevgi, barış ve müsamaha ahlakıdır. Aşk, ahlakıdır. Bu ahlak çerçevesinde insanın önce kendi benliğinin kabuklarını kırması, kendini gelişip olgunlaştırması ardından da bütün insanlığı ve kainatı aynı anlayışla kucaklamasıdır. Verdiği savaş, İslam’da cihad-ı ekber olarak nitelendirilen nefis mücadelesidir. Çünkü dünyada yalan, gıybet, dedikodu, kin, düşmanlık, kıskançlık şeklinde kendini gösteren eylemlerin kaynağı nefistir. İnsanın nefsinin kölesi olmaktan kurtulur, özgürlüğüne kavuşursa, işte bu özgür gönülle Yaratıcı’yla ve onun yarattıklarıyla bir huzur, sükûn ve barış iklimini kurabilir.

Dünya, 13. asırda olduğu gibi yine kan ve ateş denizi... Bu denizden insanları kurtarmak adına bir yığın bunalım

felsefesi icat ediliyor. Sosyal, ekonomik tedbirler uygulama safhasına sokulmak isteniyor. Ama hiç biri çare olmuyor dertlerimize çünkü sorunun kaynağına inmiyoruz. Sorunun kaynağı insanın bencilliği, ihtirasları, maddeye düşkünlüğü, dünyaperestliğidir. Bu sıkıntılar, nefsin hastalıkları olduğuna göre, şifa sebepleri de bellidir. Önce insan, sonra toplum olarak hepimizin Yunus'un olgunlaşma serüvenini kendi hususi gerçeğimiz haline getirerek birer Yunus olup "Yunus, miskin çığ idik, piştik elhamdulillah" diyebilecek noktaya gelmemizde saklıdır.

Yunus'a sadece bir ozan yahut şair gözüyle bakmak tek başına bir mistik olarak değerlendirmek, sadece dili ile önemli görmek, kendine mahsus bir felsefenin kurucu olarak değerlendirmek, hümanizmle özdeşleştirmek, onda Batınî eğilimler bulmak, hayatını zahitlik-dervişlik gibi dönemlere ayırmak, sınıfsal mücadele veren bir devrimci gibi takdim etmek yahut da en azından nerede doğdu, nerede öldü, nerelidir gibi hiçbir sonuç getirmeyecek tartışmaların öznesi yaparak, onun aydınlık dünyasının üzerini örtmek şeklinde özetleyebileceğimiz yanlışlardan kurtulmamız gerekiyor. Bilelim ki Yunus'u ne çağının şartları içine hapsedmek ne de bu tür tartışmalarla etrafında bir kült oluşturmak bize fayda sağlamayacaktır. Bu zaten mümkün de değildir. Eseri ortadadır. Bu esere dikkatimizi çevirmek, onun neden hâlâ bütün canlılığıyla yaşayan biri olduğunu düşünmek, onu gönlümüzden içeri bir dost gibi davet etmek gerekiyor.

İkinci Bölüm

Beyân-ı Hâl-i
Hazreti Mevlana

Beyân-ı Hâl-i Hazreti Mevlana

Adı ve sıfatları

Mevlana'nın asıl adı “Muhammed Celâleddin”dir. “Mevlana” sıfatı ona henüz genç bir medrese hocası iken Konya’da verilmiştir. “Efendimiz”, yahut “hazret” manalarına gelmekte olup ilim adamlarına verilen bir sıfattır. “Rûmî” sıfatı Horasan’dan Anadolu’ya gelişi ve buraya yerleşmesi ile ilgilidir. “Hüdavendigâr” sıfatı ise babası tarafından kendisine verilmiş olup “Zahirî ve Batınî ilimlerdeki yüksek derecesi”ni belirtmektedir.

Bütün bu söyleyişler karşımıza “ilim ve irfan ehli” bir insan portresi çıkarmaktadır. Tabi ki zaman içerisinde onu ve misyonun anlatmak için bilhassa şairler tarafından “aşk sultanı”, “tabib-i manevî”, “erenler serveri”, “molla-yı rûm”, “molla hünkar” gibi pek çok sıfatla anılmıştır ki bunların her biri yine onun farklı bir yönünü ifade etmektedir.

Ailesi ve yetiştiği çevre

Mevlana, 30 Eylül 1207’de Afganistan’ın Belh şehrinde doğdu. Yaradılıştan gelen kabiliyetlerini bir yana bırakacak olursak asıl talihi “Beldelerin annesi” olarak vasıflandırılan bir ilim ve irfan şehrinde “bilginler sultanı” olarak bilinen soylu bir babanın oğlu olarak doğmasıdır. Babası “Bahaeddin Veled”, annesi ise Belh emiri Rükneddin’in kızı “Mümine Hatun”dur. Mevlana'nın dedesi de devrinde

“din ilimlerinin üstadı” kabul edilen “Hüseyin Hatibî”, babaannesi ise prenses “Melike-i Cihan”dır. Dolayısıyla Mevlana’nın doğduğunda gözünü açtığı aile ve sosyal çevre böylesi yüksek nitelikli bir çevredir. Aile ve çevre şartlarının kişilerin yetişmesi üzerindeki tesiri düşünecek olursak Mevlana’yı anlamak adına bu iki hususu özellikle belirtmek gerekmektedir.

Belh’den Konya’ya

Mevlana Belh’te beş altı yaşlarına kadar kalabilmiştir. Bundan sonrası ise tümüyle bir yolculuk serüvenidir. 1212-1213 yıllarında Belh’ten başlayan yolculuk Bağdat, Küfe, Mekke, Şam, Halep, Malatya, Erzincan, Akşehir yoluyla Larende’ye (Karaman) kadar devam etmiş, ilk evliliğini henüz on sekiz yaşında iken burada Gevher Bânû Hatun ile yapmıştır. Bu evlilikten oğulları Sultan Veled ve Alâeddin dünyaya gelmiştir. Mevlana’nın ikinci evliliği ise daha sonraları Konya’da Gevher Hatun’un vefatı üzerine Kerrâ (Kira) Hatun’la olmuş bu evlilikten de oğulları Muzaffereddin ve Emir Âlim Çelebi ve kızı Melike Hatun doğmuştur.

Mevlana ve ailesi için son durak Konya olmuştur. Bu hicretin görünüşteki sebebi babasının filozof “Fahreddin Razi” ile aralarının açılması yahut muhtemel bir Moğol tehlikesini sezmiş olmalarıdır ama sonraki gelişmeler dikkate alındığında onları Konya’ya getiren asıl sebep daha kolay anlaşılacaktır. Bu sebep Anadolu’nun yeniden hayat bulması meselesidir. Mevlana, burada öylesine bir güneş olmuştur ki zamanında bütün bir Anadolu’yu daha sonra ise bütün bir dünyayı aydınlatmıştır.

İlimden irfana yahut “hamdım, piştim, yandım”

Mevlana, daha küçük yaşlardan itibaren kendini ciddi bir ilim ortamında buldu, ilk bilgilerini babasından aldı.

Onu kaybettikten sonra eğitimiyle “Seyyid Burhaneddin” ilgilendi. Halep’te konakladıkları sırada “Kemaleddin bin Adim” ona hocalık etti. Şam günlerinde de onu “İbn-i Arabî”, “Sadeddin EI-Hamevî”, “Evhaddüddin Kirmanî” ve “Sadrettin Konevî” gibi devrin önemli bilgin ve ariflerinin meclislerinde görürüz.

Mevlana, bütün bu eğitim ve daha sonraki öğretim sürecinde sadece maddî ilimlerle ilgilenmemiş, aynı zamanda irfan bilgileriyle de kendini mücehhez kılmıştır, ilim yolunda ilk hocası olan babası, onun irfan yolunda da ilk şeyhidir. Bu husus onu ilimden irfana götürecektir. Dolayısıyla o, manevî gerçeklere de aşina bir gönül adamıdır fakat bu yolun nihayetine henüz gelmiş değildir. Ondaki irfanî kabiliyeti coşturacak, harekete geçirecek bir kıvılcım gerekmektedir. Çok geçmeden bu kıvılcım Mevlana’yı bulur ve onu manevî iklimin derin sularına çeker. Bu isim kısaca “Şems” olarak bilinen “Şemseddin Tebrizî”dir.

İki denizin birleşmesi

Mevlana ile Şems’in buluşması daha sonra bu ifadeyle anlatılır olmuştur. Zira nasıl Mevlana ilahî aşk ateşiyle tutuşacağı anın özlemini taşıyorsa Şems de aynı özlemlerle yanıp tutuşmaktadır. Ulaştığı manevî dereceler onu tatmin etmemiştir. Kendisini ihya ve irşad edecek bir mürid arayışı aynı zamanda kendisinin aydınlatacağı bir mürid arayışı içindedir, işte tam bu noktada Beyazıd-ı Bestami’ye atfedilen: “Aramakla bulunmaz ancak bulanlar arayanlardır.” sözünün hikmeti gerçekleşir. Diyar diyar maksudunu arayan Şems ona Konya’da kavuşur. Arayış sona ermiş ve iki deniz, iki ruh, iki kabiliyet birleşmiştir.

Bu tarihte Mevlana otuz sekiz, Şems ise altmış yaşındadır, ikisinin hayatında bundan sonra yeni bir dönem başlar, iki sevgili, iki dost bir hücreye kapanarak ilahî sohbetlerine

başlarlar. Allah, kâinat, dinler, insan sevgisi ve tabiat konularının şekillendirdiği tartışma, konuşma ve dertleşmelerle geçen bu halvet zamanı tam kırk gün bazılarına göre ise üç ay sürmüştür. Mevlana, bu halvetle birlikte büyük bir değişim sürecine girmiş, medresedeki derslerini bırakmış, halkla ilgisini kesmiş kendisini tamamen Şems'in sohbetine adamıştır. Ali Nihat Tarlan bu durumu şöyle ifade eder: “Şems, Mevlana'yı ateşledi; ama karşısında öyle bir volkan tutuştu ki, alevlerinde kendi de yandı.”

Zahir gözüyle bu durumu anlamayan halk hemen dedikodulara başlar ve Şems'in aleyhinde bir fitne ateşi yakılır. Hadise artık çekilmez bir noktaya geldiğinde Şems, 1246 yılı Mart ayında Konya'dan gizlice ayrılır. Mevlana, bu ayrılığa katlanamaz, tamamen içine kapanır, işte Mevlana'yı bu noktadan sonra şiir söyleyen ve sema eden bir Mevlana olarak görmeye başlarız. Çünkü bu ayrılık, Mevlana'nın içinde fırtınalar koparmaktadır. Daha sonra iki dost, yeniden bir araya gelir, yeniden aynı durumlar yaşanır ve Şems 5 Aralık 1247'de yine aniden ortadan kaybolur. Mevlana, bu ikinci sır oluşu da bir türlü kabullenemez. Onu aramak için iki kez Şam'a gider. Fakat bulamaz. Suret bakımından birlikteliklerinin artık sona erdiğini kendisine kabul ettirir; çünkü suret kaybolmuştur ama mana yönünde Şems'i kendinde, içinde bulmuştur. Onun “Ey arayan kişi, ister onu gör, ister beni. Ben o'yum, o da ben.” ifadesi bunu gösterir. Mevlana da artık bu birlik duygusuyla aşk denizinde yaşamakta ve dilinden şiir namıyla inci ve cevahirler saçılmaktadır.

Tabi bu arada onun coşkunu kanatlandıran ve sema etmesine vesile olan “Şeyh Selahaddin”den ve “Çelebi Hüsameddin”den de söz edilmelidir. Zira Şems sonrası Mevlana'yı manevî coşkular âleminde yaşarken ona bu isimler yarenlik etmişlerdir. Mevlana, artık serapa aşk, serapa şiirdir. “Divan-ı Kebir”, “Mesnevi” ve diğer eserleri

işte bu süreçte söylenir/yazılır ve topluma bir zamanlar ilim adamı olarak yaptığı hizmeti artık gönül adamı olarak yapmaya başlar. Bu durum 17 Aralık 1273 yılına yani bu âlemden göçmesine kadar devam eder. Mevlana ölüm olayını da kendine özgü bir biçimde algılamış ve ölümünden bir süre önce şu anda Konya müzesinde bulunan sandukası üzerine oyulan şu şiiri söylemiştir.

*Ölüm günü tabutum yürüyünce
Şu dünyanın dertleriyle dertlendiğimi sanma
Yazık gitti deme bana, sakın ağlama
Cenazemi görünce ayrılık deme
Çünkü buluşma, görüşme vaktimdir o vakit benim*

Ölümü bu şekilde sevinçle karşıladığı için onun ölüm gecesine “ayrılık gecesi” yerine “şeb-i arûs” (düğün gecesi) denmesi bundandır.

Yaşadığı çağ

Mevlana, Anadolu'nun zor bir döneminde yaşadı. Onun idrak ettiği 13. asır önce doğudan gelen Haçlı seferlerinin ardından batıdan gelen Moğol saldırılarının ve bunları takiben başlayan Selçuklu çözülmesinin, siyasî ve ekonomik buhranların yaşandığı ve insanların yaşamaktan bezdiği, bütün umutlarını yitirdikleri bir çağdı. Savaşın, şiddetin, yokluğun, sefaletin en acı sonuçlarıyla karşılaşan Anadolu insanı ne siyasî ne de ekonomik hiçbir maddî proje ile ayağa kalkamayacak kadar yılmış bir duruma düşmüştü. Çünkü yıkılan sadece şehirler, ölen sadece bedenler değildi. Asıl yara metafizik bir yaraydı.

İşte Mevlana'nın da benimsediği “vahdet-i vücut” anlayışına sadece felsefî bir nazariye olarak değil çağın şartları açısından da bakmak gerekmektedir. Bu anlayış bir terim olarak “varlığın birliği” şeklindeki özet tanımıyla yeterince anlaşılacaktır. Belki pek çok sûfi, bu terimi böyle anlamış ve kişisel olgunlaşma süreçlerini bu terimle ifade etmiş ama bu durum Mevlana'da aynı zamanda “sosyal bir muhteva” kazanmıştır. O, iç âleminde gerçekleştirdiği birliği, sosyal boyuta da taşımış ve Anadolu coğrafyasında birlik ve dirliğin manevî mimarı olmuş, bu değerlerin pratikte de uygulayıcısı olarak insanlara önderlik etmiştir.

Mevlana, inandığı değerleri içselleştiren ve hayatında bizzat uygulayan bir önderdi. Mevlana bu özelliğiyle

en temel mesele olarak insanı ele aldı. O, insanı sadece maddî varlığıyla algılamadı, Allah'ın ruhundan ruh üflediği kutlu bir varlık olarak gördü ve bu bakış açısıyla küçük-büyük, kadın-erkek, Müslüman-Hıristiyan her insana değer verdi. Onları Hak nurundan bir parça bildi. Kusurlarına değil meziyetlerine baktı. Böylece şu veya bu sebeple ezilen horlanan insanlar onun bu bakış açısıyla kendi varlıklarındaki cevheri görerek aslî kimliklerine büründüler. Kimlik ve kişiliklerini kazandılar, insanın müspet yeteneklerini ortaya çıkaracak tutum ve davranışlar içerisinde oldular.

Mevlana için hakikat, kalbin saf aynasıdır. Çünkü kalp, ruhun duygularımıza açılan kapısıdır. Allah'ın tecelli mekânıdır. Öyleyse hiçbir insan hatası dolayısıyla kınanamaz, incitilemez, kalbi kırılmaz. Küçük düşürülemez. Hiçbir insan gurur ve kibri bir elbise gibi üstüne giyemez. Bu menfi özellikler ancak şeytanda bulunur. Öyleyse insanı insan yapan haslet tevazudur. Böyle bir anlayışa sahip olan ne bir cüzamlıdan çekinir ne bir meczuptan. Her varlık Allah'ın kuludur. Sadece insanlar değil yaratılmış olanların hepsi saygıya layıktır. Ve insan kötü huylarıyla ruhunu arındıramaz. Cömert olmalı, kendinden çok başkalarını düşünmeli, üstelik bu saygıyı eşyaya bile göstermelidir.

Mevlana'nın bir hamamda yaşadığı şu olay ondaki bu özelliklerin çok çarpıcı bir göstergesidir: "Mevlana, bir gün hamama gideceği esnada dostları ondan önce giderek hamamı temizlerler. Diğer müşterileri çıkarıp Mevlana'yı karşılamaya hazırlanırlar. Bu arada cüzamlılar hamama girer. Gelince durumu fark eden dostları, onları inciterek oradan uzaklaştırmak isterler. Mevlana bu duruma çok üzülür, arkadaşlarına engel olur ve hastaların yanına giderek onların yıkandığı sudan kendi üzerine döker, hepsinin gönlünü alır."

İnsanın bu düzeye gelmesi ancak aşkla mümkündür. Mevlana bu yüzden olgunlaşma yolu olarak aşkı görür. Zira aşk, yaratılışın asıl sebebidir. Varlığın asıl mayasıdır. Şüphesiz ki bu yaklaşım İslam sūfiliğinin en temel argümanıdır. Buna göre akıl ve ilim ancak maddî sırların keşfinde işe yarar. Metafizik gerçekleri kavrayabilmek ise ancak aşkla mümkündür. Nasıl Hz. Peygamber, miraç gecesindeki kutlu yolculuğunda Allah'la görüşme katına aşkla yükselmişse insan da yüreğindeki aşkla ulaşabilir. Yüreğini böylesine tezyin eden bir insanın artık kötü söz söylemesi, kötü iş yapması, kötü davranışlarda bulunması söz konusu olmaz. Çünkü o her şeye aşkla bakmakta ve mutlak güzelliği temaşa etmektedir. Böyle bakan biri için ayrılık değil birlik, çirkinlik değil güzellik, savaş değil barış, ahenksizlik değil uyum vardır. Bütün bunların Mevlana dilindeki ifadesi şöyledir: “Peygamberimizin yolu aşktır / Aşk oğullarıyız biz, anamız aşktır.”

Şiir ve musiki

Mevlana, öncelikle âlim bir kişidir. “Sipehsalar”a göre lügat, arabiyat, hadis, fıkıh, tefsir gibi devrinin bütün önemli ilimlerini tahsil etmiş ve bu özelliğiyle “doğunun ve batının müftüsü” olarak bilinmiş, bilhassa fıkıh ve hadis sahasında bir otorite kabul edilmiştir. Yine eserlerine bakıldığında onun matematik, fizik ve astronomiyle ilgili derin bir malumata sahip olduğunu görürler. Ayrıca öğrendiği, Arapça, Yunanca ve İbranice ile farklı kültür- lere de açılmayı başarmıştır. Güzel sanatlardaki bilhassa musikideki bilgisi herkesi hayran bırakacak derecededir.

Tasavvufa yöneldikten sonra ise onun irfanî anlam- da bir eğitimci olarak hizmet verdiğini görmekteyiz. O, devrinin tasavvufî anlayışlarından etkilenmekle birlikte kendine mahsus bir anlayışı sistemleştirdi. Buna kısacası “aşk felsefesi” diyebiliriz. O, böyle bir anlayışla tasav- vufu ahlakî belli ilkeler ve kaideler bütünü olmaktan öte duyulan, yaşanılan bir hale dönüştürdü. Bu yolda önem verdiği en mühim esas ilham ve aşktı. Bu durum onu do- ğal olarak ilham ve coşkunun esas olduğu şiir ve musiki- ye yöneltti.

Mevlana, şiiri hiçbir zaman asıl maksat olarak görmedi, kendisini hedefe götürececek bir vasıta olarak gördü. Fakat öyle güzel şiirler söyledi ki bunlarla dünyanın büyük şairleri ara- sına girdi. Onun bu seçiminde Anadolu halkının o devirde

şiiire gösterdiği itibar da etkili oldu. Çünkü maksat halka hizmetti ve bu hizmet en iyi bu yolla yapılabilirdi. Ama onun şiiri seçmesinde şiirin etkileyici gücünün de payını unutmamak gerekir. Çünkü şiir, basit bir söz hadisesi olmayıp derin duyulara tefekkürlere yol açan bir türdür. Ondaki sezgi kuvveti hakikatin kavranmasında çok önemli bir imkâna dönüşmektedir. Mevlana için bu şiir tutkusu, beraberinde musikiyi ve semaı getirdi. Müzik şiirin ayrılmaz parçası olarak insanı coşku âlemine sürüklerken beraberinde bu coşkuyla harekete geçer insan. Sema işte bu hareket arzusunun sonucudur. Böylece şiir, musiki ve raks iç içe girer. Bu sadece gönül okşayıcı bir ritüel olmakla kalmaz ve üçü birlikte insanı maddî âlemden koparıp metafizik alemin iklimine taşır. Zira semanın sembolik diline baktığımızda onda tam anlamıyla bir yaratılış nazariyesi görürüz. Çünkü Mevlavî anlayışında sema, musiki seslerinin Elest meclisinde Cenab-ı Hakk'ın “Ben sizin Rabbiniz değil miyim?” Kitabındaki zevki andıran hatırasıyla gönülde coşan aşk heyecanlarının verdiği bir harekettir. Böylece sema kendinden geçerek mutlak yoklukla zevalsiz, devamlı varlık tadını tatmaktır. Beden kafesinden dışarı çıkmak, rahatlamak, genişlemek, farklı bir âlemi teneffüs etmektir. Tecellilerle karşı karşıya gelmektir. Allah aşkını artırmak, ahirete inanış sevgisini çoğaltmak ve dünyaya gönüllerini yabancı kılmaktır. Böylece insan, insan olmanın, yaratılışın ve sırlarına erer ve olgunlaşma yolunda mesafeler kat eder.

Mevlana'nın eserleri

Mevlana'nın en büyük eseri hayatı, şahsiyeti ve örnek ahlakıdır. O, ilim ve irfan yolunda yaptıkları ile en büyük eserini ortaya koymuştur ama yazılı alanda eserler ortaya koymaktan da geri durmamıştır.

Mevlana'nın beş eseri bulunmaktadır. Bunlar arasında en çok tanınanı “Mesnevi”sidir. Mesnevi, Mevlana'nın bir eğitimci olarak düşünce dünyasını en iyi şekilde veren ve insan-ı kamil hale getirecek aşk, olgunluk, sabır, kanaat, alçak gönüllük, çalışkanlık... gibi ahlakî öğütleri konu olarak işleyen didaktik bir eserdir.

Mevlana'nın bir diğer manzum eseri “Divan-ı Kebir”idir. Mevlana'nın, aşk ve vecd yönü en çok bu eserde görülür. “Fihi Mafih” ise onun çeşitli topluluklardaki sohbetlerinin yer aldığı bir eserdir. Bu eserin en bariz tarafı Mevlana'nın sülilikle ilgili fikirlerinin işlenmiş olmasıdır. Yani bu kitap, Mevlana felsefesinin çağın diğer fikir akımlarına karşı bir manifestosu niteliğindedir. “Mecalis-i Saba” ise onun yedi vaazından oluşmaktadır. Mevlana'nın hadisçiliği ve hadislere getirdiği yorum açısından dikkat çeken bir özelliktir. Mevlana'nın son eseri ise mektuplarından oluşan “Mektubat”ıdır. Bu kitapta Mevlana'nın çeşitli kimselere yazdığı yüz elli mektup yer almaktadır.

Hangi Mevlana

Hayat seyrini bu şekilde kısaca özetlemeye çalıştığımız Mevlana, şüphesiz ki eserleriyle, misyonuyla yaşamaya devam ediyor. Mevlana'yı hangi dinden hangi mezhepten, hangi ırktan olursa olsun bütün insanlar sevip saymışlardır. Nitekim cenazesi kaldırılırken farklı dinlere mensup insanların da büyük bir üzüntüyle cenaze merasimine katılmaları ondaki evrensel damarın daha o zamanlar keşfedildiğini ve bugün de ona bu yönüyle değer ve önem verildiğini göstermektedir. Burada şu soruyu sormanın vaktidir. Nedir Mevlana'da olan farklılık. Mevlana kimdir? Bir şair mi, filozof mu, mutasavvıf mı? Yeni olarak ne sunmuştur ve bu yeni olanı nasıl anlatmıştır ki bütün insanlık onu bu denli benimsemiştir. Bu noktada söylenmesi gereken ilk söz, şudur: Mevlana, Türk-İslam kültürünün yetiştirdiği bir ilim ve irfan ehlidir.

Onu anlamak için İslam kültürünün aslî dinamikleri ve yaşadığı çağın özellikleri iyi bilinmeli ve bu kültüre Mevlana'nın getirdiği yorum iyi anlaşılmalıdır. Duruma bu şekilde baktığımızda onu sadece bir şair olarak göremeyiz. Zira bizzat kendisi, şiiri bir vasıta olarak kullandığını ve asıl gayesinin şiir söylemek olmadığını eserlerinde sık sık belirtir. Onu insanî yönü dolayısıyla batılı anlamda bir hümanist felsefeci olarak görmek de yanlış olur. Zira Batı, insan kavramını Mevlana'dan asırlar sonra öne çıkarabilmiştir.

Üstelik Batı hümanizmi ile Mevlana insanîyetçiliği arasında çok temel farklılıklar vardır. Batı hümanizmi insanı Allah'tan kopuk ele alırken Mevlana ve onun gibi olan insanîyetçi sūfiler insanı Hak gerçeği ile birlikte alırlar. Dolayısıyla Mevlana, tamamen Kur'an ve sünnete bağlı bu temel kaynakları iyi özümsemiş ama bilginin maddî boyutunda kalmayarak irfan boyutuna geçmiş, dahası geliştirdiği aşk felsefesini bir yaşama üslubuna, evrensel olarak kabul görülebilecek bir anlayışa dönüştürmüştür.

Bu yüzden çağımızda da eğer Mevlana'dan insanlığın bugününe ve geleceğine ait bir aydınlanma ümit ediyorsak onu aslı kimliğiyle anlamak ve anlatmak zorundayız. "Hangi Mevlana?" sorusunu doğru şekilde cevaplandırmalıyız. Çünkü bugün için ortada çok vahim bir durum vardır. Mevlana, hiç ilgisi olmadığı halde dinler ve inançlar üstü bir insan olarak gösterilmek istenmekte, ticarî ve turistik bir kazanç vasıtasına dönüştürülmeye cüret edilmekte, Konya'daki türbesi de kimileri için bir günah çıkarma yeri olarak görülmektedir. Mesela Mevlevîlik'te bir ibadet ve zikir olarak görülen sema, renkli iftar salonlarında, lüks otel salonlarında bu niteliğinden soyutlanarak tamamen bir "show"a dönüştürülmüştür. Bu durum karşısında çok duyarlı olunmalıdır.

Horasan illerinden gelen yolcu

*Aba var, post var, meydanda er yok;
Horasan erlerinden bir haber yok.
Uzun yollarda durdum hiç eser yok
Diyar-ı Rum'a gelmiş evliyadan*

Yahya Kemal Beyatlı

Yahya Kemal Beyatlı, yukarıya bir bölümünü aldığımız “İthaf” isimli şiirinin başlangıcında bu şiirin anlaşılmasına bir vesile olsun diye “Abdülhak Hamid'den sonra ledünnî şiirin menbaları kurudu.” der. Bu söz, aynı zamanda bir “hayıflanma”yı da hissettirir, hatta bir tenkid... Çünkü bu hayıflanma tasavvufî düşüncenin hayatımızdan çekilmesiyle ilgilidir. Tenkid de muhtemelen tasavvufî kurumların kapanması/kapatılmasıyla ilgilidir. Çünkü şiirin devamında tasavvufsuz bir hayatın nasıl çoraklaştığı, karardığı üzerinde durulur. Artık “semadan nur inmemesinden”, “destur” diyecek pirlere ve erlerin ortada olmayışından söz edilir. Konuyla ilgili vurucu dörtlük ise yukarıya aldığımız kısımdır.

Yahya Kemal, bu kanaatinde elbette haklıdır. Üstelik kuruyan sadece “ledünnî şiirin menbaları” değil bütün bir hayatımızdır. Tanzimat'la yönümüz Batı'ya çevrilince, bu tercih bir yandan kadim devletimizin yıkılmasına yol açarken bir yandan da bu yıkılışa birlikte bu medeniyeti kuran, yaşatan, ayakta tutan her türlü değerler manzumesi de

-buna tasavvuf da dahil-ortadan çekilmiştir. Bu durumda karşılaştığımız manzara ise tam anlamıyla bir “boşluk”tur. Ve bu boşluk, hiçbir felsefî düşünce yahut akım tarafından doldurulamamıştır. Ortaya çıkan sonuç ise insanın yeniden gaflet perdesine bürünmesi, benlik elbisesini giymesi, Yaradıcı’dan uzaklaşması, O’nu ve kendini unutmasıdır. Böyle bir durumun insanlık için doğuracağı menfi sonuçlar ise hepimizin, bütün insanlığın yaşadığı/yaşamakta olduğu ve bu hatadan dönmezse yaşayacağı olumsuzluklardır.

Gönül erlerinin ortadan çekilmesiyle ortaya çıkan bu manzara karşısında Yahya Kemal’in bu şiirinde söyledikleri bir feryat olarak da görülebilir. Hatta aynı zamanda o muhteşem çağlara bir hasret... Çünkü o Anadolu ki, Horasan erenlerinin bu toprakları kutlu bir yurt yapmalarından asırlar sonra böyle bir kaderi ve kederi de yaşamak zorunda kalmıştır. Ama bir toprak “ana” ise onun hamuruna nice bin evliyanın nefesi katılmışsa elbette gün gelecek hayat-ı asliyesinin bu canlı damarına kavuşacaktır. Çünkü varlığını, canlılığını asırlarca bu düşünceyle devam ettirmiş, bağrında binlerce güzellik bu düşünceyle oluşmuştur. Gün gelecek, Horasan erenleri çekildikleri, çekilmek durumunda kaldıkları bu topraklarda yeniden İsa nefesi üfleyecek, ya yeni erler yetişecek ya da öncekiler yeniden konuşacaklardır.

Nitekim öyle de olmuştur. O yıllarda hayattan kovulan bu anlayış, Yahya Kemal’in şiirinde/şiirlerinde olduğu gibi kimi zaman bir şairin mısraları arasına gizlenmiş, kimi zaman ebruda, minyatürde kendini muhafaza altına almıştır. Düşünce hayattan çekilmek zorunda bırakılsa bile sanat eserlerinde varlığını sürdürmeye devam etmiştir. Ya da mukim olduğu gönüllerde, aşk-ı ilahînin tecelligâhı bu kutlu yerde toprağın altına gizlenmiş bir tohum gibi uygun mevsimin gelmesini beklemiştir. Nitekim Yahya Kemal’in son demlerine yetişebildiği “sohbet halkaları” yeniden

kurulmuş ve tasavvuf modern çağın önüne yeniden bir diriltici ışık olarak gelmiştir.

Bu ışığın çağlar boyunca en parlak şüphesiz ki Mevlana olmuştur. Dolayısıyla biz şimdi bugünü bırakarak geçmişe dönelim ve Horasan ellerinden gelen bu yolcunun öyküsünü hatırlayalım bir kez daha... Çünkü onu hatırlamak, anlamak, onu ve düşüncesini yeniden hayata katmak manasına gelecektir. Bu, mevcut izmihlalle semamızı kara bulutların kapladığı vehminin nasıl yanıltıcı bir zan olduğunu da anlamak demek olacaktır aynı zamanda... Çünkü Mevlana'nın yaktığı kutlu ışık hiç sönmedi. Sadece insanlık ona uzak kaldı... Üstelik bugün Mevlana ateşi nice yürekleri tutuşturacak; Mevlana rüzgârı sadece, neşet ettiği Anadolu topraklarını değil bütün arzı diriltecek bir nefes hükmündedir.

“Mevlana, yedi yüz yıl evvel dünyayı büyük bir karışadan kurtarmıştır. Günümüzde Avrupa'yı kurtaracak tek şey de onun eserleridir, fikirleridir.” Prof. Dr. Artur J. Arberry'nin bu sözleri şahsî bir kanaatin eseri değil bütün bir insanlığın ortak sesidir. Bunun farkında olsak da olmasak da bu böyledir. Zira yedi yüz yıl öncesinin şartlarını hatırlayacak olursak bunun böyle olduğu bu nefesin diriltici soluklarının bugüne de bir Rahman şifası ulaştıracağı/ ulaştırdığı muhakkaktır.

Erenler kervanında bir çocuk

Mevlana, Anadolu'ya çocuk yaşta iken geldi. Babası, bilginler sultanı Bahaeddin Veled, ailesinin diğer fertleri ve yakın dostlarıyla görünüşte Moğol zulmünden göç ediyorlardı. Oysa kaderin kudret eli onları Mevlana düşüncesinin bereketleneceği uygun bir toprağa getiriyordu. Burası Anadolu'ydu... Konya idi... Üstelik bu gelişin hususi bir sebebi de vardı. Mevlana bu durumu kendisi şöyle açıklamaktadır: “En iyi ülke Anadolu ülkesidir. Fakat bu

ülke insanları mülk sahibi Allah'ın aşk âleminde ve deruni zevkten -o dönem itibarı ile- çok habersizdiler. Sebeplerin yaratıcısı Allah, hoş bir lütufta bulundu, sebepsizlik âleminde bir sebep yaratarak bizi Horasan ülkesinden bu Anadolu vilayetine çekip getirdi.”

Bu geliş birden bire olmadı. Değişik yerlere gidildi. Irak, İran Suriye ve Anadolu'da Erzincan taraflarına... Ardından Darende ve nihayet Konya... Çağın yeni güneşi Konya'da doğup parlayacaktı. Zaten yol boyunca da görüştükleri devrin ünlü sûfîleri bu müjdeyi Mevlana'nın babasına vermişlerdi. Mesela Nişabur'da karşılaştıkları Feridüddin Attar, Mevlana'nın alnındaki kemali görerek: “Çok geçmeyecek, bu senin oğlun âlemin yüreği yanıklarının yüreklerine ateş salacaktır.” demiştir. Yine Şeyh-i Ekber Muhyiddin Arabî'nin, babasının ardından yürüyen Mevlana'ya bakarak söylediği şu söz aynı manadadır: “Sübhanallah... Bir okyanus, bir denizin arkasından gidiyor.”

Pek çok Horasan ereninin bir misyonla gelip görev yaptığı Anadolu'da Mevlana ailesi farklı bir misyonla yüklenmişti... İlim, irfan ve aşk dersinin hocalığıydı onları bekleyen bu görev... Kılıçların açtığı maddî yara zamanla kapanırken bu kargaşanın ruhlarda açtığı yaranın doktoruydu beklenen... Üstelik Haçlı saldırıların yaraları böylece iyileştirilirken ikinci bir kader olarak Anadolu'ya gelecek Moğollara karşı da bir direnç oluşturulmalıydı. Bu direnci önce direnişe sonra arınmış bir gönülle aşk cihadına çevirecek olan ise çocuk yaşta geldiği Anadolu'da din eğitimini tamamlamış, gönül eğitiminde bir hayli yol almış ve Şems-i Tebrizî'nin estirdiği güçlü rüzgârla içindeki ateşi alevlenmiş Mevlana idi...

Mevlana'yı farklı kılan şüphesiz ki tasavvufu, babası gibi kişisel olgunlaşma disiplini olmanın ötesinde toplumsal bir boyutta ele alması, tebliğ, irşad ve mücadelesini buna göre yürütmesiydi. Şüphesiz ki her mutasavvıfta bu çizgi

vardır ama bu durum, onda bir toplumsal kurtuluş projesine dönüşmüştür. Durmadan talebe yetiştirmesi, bunları Moğol istilasındaki bölgelere bir kurtuluş eri olarak göndermesi, onun toplumsal görevinin bu yönünü teşkil ediyordu. Bu manevî güçlendirmede seçtiği bir başka yol ise tebliğ ve irşadının o güne kadar bu çapta denenmemiş yeni yöntemleriydi. Bu yöntemler, şiir, musiki ve sema idi.

Bunların aslında her üçü de insanı içinden diriltmenin, şevklendirip ayağa kaldırmanın vasıtalarıydı. Bu yüzden kalbe yönelerek onun yeniden atmaya başlamasının tesirli vasıtalarıydı. Zira kalp dirilirse beden de zihin de dirilecekti. Böylece Mevlana, klasik irşad metotlarından farklı olarak şiir ve musiki sanatını bu mücadelede bir araç olarak seçti. Çünkü içinde yaşadığı devrin şartlarının şuurundaydı Mevlana...

Şiirin ve musikinin diriltici gücü

Manevî coşkuyla dolu olan gönül sahibinin dili de elbette en uygun vasıta olarak şiiri seçecekti. Ama şiir, onda tabii bir söyleyiş şekli ve bir “eğitim aracı” idi. Nitekim kendisi de ben şiir söylemiyorum. Benim konuşmam böyledir, demektedir. Yani onun için şiir, günlük konuşma diliydi. Mesnevi böyle yazıldı, Divan-ı Kebir, Fîh-i Mâ Fîh, Mektubat, Mecalis-i Seb’a böyle oluştu.

Mevlana, şiirle girmeyi başardı insan gönlüne. Gönüllerdeki kıvılcımı yanardağlara çevirdi. Ardından o gönülleri musiki ile kanatlandırdı. Çünkü ona göre musiki “Elest bezminin avazesi”ydi. Mevlana bu durumu şöyle açıklar. Allah, ruhlar âlemde: “Ben Sizin Rabbiniz değil miyim?” diye sordu. Yaratıcının sesindeki güzellik ruhları öylesine etkiledi ki bu güzel ses karşısında bir an cevap veremediler. Daha sonra ise ancak “Evet...” diyebildiler. Ruhlar, bu tasdikten sonra bedenlerine bürünüp dünyaya geldiklerinde o ilk duydukları sesteki letafeti aramaya başladılar.

“Elest bezminin avazesi”yle hedeflenen, çirkinlikten güzelliğe, çokluktan teklığe, yalandan hakikate ulaşmaktı. Böyle bir manevî oluşum için önce ruhî kirlerden arınmak gerekiyordu. Mevlana sözün ve nağmelerin tesir gücünü biliyordu. Mesela ney, ayrılığın yanık sesiydi. Bu sesi duymadan bu acıyı anlamak ve kavuşmayı

özlemek mümkün değildi. Böylece ney, ötelerin, az önce belirttiğimiz gibi geldiğimiz âlemin seslerini, o âlemin konuşmalarını hatırlatıyordu. Nitekim öyle oldu. Neyin nağmeleriyle bu dünyanın örtüsünü üzerimizden atıp kullaklarını hakikate açmanın sırrını öğrendi insanlık. Neyle sıcak nefes üfledi gönüllerine... Çünkü onun nağmeleri Mevlana'ya göre Hz. Peygamber'in Hz. Ali'ye söylediği sırrın şerhiydi... Bu sır ise her şey demekti. Varlığın, yokluğun, kudretin, acziyetin anlaşılabilmesi bu sırrın bilinişiyle mümkündü.

Sadece ney değil rebap da tanbur da aynı şey içindi. Rebap da tıpkı ney gibi Allah'tan ayrılıp şu fani dünyaya gelişimizin feryadını dile getirmekteydi. Rebap dinlemekten maksat, yana yakıla hasret çekenler gibi Allah hitabını hayal etmektir. Kalp düğümlerini çözdü, kilitlenmiş kalp şehrinin kapılarını açandı. Zincirleri kırandı. Beden kaydından kurtulup aşk ülkesine yol almak isteyenlerin yol kılavuzuydu. Kapkaranlık bir geceyi onun sesi aydınlatıyordu. Onun sesi o ülkedendi, O'ndandı. O'nun yayıyla okuyla vurulmanın biricik silahıydı rebap...

Ağıt sesine, inleyişlere alışmak durumunda kalan gönülleri bir düğün evine taşıyacak olan da def sesi idi. Çünkü bir olanla birlik içinde olmanın hali bir düğün havası içinde olmaktır. Oydu her kederi bir şarab-ı ilâhî tadıyla sevince dönüştüren. Gamları gideren... Öyle bir sestir ki defin sesi, Hz. Mevlana onun sırrını ifade için şöyle demektedir: "Kardeş, mezarıma defsiz gelme çünkü Allah meclisinde gamla oturmak yaraşmaz." Mevlana çağının bin manevî tabibi olarak sesle, sözle iyileştirdi insanların gönül yaralarını çünkü âşıklara gıda olan güzel ses ve söz, onunla yüce manaların, derin sırrların taşıyıcısı oldu. Böylece kalpler huzura kavuştu, Allah'la beraber olmanın zevkini tattı.

Ve sema

Sözün ve nağmenin kanatlandığı gönül elbet beden zincirlerini kırıp sonsuzluk semasında dönmeyi de arzu edecekti. Çünkü sema, musiki nağmelerini, güzel sesi duymak, dinlemektir ve Mevlana'ya göre güzel sesi dinlemek âşıklara gıdadır. Çünkü güzel sesi dinlemekte kalp huzuru ve Allah'a vuslat zevki vardır. Öte yandan yine ona göre biz, hepimiz Âdem Aleyhisselam'ın cüzleriydik. Cennette o nağmeleri duyduk ve dinledik. Gerçi su ile toprak bize şüphe verdi ama yine o nağmeleri birazcık hatırlıyoruz.

Sema böyle doğdu. Can gözüyle cananı görmek, kâmil imana ulaşmak, Hakk'tan gelen fermana itaat etmek yani kulluğun şuuruna varmak hedefinden dolayı sema törenleri bir aşk meclisi idi. Böylece sema, gökler ötesi âlemin hatırlatıcısı idi. Sema yaparak işte böyle bir âlemin kapılarını çaldı gönüller... Dünya bağlarından kurtulup özgür olmanın en emin yoluydu sema... Uykudan uyanma, benlikten kurtulma, böylece iç âlemi aydınlatma. Ama bunlar yapılırken tabii ki temel gaye hiç değişmedi. Temel gaye İslam ahlakı idi. Bu ahlakı önce kişilere sonra topluma ve hayata aşılama. Bunun için bir miraç provasını gerektiydi ve bu da ancak sema olabilirdi. Öte yandan derviş, gaflete düşebilirdi. Bu yüzden onlar Allah'a özleyişleri artsın, ahirete inanış sevgileri çoğalsın, dünyaya gönülleri yabancı olsun diye sema ederlerdi.

Sema, kemale doğru manevî bir yolculuğun hikâyesiydi... Bütün varlıklar için var olmanın temel şartı nasıldönme ise bu insan için de böyleydi. Her şey döndüğü gibi insanoğlu da bünyeyi teşkil eden atomlardaki mevcut dönmelerle, vücudundaki kanın dönmesiyle topraktan gelip toprağa dönmesiyle, dünya ile beraber dönüyordu. Dünya dönüyordu, ay ve güneş dönüyordu bütün varlıklar dönüyordu. Mevlana bütün bir kâinatın bu dönüşüne sadece kuru bir dalın katılmadığını söyler divanında...

*Dünyadaki raksların hepsi
Sadece semavî raksın bir koludur
Hayattaki raksların hepsi de
Ruhun raksının bir dalıdır.*

Bu dönüşte rehber hem akıl hem de aşktır. Çünkü kulun hakikate yönelmesi ancak böyle gerçekleşebilir. Akılla aşkla yücelip nefsi terk ederek hakta yok olma ve olgunluğa ulaşma... Nitekim sema ritüellerinin her birinin sembolik manaları bununla ilgilidir. Mesela semazenin hırkasını çıkarması, dünya bağlarından ve benlikten sıyrılmayı ifade eder.

Ölüm fikrini içselleştirmek burada önemlidir. Bu yüzden semazenin sikkesi, nefsinin mezar taşı, üstündeki beyaz tennuresi de nefsinin kefenidir. Çünkü nefsi öldürmeden dirilmenin imkânı yoktur. Öte yandan semazenin kollarını çapraz bağlaması Bir'in varlığını tasdik manasındadır. Yine dönerken kolları açık sağ eli dua edercesine göklere, Hak gözüyle baktığı sol eli yere dönüktür. Bu Hak'tan alınan ihsanın halka saçılmasıdır. Dönüşün sağdan sola kalbin etrafında oluşu ise bütün yaratılmışları, bütün kalbiyle sevgi ve aşkla kucaklayıştır.

Yine sema, yaratılış öyküsünün bir temsilidir... Sema'nın birinci bölümünde söze naatla başlanması yani peygamberi övmek onun ilâhî aşkın temsilcisi olmasındandır. O Hz. Muhammed'tir ki erenlerin diliyle muhabbetten hâsıl olmuştur. Tabi ki asıl övgü aşkı yaratan, aşkla yaratanadır. Bu övgünün yapıldığı birinci bölümden sonra duyduğumuz kudüm darbesi kâinatın yaratılışındaki "ol" emrini temsil eder. Bizzat Mevlana'nın kendi ifadesiyle sema: "Beli (evet) sesini işitmek, kendinden kopmak ve O'na kavuşmaktır. Dost'un halini görüp bilmek ve lâhut (ilâhî âlem) perdelerinden Allah'ın sırlarını işitmektir."

Kudüm darbesinden sonra duyulan ney sesiye ilahî nefesin bedenlerimize liflenmesinin remzidir. Sonraki

bölümdeki semazenlerin selamlaşması ruhlar âleminde ruhun ruha selamını ifade eder.

Sema, asıl bu selamdan sonra başlar. Bundan sonra semazen üstündeki siyah hırkayı çıkarır. Bu terk-i dünya ile hakikate doğmak, kollarını bağlaması Bir'e yönelmek, kulluğu idrak ediş, diğer selamlar ise sırasıyla kudret önünde duyulan hayranlığı dile getirme, bu hayranlığın doğurduğu minnet ve şükür duygusuyla aşka dönüşme ve akli işte bu noktada aşka kurban etmedir. Vuslat demidir bu dem... Kemal kulluk mertebesi... Bu idrak edişten sonra insan yeniden kulluğa döner...

Sonunda okunan Fatiha ile görünüşte biten ama insan ruhunda devamlı gerçekleşen sema töreni biter ve semazen hücrelerine çekilir. Vakit şimdi tefekkür vaktidir ve sükût gerekir.

Son olarak şunu da eklemek gerekir, sema dinin neresindedir, var mıdır yok mudur? Bu tartışmalar asırlar boyunca hep sürdü... Bunun cevabını da yüz yıllar önce yine Mevlana verdi: "Müzik cennet kapılarının gıcirtısıdır." Orada bulunanlardan biri: "Kapıların gıcirtısı hoşuma gitmiyor." der. Bunun üzerine Mevlana şöyle buyurur: "Ben kapıların açılmasını, sen de onların kapanmasını duyuyorsun."

Mevlana'ya adanmış şiirler

*“Mesnevi şevkini eflake çıkarmış nâyız
Haşre dek hem-nefes-i Hazret-i Mevlana'yız*

Yahya Kemal Beyatlı

Tasavvuf büyüklerinin kurucusu oldukları ya da adlarına izafeten kurulan tarikatların toplum hayatımızı çok yönlü etkiledikleri bilinen bir durumdur. Ne var ki hiçbir sûfinin etkisi Mevlana'nınki, hiçbir tarikatın etkisi de Mevlevîlik kadar yaygın ve etkili olmamıştır. Mevlana ve Mevlevîlik etkisini; siyasî hayatımızdan günlük hayata, musikiden mimariye, edebiyata kadar her alanda yoğun bir şekilde görmek mümkündür. Üstelik bu etki belli bir dönemle sınırlı kalmamış, sürekli olmuştur.

Mevlana ve Mevlevîlik, etkisini en çok da şiir ve musiki alanında göstermiştir. Çünkü Mevlana hem sûfi hem de şairdir. Dillendirdiği hakikatler şiir ve aynı zamanda musikinin etkileyici tesir gücüyle insanların gönlünde çabuk karşılık bulmuş, böylece zaman içerisinde çok sayıda Mevlevî müntesibi şair yetişmiş, ya da ondan feyz ve ilham almak suretiyle yine Mevlana hakkında çok sayıda şiir söylenmiş/yazılmıştır. Dolayısıyla Mevlana da tıpkı çağdaşı Yunus Emre gibi sadece şiir söyleyen değil şiirleri aynen yahut kısmen iktibas edilen, tercümesi ve şerhi yapılan ve hakkında şiir söylenen/yazılan bir isim olmuştur.

Mevlana'nın bu anlamdaki etkisi daha yaşadığı yüzyılda başlar. 13. asırda Ahmet Fakih, Şeyyad Hamza, oğlu Sultan Veled ve hatta yer yer Yunus Emre üzerinde çok açık görülür. "Mevlana Hüdavendigâr bize nazar kılalı / Onun görklü nazarı gönlümüz aynasıdır." diyen Yunus Emre'nin kimi şiirleri adeta Mevlana şiirinin Türkçe söylenmiş şeklidir.

Mevlana ve şiirinden etkilenme bazen kendisini Mevlana övgüsünü konu alan şiirler biçiminde gerçekleşmiştir. 14. asırda ise bu etki daha da artmış, Klasik edebiyatımız neredeyse bir "mesnevi edebiyatı" görünümüne bürünmüş, mesnevi nazım şekliyle yazılmış pek çok eser ortaya konmuştur. Gülşehri, Âşık Paşa burada hemen hatırlamamız gereken isimlerdir.

Sonraki asırlarda da Mevlana ilgisi artarak devam etmiştir. 15. asırda Muînî tarafından Mesnevi'nin ilk manzum tercüme ve şerhi yapılmış, Dede Ömer Ruşenî, hemen her şiirini Mevlana ilhamlı olarak yahut ona methiye şeklinde kaleme almıştır. 16. asırda ise şair tezkirelerinde Mevlana'ya çok özel yer ayrılmış, yine bu çağda, Şahidî İbrahim Dede, Yusuf Sineçâk gibi büyük Mevlevî şairleri yetişmiştir. Bu listeye sonraki yüzyıldan Neşatî'yi, 17. asırdan Nef'iyi, Nabi'yi ve 18. asırda Mevlevîliğin en büyük şairi sayabileceğimiz Şeyh Galib'i eklemeliyiz. Şeyh Galib ki: "Esrarımı Mesnevi'den aldım / Çaldımsa mîri malım çaldım." diyecek kadar kendini yok sayarak tamamen Mevlana etkisinde şiir yazdığını söylemiş bir isimdir. Bu arada Esrar Dede de unutulmamalıdır. Zira o, şu şiirinde de görüleceği üzere serâpa bir Mevlana âşığıdır:

*Efendimsin cihânda itibarım varsa sendendir
Miyân-ı âşkânda iştihârım varsa sendendir
Benim feyz-i hayatım hâsılı ruh-ı revânımsın
Eğer sermâye-i ömrümde kârım varsa sendendir*

Bizi burada özellikle Mevlana muhabbetinin ve tesirinin 19. ve 20. yüzyıldaki etkisi üzerinde duracağız. Çünkü önceki asırlarda devlet ve toplumun değerleriyle Mevlana'nın söylediği fikirler arasında bir problem yoktur. Ama son iki yüzyılın durumu farklıdır. Zira yönümüz 19. asırda Batı'ya dönmüştür. Bu benimsenen değerler açısından önemlidir. Bu değişen değerler çerçevesinde Batı kültürü ağırlığını hissettirmeye, dolayısıyla benimsenen isimler ve eserler de değişmeye başlamıştır. Ama bu durum Mevlana ilgisini, tesirini asla yok edememiş, Batıcılığın henüz bir heyecan halinde ele alındığı bu çağda bile Şem'i, Yenişehirli Avni ve iki büyük hanım şair Şeref ve Leyla Hanım karşımıza önemli örnekler olarak çıkarlar. Mevlana ve Mevlevîlik bu iki hanım şairin divanlarında da ağırlıklı temadır. Bu isimlerin Mevlana muhabbetine örnek olması açısından Leyla Hanım'dan kısa birer örnek verelim:

Genc-i esrâr-ı nihândır Hazret-i Monlâ-yı Rûm
Cism-i dervîşâna cândır Hazret-i Monlâ-yı Rûm
Şem-i bezm-i âşıkandır Hazret-i Monlâ-yı Rûm
Rehnümâ-yı sâlikandır Hazret-i Monlâ-yı Rûm

20. yüzyılda da durum aynıdır. Cumhuriyet'le birlikte tekke ve zaviyeler kapatılmış, kurumsal anlamda tarikatlar sona erdirilmiş, tasavvufa karşı bir tepki oluşmuştur. Bütün bunlara rağmen Mevlana Türk şiirinde yine pek çok şairimize ilham kaynağı olmuş, Mevlana muhabbetiyle pek çok şairimiz şiirler yazmaya devam etmişlerdir. Hatta bu durum bununla da kalmamış, Kenan Rifai, Veled Çelebi, Ahmed Avni Konuk, Mithat Bahari Beytur, Abdülbaki Gölpınarlı, Şefik Can gibi isimlerle Mevlana ve Mevlevîlik ilmî anlamda çok önemli araştırmalara konu olmuştur. Fakat bizim asıl maksadımız Mevlana ve şiir bahsi olduğu için sözü yeniden şiire getirecek olursak bu dönemde de Hz. Mevlana'dan mülhem şiir yazan yahut

onun övgüsünü şiirlerinde dile getiren çok sayıda şairimiz bulunmaktadır.

Bu isimler arasında kimler yok ki... Yazımızın başına Mevlana ile ilgili bir beytini aldığımız Yahya Kemal en başta hatırlanması gereken isimdir. İlgi çekecek bir isim ise Nazım Hikmet'tir. Sonradan sosyalist dünya görüşünü benimseyen Nazım Hikmet, ilk gençliğinde tam bir Mevlevî muhibbi idi. Bu muhabbette elbette bir Mevlevî olan şair dedesinin tesiri vardır. Nazım Hikmet, Mevlana sevgisini hayatı boyunca sürdürmüş hatta ondan rubailer bile çevirmişti. Nazım'ın Dergâh'ın Kuyusu, Ağa Cami gibi mistik ve dini şiirlerinin yanında bizzat Mevlana adına yazdığı şu şiirini hatırlamadan geçemiyoruz:

*Sararken alnımı yokluğun tacı
Gönülden silindi neş'eyle acı
Kalbe Muhabbette buldum ilacı
Ben de mürîdinim işte Mevlana*

*Ebede set çektim zulmeti deldim
Aşkî içten duydum arşa yükseldim
Kalpten temizlendim huzura geldim
Ben de mürîdinim işte Mevlana*

Cumhuriyet döneminde Millî Eğitim Bakanlığı yapan Doğu ve Batı klasiklerinin Türkçeye kazandırılmasında büyük emeği olan Hasan Ali Yücel de bir başka isimdir. Onun babası da Nazım'ın babası gibi Mevlevî dervişidir. Dolayısıyla ilk çocukluk yıllarında Mevlevî kültürünün hâkim olduğu bir çevrede yetişir. Bu durum onun şiirlerine de yansiyacaktır:

*Sönmeyen aşk, dinmeyen heyecan;
Yıpranan tende berk uran bir can*

...

*Onu örter bu Kubbe-i harda;
Söndürür Şems-i orda Mevlana*

Kubbe-i Hadra'dan bahsetmişken bunu bir kitabına ad yapacak kadar Mevlana'ya bağlı bir isimden, Arif Nihat Asya'dan da bahsetmek gerekecektir. 1933 yılında Fransızca öğretmeni Hakkı Mahmut Soykal aracılığıyla son dönem Mevlevî büyüklerinden Ahmet Remzi Akyürek'le tanışıp bu tanışma neticesinde Mevlevîliğe intisap eden, tarikatın gerektirdiği dervişlik eğitiminden geçerek Mevlevîliğin son dönemdeki önemli isimleri arasına katılan Arif Nihat Asya da şiirlerinde şu örnekte görüleceği gibi Mevlana sevgisine çokça yer vermiş bir şairimizdir:

Her etek bir tennuredir

Her satır bir sûredir

Her edâ mânâ demek

Konya Mevlana demek

Gel ki yollar boş değil

Her nefes ney, her yeşil

Kubbe-i hadra demek

Konya Mevlana demek

(...)

Modern Türk şiirinde mistik temayülün ilk önemli temsilcisi olan Asaf Halet Çelebi ise babasıyla çocuk yaşlarda okumaya başladığı Mesnevi ile hayatı boyunca devam edecek Mevlana muhabbeti kazanmış Mevlevî dedesi Ahmet Remzi Akyürek'le aldığı musiki dersleri vesilesiyle kurduğu yakınlık bu muhabbeti daha da artırmış ve şiirini büyük ölçüde Mevlana'ya hasretmiştir. Mevlana rubaileri konusunda edebiyatımızda ilk ciddi incelemelerden birinin sahibi olan Çelebi, bu rubaileri aynı zamanda Türkçeye de çevirmiştir. Bu ilginin bir örneği olarak onun Sema-ı Mevlana şiirine bakmak yeterlidir:

Sema-ı Mevlana

tennure giymiş ağaçlar

aşk niyaz eder

mevlana

içimdeki nigar

başka bir nigârdır

içimdeki sema'a

nice yıldızlar akar

ben dönerim

gökler döner

benzimde güller açar

güneşli bahçelerde ağaçlar

halaka-s semavâti-vel'ard

yılanlar ney havalarını dinler

tennure giymiş ağaçlarda

çemen çocukları mahmur

caaan

seni çağırıyorlar

yolunu kaybeden güneşlere

bakıp gülümserim

ben uçarım

gökler uçar

Cumhuriyet döneminde şiirinden Mevlana feyzi ve ilhamı bulunan kadın şairimiz ise Halide Nusret Zorlutuna'dır. Mevlana, Efendim, Çağırın Beni Işıklarla gibi şiirlerini tümüyle Mevlana sevgisini hasreden Zorlutuna, son asrın Leyla Hanım'ı, Şeref Hanım'ıdır. Onun Mevlana sevgisini dile getirdiği bir dörtlülüğü şöyledir:

Gönlüme sultan efendim

Derdime derman efendim

Sana fedâ can efendim

Mevlana! Aman efendim.

Yine bu tarzda Fazıl Hürsü Dağlarca'yı, Bekir Sıtkı Erdoğan'ı, hayatını Mevlana çalışmalarına hasreden Feyzi Halıcı'yı, unutmamak gerekir.

Görüldüğü gibi başlangıcından itibaren Mevlevîlik ve yaşadığı asırdan bu yana Mevlana, hayatımızı olduğu gibi edebiyatımızı da büyük ölçüde etkilemiş bir sûfidir. Onun ilhamıyla yazılmış ve ona adanmış şiirlerin sayısı ciltler tutacak miktardadır. Böyle kapsamlı bir çalışmanın yapılması temennimizi dile getirirken bu alanda yapılmış iki önemli çalışmayı da burada anmakta fayda var. Bu çalışmalardan ilki Mehmet Önder, diğeri ise Feyzi Halıcı tarafından gerçekleştirilmiştir. Bu eserler gerek Mevlevî şairler gerekse Mevlana konulu şiirler söyleyen şairler bakımından önemli birer kaynak durumundadır.

Mevlana'dan günümüze mesajlar

Mevlana, Türk-İslam medeniyetinin en seçkin temsilcilerinden olan bir bilgin, bir şair, bir gönül insanıdır. Yaşadığı sürece bütün gayesi olgun bir insan olmak ve başkalarını da aynı şekilde olgunlaştırmak olmuştur. Çünkü insanın nefsi tarafları, onu hep yanlışa ve kötüye çağırır. İnsan ancak iman, bilgi ve bilinçle önce kendi nefsi üzerinde egemenlik kurar. Sonra sahip olduğu bu düzeye çevresindekileri de getirmek ister. Bu, güzel olanı yaygınlaştırmak, kötü olanı engellemek çabasıdır ki kişisel ve toplumsal gelişmeyi hızlandırır ve mutlu bir hayat böyle gerçekleşebilir.

Mevlana, işte böyle bir mücadelenin insanı olmuştur. Önce çok ciddi bir ilim tahsili yapmış, ardından tasavvuf yoluna girerek gönle ait bilgilere de ulaşmıştır. Bu süreç sonrasında bilgisiyle, görgüsüyle, ahlakıyla, yaşantısıyla insanlara örnek olmuş; çevresini aydınlatmış, Moğol saldırılarıyla her anlamda güç duruma düşen insanları inanç, düşünce, bilgi ve ahlak bakımından yetiştirmiştir. Bu yüzden onu aynı zamanda bir öğretmen, bir bilge olarak da görebiliriz.

Bilgin, sadece bilgi sahibidir. Bilge ise bu bilgileri davranışa dönüştüren ve hayata geçirilmesini sağlayan kişilerdir. Mevlana da böylesi isimlerden biridir. Dolayısıyla o Erich From'un dediği gibi: "Sadece büyük bir şair, eşsiz bir

mutasavvıf değildir.” O aynı zamanda insan tabiatının derinliklerine inmiş, insanın içyüzünü keşfetmiştir. Mevlana işte bu yönüyle insanın psikososyal yapısını çok iyi bilen biri olarak kimi zaman şiirle, kimi zaman hikâyelerle, kimi zaman, vaaz ve sohbetleriyle insanı kendiyile yüzleştirmiş, eksikliklerini, üstünlüklerini göstermiş, nasıl bir halde bulunursa mutlu ve olgun hâle gelebileceğinin derslerini vermiştir.

Mevlana bir öğretme-kavratma yöntemi olarak kimi zaman da öğütlere başvurmuştur. Bugün birer vecize değerinde kabul ettiğimiz ve derin fikirleri kısa ve özlü olarak anlatan: “Her rüzgârda otlar gibi sallanırsan, dağlar kadar bile olsan bir ota değmezsin.” “Ümitsizlik diyarına gitme, ümitler vardır, karanlığa varma, güneşler vardır.” “Geveze birine sır söylemek, çatlak testiye su koymaya benzer.” şeklindeki sözleri dün olduğu gibi bugün de insanlığa ışık tutucu niteliktedir.

Bilgelerin öğütleri böyledir. Bir cümlesi bile bazen onlarca kitabın anlattığını özetler. Çünkü onlar, üzerinde çokça düşünülmüş, gereksiz ifadelerden arındırılarak damıtılmış sözlerdir. Mevlana'nın eserlerinde bu özellikte çok sayıda söz vardır. Bunlar, bu eserlerden yola çıkarılarak “Mevlana'dan Özdeyişler” şeklindeki kitaplarda bir araya getirilmişlerdir. Biz, burada bunlardan bir seçme yapmak yerine “Mevlana'nın Yedi Öğüdü” olarak bilinen sözleri üzerinde durmak istiyoruz. Zira bunlar Mevlana'nın bütün söylediklerini özetler nitelikte olup gerçekten de hem kişinin hem de toplumun pek çok probleminin çözümü için birer reçete özelliğindedir.

Cömertlik ve yardım etmede akarsu gibi ol

Elindekini, ihtiyaç sahipleriyle paylaşmak, insanda başkalarını düşünme, bencillikten uzaklaşma gibi özelliklerini güçlendirir. Bu niteliğe sahip insanlar, erdemli bir

toplumun temel taşları olurlar. Herkes birbirini düşünür, elindekini diğeriyle paylaşırsa toplumsal barış ve ortak mutlulukları paylaşma sevincini yaşarlar. Aksi durumda, herkesin bir diğesinde olan şeylerde gözü kalır. Ona sahip olmak için meşru olmayan yollara başvurulabilir. Bu da düşmanlığı ve kavgayı beraberinde getirir. İnsan, cömertlik konusunda akarsu gibi olursa toplumdaki güven duygusu da devamlılık arz eder.

Şefkat ve merhamette güneş gibi ol

Şefkat ve merhamet sevginin sonucudur. Sevgi ise kişinin ruhsal tatmini ve mutluluğu için en temel duygudur. Toplumda bilhassa çocukların ve herhangi bir şekilde zayıflığı, eksikliği, özürlü bulunan insanların en temel ihtiyacı şefkat ve merhamettir. Tabi ki, bu kişinin kendi içinde sadece hissettiği bir duygu halinde olmamalıdır. Şefkat ve merhamet, söz ve davranışla dışarı yansıtılmalıdır. Böyle yapıldığında o toplumda sevgi saygı, barış ve huzur ege-men olur. Dikkat edilirse, sorunlu ve bu yüzden yaşadığı ortamda da sorunlara neden olan bireyler, sevgi şefkat gibi duygulardan yoksun olanlardır. Öyleyse, yaşadığımız ortamda gülen yüzler görmek istiyorsak, güneşin dünyayı aydınlattığı gibi biz de sevgi ve şefkatle karanlık gönülleri aydınlatmalıyız.

Başkalarının kusurunu örtmede gece gibi ol

İnsan, dikkatini kendi üzerinde toplamaz hep başkalarının hataları üzerinde odaklanırsa önce kendine kötülük etmiş olur. Bu kötülük, insanın kendi hatalarını görmemesidir. Bu kötülüğün diğeri bir yanı da şudur. İnsanlar, kusurlarından dolayı açıkça eleştirilmekten hoşlanmaz, böyle bir durumla karşı karşıya kaldıklarında yaptıkları yanlışlara daha sıkı sarılırlar. İnsanların kusurlarını ifşa ederek bu kötülüğün önüne geçemeyiz. Bize öğütlenen şudur. Bir

hatasından dolayı insanın hatasını yüzüne vurma. Sana yapılanlar karşısında affedici ol.

Hiddet ve asabiyette ölü gibi ol

İnsanın kendisine ve başkasına verdiği bütün zararların en önemli sebebi öfkesine hâkim olamamasıdır. Çünkü kişiye öfke hâkimse, akıl yani doğruyu eğriden ayırma gücü iptal edilmiş, devre dışı bırakılmış dernektir. Psikologlar, öfkeyi geçici bir delilik gibi niteler. Dolayısıyla içimizde öfke varsa peşinden gelecek davranış saldırganlıktır. Saldırmanın ise ne yapacağı bellidir. Kırar, döker ve zarar verir. Bu olumsuzluğun önüne geçmek için ölü gibi olmalıdır. Bu, şüphesiz mecazi bir ifadedir. Mevlana'nın söylemek istediği sabırlı davranmamız ve öfkemize hâkim olmamızdır.

Tevazu ve alçak gönüllükte toprak gibi ol

İnsan, nelere sahip olursa olsun aslında aciz bir varlıktır. İnsanın bu özelliğini asla unutmaması gerekir. Bugün güçlü olan yarın zayıflayabilir. Sağlıklı olan hastalanabilir. Zengin olan fakirleşebilir. Bu yüzden bilgiye, zenginliğe, güce sahipsek bunları başkalarını ezmede bir araç olarak kullanmamalıyız. Büyüklenmek. Ruhî bir hastalıktır. Kendini başkalarından üstün gören, yaşadığı toplum içerisinde kimseyle samimi bağlar kuramaz. Bir süre sonra yalnızlaşır. Büyüklenme duygusu bu andan itibaren aşağılık duygusuna dönüşür. Toprak, nasıl herkesin ayakları altında olduğu halde yüksünmeden herkesi üzerinde taşıyor, bitkilerin, ağaçların yetişmesini sağlıyorsa insan da mütevazı olmalı, hep insanlığın faydasına çalışmalıdır.

Hoşgörüde deniz gibi ol

Hoşgörü, yapılan bir yanlışı onaylama anlamına gelmez. Hoşgörü, yanlış yapanın bu davranışı anlama ve bu anlayış çerçevesinde onu incitmeden bu davranıştan uzaklaştırma eylemidir. Eğer, böyle birine bu anlayışla yaklaşırsak bizi dinler. Aksi durumda yanlışı ısrarlı olur. İnsan, kendini ancak başkalarının yerine koyarak hoşgörülü olabilir. Mevlana, bizzat hayatında da uyguladığı bu ilkeyle başka inanışlardan olan insanların bile sevgisini kazanmış, onların düzelmelerine sebep olmuştur. Öyleyse, ırkı, dini, ekonomik ve sosyal durumu, cinsiyeti ne olursa olsun insan paydasını dikkate alarak farklılıkları hoş görmeli ve bunları birer ayrılık ve kavga sebebi yapmamalıyız.

Ya olduğun gibi görün, ya görüldüğün gibi ol

Mevlana'nın hemen herkes tarafından bilinen bu sözü insanların sağlıklı ve kişilikli olmalarının en temel ölçüsü olarak görülmelidir. Zira çelişkili söz ve davranışlar, birer ruhsal problemdir. Halk arasında yanardöner olarak tabir edilen bu kişilerin en belirgin özelliği sözleriyle özlerrinin farklı olmasıdır. Bu durumun doğuracağı en büyük olumsuzluk ise toplumda güven bunalımına yol açmasıdır. Güvensizlik, kavga ve geçimsizlik demektir. Nasılsak öyle olmalıyız. Hiçbir şey bizi inandıığımızı söylemekten alıkoymamalı öte yandan çıkarlarımız için inanmadığımız sözleri söylememeli, davranışları yapmamalıyız.

Bu sözler dikkatle okunduğunda Mevlana'nın bu sözlerle gayesinin ne olduğunu anlamakta güçlük çekmeyeceğiz. O, bu sözlerle ideal, örnek ve olgun insanın fotoğrafını sunmaktadır bize. Yaşadığımız çağda çevremize baktığımızda insanlar arası sorunların temelinde Mevlana'nın bu uyarılarına göre hareket etmemenin yattığı görülmektedir.

Tabi burada Şu sylenabilir. Aslında insanlar, bu doğruları bilmekte fakat hayatlarında uygulamamaktalar. Bu tespit doğrudur. O zaman Şu sorunun cevabı aranmalıdır. İnsan bildiği bu doğruları hayatına nasıl geçirebilir. Bu, insanın kendi üzerinde kontrol mekanizması kurmasıyla ilgili bir meseledir. İnanç, ahlak, bilgi, sevgi gibi değerler bu kontrol için en önemli imkânlarımızdır. Mevlana ve onun gibi insanların bu seviyeye nasıl geldiklerini, hayatlarını inceleyerek öğrenmeli ve onları rol model insanlar olarak görmeliyiz ki biz de “iyi insan” olabilelim.

Sûfî bir muallim olarak Mevlana

“Alemden maksat, insandır.” (Mecâlis-i Seb’a’dan)

Yetiştîği çevre

Mevlana Celaleddin Rûmî; şair, mürşit, düşünür, dahi, sûfî... hangi sıfatla anılırsa anılsın aynı zamanda bir âlim dolayısıyla bir mürebbi, bir eğitimci, bir muallimdir. Hatta asıl adı olmamasına rağmen, zamanla onu ifade için kullanılan ve nerdeyse onun tek ismine dönüşen Mevlana kelimesi, onun bu yönüyle ilgilidir. “Efendimiz” yahut “Hazret” manalarına gelen ve sadece ilim adamları için söylenen bu kelime bir sıfat olup Mevlana’ya da Konya’da genç bir medrese hocası iken verilmiştir. Yine babası tarafından verilen “Hüdavendigar” sıfatı da onun ilim adamı yönünü gösteren, zahirî ve batinî ilimlerdeki yüksek derecesini belirten bir sıfattır.

Mevlana’nın bir eğitimci olarak yetişme süreci daha çocukluğunda başladı. Çünkü gözlerini dünyaya açtığı anda kendisini çok ciddi bir ilim ve kültür ortamında bulmuştu. Babası Bahaeddin Veled, devrinde “bilginler sultanı” olarak tanınan bir isimdi. Annesi ise bir emir kızıydı ve saraya mensuptu. Dedesi, devrinde “din ilimlerinin üstadı” kabul edilen “Hüseyin Hatîbî”, babaannesi ise prenses Melike-i Cihan’dı. Beş-altı yaşına kadar kalabildiği Belh şehri “bel-delerin annesi” olarak bilinen bir ilim ve irfan şehriydi.

Dolayısıyla Mevlana'nın doğduğunda gözünü açtığı aile ve sosyal çevre böyle yüksek nitelikli bir ilim çevresiydi. Aile ve çevre şartlarının kişilerin yetişmesindeki tesiri düşünülecek olursa Mevlana'nın diğer sıfatlarının yanında aynı zamanda bir "muallim" olarak yetişmesinde sözünü ettiğimiz bu çevrenin etkisi çok büyük olmuştur.

Tahsil hayatı

Mevlana, ilk ilim ve irfan bilgilerini babasından almış, onun vefatından sonra Seyyid Burhaneddin'in talebesi olmuştur. Yaklaşık dokuz yıl süren bu eğitimden sonra ilim ve irfan bahsinde oldukça yüksek bir seviyeye gelmiştir. Fakat o, bununla yetinmemiş, yüksek ilimlerde daha da derinleşmek için hocasının izniyle Halep'e gitmiş, burada Halaviyye medresesinde ünlü bilgin Kemaleddin bin Adim'den ders almıştır. Mevlana'yı Halep'ten sonra Şam'da görürüz. Mevlana, burada da ünlü ilim adamlarıyla görüşmüş, onlarla sohbetler etmiştir. Yedi yıl süren Halep ve Şam seyahatinden sonra Konya'ya dönmüş ve burada da medrese eğitimi almıştır.

Mevlana'nın eğitimi sadece medrese bilgileriyle sınırlı kalmamış, irfan bilgileriyle de ilgilenmiş ve bu anlamda bizzat görüşerek ya da eserlerini okuyarak pek çok irfan ehlinde istifade etmiştir. Sadeddin El-Hamevi, Evhaddüddin Kirmanî ve Sadrettin Konevî, İbn-i Arabî, Senaî, Feridüddin Attar, Sadi ve en önemlisi de onu gerçekten Mevlana yapan Tebrizli Şems bu isimlerden bazılarıdır. Özellikle Şems, Mevlana'yı Mevlana yapan asıl isimdir. Onu zahirî ilimlerin dünyasından batını âleme çekerek onun hakikatin bilgisine nüfuz etmesini sağlamıştır. Mevlana, bu süreçten sonra bugün bizim bildiğimiz ve bütün dünyanın saygı duyduğu eserlerini okuduğu, etkilendiği bir şahsiyete dönüşmüştür.

Mevlana, aslında böyle bir değişimi daha Şems gelmeden yaşamaya başlamıştır çünkü Konya'ya döndükten

sonra halvet günleri başlamıştır zira öğrenilen bilgilerin insanın üzerinde bir gurur elbisesi gibi durmaması gerekmektedir. Sûfi geleneğe göre hocası onu halvete sokmuş ve Mevlana, yüz yirmi gün süren nefsinin arıtma tecrübesi yaşamıştır. Halvet sonrası talebesinin artık tam anlamıyla yetiştiğini gören hocası: “Bütün ilimlerde eşi benzeri olmayan bir insan, nesillerin ve velilerin parmakla gösterdiği bir kişi olmuşsun.” diyerek onu irşat ile görevlendirmiş ve kendisi de Konya’dan ayrılarak Kayseri’ye gitmiştir. Böylece Mevlana’nın talebelik dönemi bitmiş, muallimlik ve mürşitlik dönemi başlamıştır.

Alim ve Arif Mevlana

Mevlana, eğitim-öğretim sürecinden sonra zahirî ve batınî ilimlerde engin bir bilgiye sahip biri sıfatıyla, ilim konusunda “doğunun ve batının müftüsü”, “bilginlerin başı” olarak kabul edilmiştir. Sipehsalar, onun lügat, hadis, fıkıh, tefsir gibi ilimlerde devrinin başta gelen âlimlerinden biri olduğunu söylemektedir. O sadece bu ilimlerle de yetinmemiş Arapça, Farsça, Yunanca ve İbranice de öğrenmiştir.

Yine eserlerinden anlaşıldığı üzere bilgi dünyası sadece din ve dil ilimleriyle sınırlı kalmamış, fizik, kimya, astronomi gibi fen ilimleriyle de ilgilenmiştir. Çünkü Galile’den çok önce dünyanın yuvarlak oluşundan bahsetmiş, Newton’dan önce manyetik alan hakkında sözler sarfetmiştir. Aynı şekilde “A kardeş, sen şu an düşünceden ibaretsin. Geri kalan kısmın biraz et, biraz kemik, biraz saç.” diyerek Descartes’e ilham kaynağı olmuştur.

Mevlana bu birikimiyle önce Konya camilerinde halka vaazlar vererek, medreselerinde öğrenciler yetiştirerek hocalık; hususi çevresinde ise irfanî eğitimle dervişler yetiştirerek hocalık sûfilik görevini yerine getirmiştir. Mevlana, ilimdeki derinliğini tasavvuf sahasında da göstermiş, daha önce de bilenen bu anlayışa kişisel bir yorum getirerek, onu

zengin, evrensel, yaşanabilir, kabul edilebilir bir sisteme dönüştürmüştür. Bu birikimiyle ülkenin ihtiyaç duyduğu çok sayıda eğitimli insan onun öğretim halkasında yetişmiş; Moğol karanlığının ardından Konya merkez olmak üzere Anadolu'da bir aydınlanma çağı başlamıştır. Bu aydınlığı gerçekleştiren ise hem âlim hem de arif olan Mevlana olmuştur.

Eğitim anlayışı

Mevlana'nın bir muallim olarak devrinin eğitimi-ne yeni bir anlayış ve zenginlik getirmiştir. Onun önemli taraflarından biri de eğitime yüklediği anlamdır. O, her şeyden önce ilmi, bilgiyi zahirî boyutlarından ibaret görmemiş, duygu ve fikirle birleştirmiş ve her şeyden önce insanın gerçeğe ulaşarak mutlu, kötü hasletlerinden arınarak özgür olmasını esas mesele olarak görmüştür.

Böylece ilim, sadece gözlem, inceleme, keşif ve nakilden ibaret kalmamış, kitapların dili kadar hatta ondan fazla insan ve tabiatın metafizik gerçeği de bilgi alanı içine alınmıştır. Bu anlayışla bilgi, öğrenenin hafızasında bir malumat toplamı olarak kalmamış, insanı her anlamda yetiştiren, olgunlaştıran bir özelliğe bürünmüştür. İlim, bu özelliğiyle ferde ve topluma faydalı bir işe, ardından teoriden pratiğe geçirilerek davranışa ve ahlaka dönüştürülmüştür.

Akıl - gönül birlikteliği

Mevlana'nın eğitimi anlayışında başka önemli bir husus ise akılı çok önemsemekle birlikte insanın gönül gerçeğini de eğitimde dikkate almış olmasıdır. Böylece o, insanın hem aklına hem de gönlüne seslenerek bilginin içselleştirilmesini sağlamıştır. Bu yolla insanın gerçeği kavramada salt duyuları değil sezgileri de harekete geçirilmiş, kendisinin ifadesiyle "Bilgi canlı hale gelmiş sözde ve dilde

kalmamış, insan içindeki ilmi de okur öğrenir hale gelmiştir.” Zaten böyle olmasaydı eğitimin temel amacı olan iyi ve doğru olana yönelmek şeklindeki değişimi gerçekleştirmek mümkün olmazdı.

İnsanı tanımak

İnsanı sosyal ve psikolojik yapısıyla tanımının eğitimde çok önemli olduğunu belirten Mevlana, bu bütüncül bakış açısıyla eğitimi düşünmek, dinlemek, görmek, kavramak ve uygulamak şeklinde anlamış ve bu tutumuyla çağı için çok farklı bir eğitim anlayışını hayata geçirmiştir.

Bütün bu uygulamaların temel hedefi ise insanı hamlıktan kurtarıp aşk ateşinde yakarak olgunlaştırmak olmuştur. Zira ona göre bu seviyeye gelmeyen insana bilgi fayda vermez. Bu durumu şu çarpıcı benzetmesiyle dile getirir: “Kötü yaratılışlı olan ve bilgiyle huylarını, ahlakını düzeltmeyen kişiye ilim, fen öğretmek, yol kesen eşkıyanın eline kılıç vermeye benzer.”

Farklılıkları dikkate almak

Mevlana'nın eğitimde uyguladığı bir yöntem de insanlar arasındaki seviye, algı, düşünce farklılıklarını dikkate almasıdır. “Her kuşun yemi kendi miktarıncadır” ya da “Çocuğa süt yerine ekmek verirsen, o çocuğu öldü say.” diyen Mevlana bilhassa Mesnevi'sinde çok derin fikirleri hikâyelerle, fıkralarla, atasözleri ve deyimlerle, halkın hayatından alınmış sembollerle, gelenek ve göreneklere ilişkin örneklerle açıklayarak eserinden her seviyedeki insanın faydalanmasını sağlamıştır.

Yine onun “Hayvana çekebileceği kadar yük yükle.” sözü de bilgi öğretiminde farklılıklar kadar insan kapasitesinin de dikkate alınması gerektiğinin bir ifadesi olarak görülmelidir. Zira kapasite dikkate alınmayarak öğretilmek

istenenler kişinin bedensel ve zihinsel gücünü aşarsa ortaya çıkacak sonuç başarısızlık olur. En kötüsü de öğrenme sürecinde uğranılan başarısızlığın öğrenciyi aşağılık duygusuna itmesi ve güven sorununa yol açmasıdır. Bu bakımdan ona göre eğitime yönelik her türlü davranışın amaca uygunluğu esas alınmalıdır.

Eğitimin vasıtaları

Öğretimde vasıtalar da önemlidir. Mevlana bu yüzden muallimliğini sadece sözle yapmamış, öğretimi kolaylaştıracak her vasıtaya başvurmuştur. Bunlardan en önemlisi ise öğrenilmesini istediği bilgileri insanlara bir davranış kalıbı içinde sunmasıdır. Kullandığı örnekleme, kıyas, delil, soru cevap metotları böyle bir anlayışın gereği olarak ortaya çıkmıştır.

Yine kullandığı tedrici eğitim metodu da bu anlayışını tamamlar niteliktedir. Zira ona göre öğrenme yavaş yavaş, adım adım olmalıdır. “Dama merdivenle basamak basamak çıkılır, ocaktaki tencere yavaş yavaş kaynar.” diyen Mevlana, ayrıca bu süreç içerisinde çok önemli birkaç ilkeyi daha söyler. Buna göre talibin önce teşvik edilerek motivasyonu gerçekleştirmeli, övgüyle zayıf tarafları güçlendirilmeli, bu süreçten sonra olumlu davranışlara yönlendirilmelidir.

İlim adamının vasıfları

İlmin, bilginin, eğitimin ve öğretimin bu hedeflere ulaşması şüphesiz ki eğitici ve öğretici kişinin anlayış, tutum ve yöntemleriyle doğrudan ilgilidir. Mevlana, muhtelif eserlerinde eğitimin mahiyeti üzerine görüş belirtirken âlim ve ariflerin vasıfları üzerinde de sıkça durmuştur. Bunları şöyle sıralayabiliriz.

Kendini bilmek

Mevlana'nın bu konuda en çok önemseydiği şey, ilim adamının başka bilgilerden önce kendisini bilmesi gerçeğidir. Sûfiliğin en temel argümanı olan bu ilke benimsemeyen yani kişi kendini bilmeden başkalarına da bir şey öğretmez. “Zamanımızda bazı bilginler kılı kırk yarıyorlar, kendileriyle ilgili olmayan şeyleri iyi biliyorlar da önemli olanı ve kendilerine her şeyden yakın bulunanı, yani kendilerini bilmiyorlar.” diyerek bu hususun eğitimde ne kadar önemli olduğunu belirten Mevlana'nın bu sözüyle eğitimdeki nihai amacını da öğrenmiş oluruz. O da kişinin insanlığı idrak etmesi, yaradılış hikmetlerine vakıf olmasıdır. Bu amaca hizmet etmeyen eğitimin pratikte hiçbir anlamı yoktur.

Mevlana, yine kendini bilme meselesine bağlı olarak ilim adamının sadece beynindeki malumata değil gönlündekine de bakmakta ve ilim-irfan ehlinin heva ve hevesten, gurur ve kibirden uzak olması gerektiğini söylemektedir. Ona

göre, asıl bilgi insanın içindedir. Zahiri ilimle yetinen kişi, heva ve heveslerine kapılarak içindeki bu hazinayı göremez.

Gereksiz konularla uğraşmamak

Mevlana, ilim adamlarının vasıflarını sayarken çok önemli bir hususu daha vurgular. O da ilim ehlinin kısır tartışmalardan uzak durması, bilgi sahibi olmadığı meselelerde görüş beyan etmemeleri konusudur. Bu tür bir bilgi anlayışı gerileme devirlerinde görülen bir olumsuzluktur. Öyle ki Mevlana'nın ifadesiyle; "Enseyeye vurulan tokadın şaklama sesinin enseden mi yoksa elden mi çıktığı" "Nuh'un gemisinin kaç direği olduğu" gibi hiçbir faydalı sonuç doğurmayacak meselelerde ilim adına görüş belirtmek hem ilim adamının ciddiyetine gölge düşürür hem de asla sonuç getirmeyeceği için tartışmanın gereksiz yere uzamamasına neden olur. İlim adamları bu tür ilgiler içine girmemeli, ciddi ve ağırbaşlı olmalıdırlar. Aksi durum, onların saygınlığına gölge düşürür.

Dil ve üslubun önemi

Eğitimde dilin ve üslubun önemi de çok büyüktür. Mevlana bu konuda da kendine özgü görüşlere sahibidir. Ona göre, bilgi öğretmede hedefe ulaşmak için mutlaka anlaşılır bir dil ve sade bir üslup kullanılmalıdır. O, eserlerinde ne kadar derinlikli konulardan bahsederse bahsetsin söylediği bu ilkelere uygun bir dil ve üslup kullanmıştır. Arapçası da Farsçası da halkın konuştuğu dildir. Konuştuğu gibi söyler, söylediği gibi yazar.

Bu yüzden onun eserlerini okuyanlar gerçekten de bir anlama zorluğu içerisine girmezler. Mesela Mesnevi bugün de her seviyedeki insana hitap edici bir özelliğe sahiptir. En azından kullanılan halk sözleri, örneklemeler, kıssalar okuyana mutlaka bir şeyler verir. Tabi bilgi ve algı düzeyi

yüksek bir okur ondan daha çok şey öğrenme imkânına sahiptir. Çünkü konuyu ele alış tarzı aslında girifttir ve tahlile muhtaçtır. Ama genel ifade olarak basitliği ve açıklığı tercih ettiğinden okuyucu ciddi bir anlama sorunu yaşamaz.

Yenilik... değişim...

Mevlana, “Dün dün de kaldı cancağızım/Bugün yeni şeyler söylemek lazım.” anlayışını eğitime de uygulamış, öğreteceği bilgiyi, kavratacağı hakikati yeni bir dille ve teknikle öğretme yoluna başvurmuştur. Mesela Mesnevi’yi okuyanlar, anlatımda tam bir sinema dili ve tekniği uygulandığını görürler. Olay, kişi, yer akışı içerisinde fikirlerin verilmesi öğrenmeyi oldukça cazip hale getirmektedir. Şiirlerindeki coşku ve hareketlilik de yine okuru anlatılanın içine katmakta, okurla eser bütünleşmesi, dolayısıyla anlatılanların içselleştirilmesi kolaylaştırılmaktadır. Bu yenilik fikri, insanın kendini aşması, kişisel gelişimin gerçekleştirilmesi açısından da önem taşımaktadır. Çünkü eğitim, “eğmek” fiilinde türeyen bir kelime olarak “değişme”yi ifade eder. Değişme ise bilinen usullerden çok yeni yol ve yöntemlerle gerçekleştirilebilir.

Mevlana’nın bu anlamda kullandığı yöntemlerden biri de “serbestlik”tir. Bu durum, o kadar ileri bir düzeye varır ki bazen mantık sınırları bile zorlanır, okuyucu kendini çok geniş bir dünyada bulur, burada daha önce görmediği, düşünemediği ayrıntıları görür ve düşünür. Hatta kendisiyle yüzleşir. Başka hayatlar, insanlar ve fikirler etrafında bir gezintiye çıkar. Bu zengin hayal ve tedai imkanları okuru eserin zengin ve renkli dünyasına hemen çeker.

Sanat eğitimi

Mevlana, aynı zamanda bir şairdir. Dolayısıyla sanat, onun eğitim anlayışında önemli bir yer tutar. Hemen bütün

sûfîlerde görülen bu durum, Mevlana'da zirveye çıkmıştır. Şiiri bir tebliğ vasıtası olarak kullanmış, ama bunu yaparken de estetikten hiç taviz vermemiştir. Dolayısıyla eğitimi bir sanatkâr, eğitimi de bir sanat faaliyeti gibi görmüştür. Sanatı “insanla iyi arasında kurulan kutlu bir birliğin adı” olarak tanımlayan Mevlana, eğitimcilerin öğrencilerine mutlaka bir sanat ve hüner öğretmeleri gerektiğini söyler.

Mevlana'nın sanata yüklediği bir misyon da faydacılıktır. O nasıl şiiri sadece sanat için söylememişse her türlü sanatın da asıl gayesinin insanlara faydalı olmak esası taşıması gerektiğini vurgular. Çünkü sanat da insanın amellerinden biridir. Ona göre: “Sanatlar, işler, huylar kıyamet günü çeyiz gibi kalkar, sahibine gelir.”

Sonuç yerine

Mevlana, gerçekten de dünyanın gördüğü en büyük öğretmenlerdendir. Dolayısıyla onu sûfilik yolunda sadece kendi nefsinin problemleriyle uğraşmış ve böylece kişisel olgunluğu yakalamış biri gözüyle görmek eksik bir bakış açısı olur. Sûfilerin çoğu ne yazık ki genellikle böyle anlaşılmışlardır. Oysa onlar, bağılı oldukları tasavvufun bir gereği ve gerçeği olarak insanı esas almışlar, onun hakikate, bilgiye, güzel ahlaka ulaşmasına engel nefsi hastalıklardan arındırarak özgürleştirmişlerdir. Çünkü özgür olunmadan öğrenme gerçekleşemez. Özgür fertlerin olmadığı toplumda da gelişme olmaz.

Mevlana, yaşadığı yüzyılın karanlığını aydınlatan bir meşaledir. Bilgiyi, sevgiyle harmanlayarak hem çağının, yazdığı eserlerle de bütün çağların muallimi olmuştur. Ona sosyolog, psikolog, hakim, hekim, şair, mutasavvıf, fakih, muhaddis, müfessir, mütefekkir... hangi gözle bakarsak bakalım hepsi onun gerçeği olmakla birlikte o bir muallimdir. Üstelik bugünün dünyasına ve insanına da söyleyecek sözü olan bir muallim. Çünkü o bilgi ve eğitim anlayışıyla devirlere, kişilere göre değişen gelip geçici yaklaşımların dışında kalmış, tıpkı peygamberler gibi hakikatin tebliğcisi olmuştur. Âlimlerin peygamberlerin varisleri olduklarını bildiren Hz. Peygamberin bu müjdesi Mevlana'da da kendisini göstermiştir.

Kaynakça

- Abdullah Uçman, Rıza Tevfik, Rıza Tevfik'in Tekke ve Halk Edebiyatı ile İlgili Makaleleri, İstanbul, 2001
- Abdülbaki Gölpınarlı, Yunus Emre Divanı, İstanbul, 1965
- Ahmet Güzel, Aşkın Simurgu, Konya, 2007
- A. İnan, "Epope ve Hurafe Motiflerinin Tarih Bakımından Önemi" Çığır, 1 Kasım 1938, sayı: 71-72
- A. Yaşar Ocak, Türk Süfliğine Bakışlar, İstanbul, 2005
- Annamaria Schmmel, Ben Rüzgârım Sen Ateş, İstanbul, 1999
- Bekis Temren, "Tasavvuf Düşüncesinde Demokrasi" Ankara, 1995
- Emine Yeniterzi, Mevlana, Ankara, 2001
- F. Ziya Ülgener, "Zihniyet ve Din, İslâm Tasavvuf ve Çözülme Devri Zihniyeti" İstanbul, 1981
- Hasan Aktaş, "Yunus Emre Okulu ve Misyonu" Edirne, 2002
- Hikmet İlaydın, "Yunus Şiirinden Günümüze Yaklaşımlar" Ankara, 1988
- İbrahim Baştuğ, "Yunus Emre Sempozyum Bildirileri" Ankara, 1995
- İnci Şahin, "Yunus Emre" İstanbul, 2003
- Mahmut Erol Kılıç, "Süfi ve Şiir" İstanbul, 2006
- Mehmet Demirci, "Mevlana Kültürü ve Mevlevîlik" İstanbul, 2009
- Mehmet Kaplan, "Yunus Emre'nin İnsan ve Ahlak Görüşü, Yunus Emre Makalelerden Seçmeler" Ankara, 1994
- Melahat Ürkmez, "Mevlana'nın Gönül Bahçesinden" Konya, 2004
- M. Fuat Köprülü, "Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar" Ankara, 1966
- Mustafa İsen, "Yunus'un Çağdaş Yorumcuları" Yedi İklim, S.1 İstanbul 1992
- Mustafa Tatcı, "İşitin Ey Yârenler" İstanbul, 2008
- Nurettin Topçu, "Mevlana ve Tasavvuf" İstanbul, 1974
- Sabahattin Eyüboğlu, "Yunus Emre" İstanbul, 1985
- Sabri F. Ülgener, "Zihniyet ve Din" İstanbul, 2004
- Sezai Karakoç, "Yunus Emre" 8. baskı, İstanbul, 1999
- Sezai Küçük, "Mevlevîliğin Son Yüzyılı" İstanbul, 2003
- Sezai Karakoç, "Mevlana" İstanbul, 1996
- Umay Günay, Osman Horata, "Yunus Emre Risaletü'n-Nushiyye" Ankara 2004
- Vecihi Timuroğlu, "Yunus Emre Üzerine Bir Deneme" Eskişehir, 2004
- Yahya Kemal, "Tarih Musâhabeleri" İstanbul 1975.